

PLUTARKHOS

THESEUS-ROMULUS

-PARALEL HAYATLAR-

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN İO ÇOKONA

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Genel Yayın: 3299

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLÎ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

PLUTARKHOS
THESEUS - ROMULUS
-PARALEL HAYATLAR-

ÖZGÜN ADI
ΘΗΣΕΥΣ - ΡΟΜΥΛΟΣ
ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
İÖ ÇOKONA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2014
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

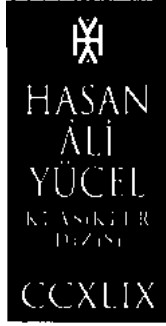
I. BASIM, MAYIS 2015, İSTANBUL
II. BASIM, ŞUBAT 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-453-9 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
DÖRTEL MATBAACILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
ZAFER MAH. 147. SOK. 9-13A
ESENİYURT İSTANBUL
Tel: (0212) 565 11 66
Sertifika No: 40970

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

PLUTARKHOS

THESEUS - ROMULUS
-PARALEL HAYATLAR-

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
İÖ ÇOKONA

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Plutarkhos ve Eseri

Biyografi türünün babası sayılan Plutarkhos MS 46 yılında Boiotia'nın Khaironeia şehrinde doğdu. Ailesi soylu ve zengindi, dolayısıyla o da, Lambrios ve Timon adlı erkek kardeşleri de iyi eğitim gördü. Kitaplarında büyükbabası Lambrios ile onun babası Nikarkhos tarafından büyütüldüğünü ve onlardan çok şey öğrendiğini yazan Plutarkhos, eserlerinde babasından övgüyle bahsetse de adını hiç anmaz. Khaironeia onun kadar okumayı seven birine dar geldiğinden Atina'ya gitti ve bilge Ammonios'un öğrencisi oldu. Felsefe ve retorığın yanı sıra matematik ve fizik dersleri de aldı, sürekli okuyarak kendi kendini geliştirdi. O dönemde kitap edinmenin zorluğu düşünülecek olursa, bilgi birikimine hayran kalmamak mümkün değildir. İtalya'dan başka Mısır ve Anadolu'yu ziyaret eden Plutarkhos, her gittiği yerde bilgi kaynaklarını araştırırken, edindiği bilgileri konuşmalar yaparak başkalarına aktarmaya da özen gösterdi.

Karakteri ve kültürüyle herkesin saygısını kazanan ve sevilen Plutarkhos, Atina ya da Roma'da yaşayabileceği hâlde, yoksul ve önemsiz Khaironeia'da kalmayı yeğledi, böylece memleketinin adını bütün dünyaya duyurdu. Khaironeialılar da onu en yüksek makamlara getirdiler, Roma istilası al-

tındaki memleketiyle ilgili önemli sorunları görüşmek üzere birçok kez Roma'ya elçi olarak gönderdiler. Bu ziyaretleri yaptığı konuşmalarla zenginleştiren Plutarkhos, dönemin saygın ve egemen çevreleriyle tanıştı. İmparatorları bile bilgisi ve erdemiyle etkiledi ve Yunan kültürünü temsil eden biri olarak saygılarını kazandı. *Souda* sözlüğüne göre Traianus ona konsül unvanı verdi ve İlyria valilerine de eyaletlerini yönetirken öğütlerini dinlemelerini buyurdu. Hadrianus ise Plutarkhos'u Akhaia eyaletine procurator atayarak ödüllendirdi. İki kez konsül seçilen Quintus Sosius Senecion ile yakın bir dostluk kuran Plutarkhos birkaç yapıtını ona adadı. Asin eyaletinde konsül olan dostu Lucius Mestrius Florus sayesinde de Roma vatandaşlığı aldı.

Aleksion adlı zengin bir Khaironeialının kızı olan güzel ve kültürlü Timoksene ile mutlu bir evlilik yaşayan Plutarkhos eserlerinde dört oğlundan bahseder. Yazdıklarından zamanının büyük bir bölümünü çocuklarıyla birlikte daha birçok genci eğiterek geçirdiği anlaşılır. Annesiyle aynı adı taşıyan biricik kızının küçük yaşta ölmesi üzerine karısını avutmak için yazdığı *Paramythitikon pros tin idian gynai-kan* mektubu en güzel metinlerinden biri sayılır.

Plutarkhos Khaironeia'da Platon'un Akademia'sına benzeyen bir okul kurdu ve daha çok felsefe ve ahlak konularını işledi. Özel hayatında da hâkim olan yüksek ahlak ülküsünü ve insanlık duygularını gençlere aşlamaya çalıştı. Örgütsel yapılanması olmamasına rağmen III. yüzyılın başlarına kadar ayakta kalabilen okulunda Pithagoras, Sokrates ve Platon'un felsefesi incelendi, hatta uzun süre doğum günleri törenlerle kutlandı. Verdiği derslerin ya da öğrencileriyle yaptığı konuşmaların izlerini eserlerinde görmek mümkündür.

Plutarkhos, eski Yunan filozoflarının eserlerini büyük bir saygıyla okuyup inceledi, atalarının din geleneğine bağlı kalıp geleneklerini ve bıraktıkları anıtları elinden geldiğince

korumaya çalıştı. Onurlu mevkilerin en büyüğüne layık görülerek 95'ten ölümüne kadar Delphoi Tapınağı'nın rahipliğini üstlendi, fakat hiçbir zaman tutucu olmadı.

Plutarkhos'un yaklaşık 120'de öldüğüne inanılır. Delphoi'de anısına dikilen anıtta "Amphiktyonların kararına uyarak Delphoililerle Khaironeialılar Plutarkhos'a bu heykeli layık gördüler" yazıtı bulunmaktaydı, ancak ne yazık ki bu anıt ve yazıt günümüze ulaşamamıştır.

Plutarkhos'un eserleri iki büyük öbeğe ayrılır:

1. *Ethika* ('Ηθικά) ya da *Moralia*,
2. *Paralel Hayatlar* (Βίοι Παράλληλοι).

Ethika'da insanların ilgilenebileceği her alanı felsefi açıdan etraflıca inceledi. *Ethika* arasında *Çocuk Eğitimi*, *Kadınların Erdemi*, *Erdem ve Şans*, *Traianus'un Kültürü*, *Lakedaimonların Vecizeleri*, *Gençlerin Eğitiminde Şiirin Rolü*, *Para Hırsı*, *Dalkavukluk*, *Güzellik Hakkında*, *Müzik Hakkında*, *Monarşi*, *Demokrasi ve Oligarşi Hakkında*, *Evlilik Hakkında*, *On Hatibin Hayatı*, *Antik Dönemin Yedi Bilgesinin Sempozyumu* gibi kitapların yer aldığı 85 eserden ibarettir.

Ancak adını dünyaya duyuran ve kendisinden sonraki dönemleri en çok etkileyen *Paralel Hayatlar* oldu. Plutarkhos, 105-115 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen eserde biri Yunanlı, diğeri Romalı olmak üzere tarihin ileri gelen isimlerini çiftler hâlinde ele alarak hayatlarını karşılaştırdı. Sadece Agis ile Kleomenes çiftini iki Yunanlı, Tiberius ile Gaius Gracchius çiftini iki Romalı olarak ve Aratos, Artakserkses, Galba, Otho biyografilerini de tek tek yazdı.

Paralel Hayatlar'ın şu kitapları günümüze kadar gelebilmiştir:

1. Theseus – Romulus, (karşılaştırma)
2. Solon – Publicola, (karşılaştırma)
3. Themistokles – Camillus

4. Aristeides – Marcus Cato, (karşılaştırma)
5. Kimon – Lucullus, (karşılaştırma)
6. Perikles – Fabius Maximus, (karşılaştırma)
7. Nikias – Crassus, (karşılaştırma)
8. Alkibiades – Coriolanus, (karşılaştırma)
9. Demosthenes – Cicero, (karşılaştırma)
10. Phokion – Genç Cato
11. Dion – Brutus, (karşılaştırma)
12. Timoleon – Aemilius Paulus, (karşılaştırma)
13. Eumenes – Sertorius, (karşılaştırma)
14. Philopoimen – Titus Flamininus, (karşılaştırma)
15. Pelopidas – Marcellus, (karşılaştırma)
16. Aleksandros – Caesar
17. Demetrios – Marcus Antonius, (karşılaştırma)
18. Pyrrhos – Gaius Marius, (karşılaştırma)
19. Agis – Kleomenes
20. Tiberius – Gaius Gracchus
21. Lykurgos – Numa
22. Lysandros – Sulla
23. Agesilaos – Pompeius
24. Aratos
25. Artakserkses
26. Galba
27. Otho

Bu hayat öykülerini hangi sırayla yazdığı, hatta tam olarak kaç öykü yazdığı bilinmemektedir. Araştırmacılar, Aristomenes, şair Aratos, Kratetos, Pindaros, Hesiodos, Deiphandos ve Epamenondas ile yedi Romalının hayatını paralel olarak yazdığını iddia ederler. Ayrıca Herakles'in hayatını da yazdığı bilinir, ancak bir Romalıyla kıyaslayıp kıyaslamadığı bilinmez. Sıralamada tarih gözetilmediğiye kesindir.

Paralel Hayatlar'ın kurgusu birbirine çok benzer. Önce ele alınan kişinin ailesinden, çocukluğundan ve aldığı eğitimden bahsedilir. Sonra gençliği, yaptığı işler ve kişiliği anlatılır,

sonunda da ölümü ve onu izleyen olaylar sıralanır. Biyografilerin çoğunda iki kişiyi kıyaslayan karşılaştırmalara yer verilir.

Plutarkhos tarihçi olmadığını, olmak da istemediğini neredeyse her fırsatta tekrarlar. Onun için önemli olan bir olayın ne zaman meydana geldiği değil, nedenleri, sonuçları ve kişinin üstünde bıraktığı etkilerdir.

Plutarkhos'un eserini değerli kılan bir başka unsur da birçok yazarın ya da filozofun kaybolan eserlerinden bizi haberdar etmesidir. Örneğin Aristoteles'in kaybolan eserlerinden 70, Theophrastos'un kilerden de 50 alıntı kullanmıştır.

Plutarkhos okuduğu kitap sayısı ve edindiği bilgilerle yaşadığı dönemden günümüze kadar herkeste hayranlık uyandırır. Eserlerinde 151 yazardan bahsetmesi dikkat çeker. Bilgi kaynaklarını belirtmekten kaçınmayan yazar, ilk dönemler için Herodotos, Thoukidides, Ksenophon, Hellanikos, Ephoros, Theopompos, Kallisthenes, Philistos, daha sonraki dönemler için de İeronymos, Kardianos, Douris, Philarkhos, Phalironlu Demetrios, Timaïos ve özellikle Polybios'a başvurmuştur. Romalılar için de Yunan kaynaklarını kullandığı anlaşılır. Poseidonnios, Halikarnasoslu Dionysios ve Yunanca yazan Numidia Kralı İoba bunlardan birkaçıdır. Latin kaynakları arasında ise Titus Libius, Sallustius, Cornelius Nettus, Caesar ve Sulla gibi birçok yazar yer alır.

Ancak asırlar boyunca hem dili, hem yaklaşımı açısından heyecanla okunan unutulmaz bir eser bırakmak sadece bilgi meselesi değildir. Plutarkhos bildiklerini yalın bir dille, yorucu olmadan, âdeta bir roman gibi olabildiğince geniş kitlelere ulaştırmayı başardı. İzmir doğumlu aydın Adamandios Korais (1748-1833) Plutarkhos'un eserini bir cümlede şöyle özetler: "Çiçekleri görüp koklayan birçok canlıdan sadece arının bal yapabilmesi gibi, bilgi sahibi olan birçok kişiden sadece filozof Plutarkhos böyle bir eser verebildi."

Theseus ile Romulus

Bu eserinde Plutarkhos, dünya tarihinde iz bırakmış iki büyük ve şanlı şehrin kurucusunu karşılaştırır. Uzak geçmişte yaşamış olmalarından dolayı Theseus ile Romulus biyografilerinin ilk olarak yazıldığı düşünülebilir, ama gerçek tamamen farklıdır. Plutarkhos, *Paralel Hayatlar* eserini yazmaya başladığında kendi çağına daha yakın olan kişilikleri karşılaştırmaya başladı, daha sonraları da mitolojinin gerçek olaylarla karıştığı eski dönemlerde yaşamış olanları ele aldı. Bunu da Theseus'un biyografisinin ilk paragrafındaki "...yasa koyucu Lykurgos'un ve Kral Numa'nın biyografilerini yazdığımı göre, biraz daha geriye gidip o dönemlerde yaşayan Romulus'u ele almanın pek yanlış olmayacağını düşündüm," cümlesinden de anlamamız mümkündür.

Theseus ile Romulus'u yalnız Atina ve Roma'nın kurucuları olduklarından değil, hayatlarında birçok konuda benzer durumlarla karşı karşıya geldikleri için karşılaştırdı. Örneğin her ikisi de gizemli evliliklerin çocuklarıydı, savaşçı ve mert kişiliklerinin yanı sıra birçok haksızlık yapıp kadın kaçıрма olaylarına karıştılar, çok sevilip çok kınandılar, hayatları ise onlara yakışmayacak şekilde genç yaşta sona erdi. Plutarkhos okuyucuyu yormadan, roman yazar gibi kaleme aldığı biyografilerinde kahramanlarının hayatlarına taraf tutmadan ışık tutmaya çalıştı, her olayı elindeki değişik kaynakların tümüne değinerek anlattı, karakterlerini bir tablo gibi olabildiği kadar detaylı çizdi, çoğu kez de onların kötü davranışlarına mazeret aradı.

27 kitaptan oluşan *Paralel Hayatlar* eserinin 15'inin sonunda kişilikleri ayrıca karşılaştıran bir ek bölüm bulunur. Bu bölümlerde Plutarkhos kendi ahlaki değerleri doğrultusunda iki kahramanını değerlendirirdi. Theseus ve Romulus çifti bunlardan biridir.

Plutarkhos, Theseus'un biyografisini 99'da ve 107'de konsül seçilen dostu Quintus Sosius Senecio'ya adayarak

ona duyduğu sevgi ve saygıyı göstermek istedi. Bu kitapla birçok bilginin yanı sıra, Amazonlarla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri de günümüze ulaştırdı. Aynı zamanda, Euripides ve Aristoteles'in yitik eserlerinden alıntılar kullanarak varlıklarına dair tanıklık etti. [29.5] paragrafındaki değinmesinden Herakles'in yaşamını da kaleme almış olduğunu öğreniriz. Romulus'un biyografisinde ise Roma şehrinin kurulmasında uygulanan ritüeli, eski dönemlerde bir şehrin yerinin nasıl belirlendiğini, sınırlarının nasıl çizildiğini teferruatıyla anlattı. Batı kültüründeki dudaktan öpüşme, gelinleri gerdek odasına kucakta taşıma gibi birçok alışkanlığın muhtemel sebeplerine ışık tutmaya çalıştı.

Bütün eserlerinde okuyucularıyla âdeta diyalog kuran yazar, bu kitabı yazmak için elindeki verilerin yetersizliğinden ve mitolojik karakterinden sıkılmış gibi kitabın ilk paragrafında onlardan anlayışlı olmalarını, akla yatkın olmayan anlatımları sabırla okumalarını rica eder. Plutarkhos tarih yazarlarının ya da aydınların eserlerini dikkatlice okuduktan sonra mitlere dayanan bilgilerin doğruluk payını araştırdı ve okuyucularına o uzak dönemlerde cereyan eden olaylar hakkında mümkün olduğu kadar mantıklı bir yaklaşım sunmaya, ayrıca kendi zamanındaki kutlamalardan, birtakım ritüellerden, hatta kelimelerin etimolojisinden anlamlar çıkarıp o eski karanlık dönemlere ışık tutmaya çalıştı.

Yazdığı tüm eserlerde sayısız kaynak kullanan Plutarkhos'un bu kitapta aktardığı bilgilerin pek sağlam olmadığını bildiği ve bundan endişe duyduğu son paragrafındaki "Tabii şimdiye kadar aktardığım bilgiler gibi, bunların da masal olmadığını varsayarsak." cümlesinden de anlaşılır. Oysa Theseus ve Romulus eseri hem içeriği açısından çok değerli bir kaynak, hem akıcı dili açısından zevkle okunan bir kitaptır.

THESEUS

^[1.1]Hey Sossius Senecio,¹ bilmedikleri ülkeleri haritaların kenarlarına çizip onlar hakkında, “bundan ötesi vahşi hayvanlarla dolu, çöllerle kaplı, kurak yerler,” ya da “karanlık bataklıklar,” ya da “İskit buzları,” ya da “donmuş deryalar,”² türünden ifadeler kullanan coğrafyacılar gibi, ben de *Paralel Hayatlar*’ı yazarken gerçek tarihe dayanan ve açıklanabilecek bir zaman biriminin içerisinde konularımı seçtikten sonra eski dönemlere bakarken, “bundan öncesi feci ve elimdir, belirgin ve inandırıcı olmayıp şairlerin ve mit yazarlarının ilgi alanına girer,” diyebilirdim. ^[1.2]Ancak yasa koyucu Lykurgos’un ve Kral Numa’nın biyografilerini yazdığımı göre, biraz daha geriye gidip o dönemlerde yaşayan Romulus’u ele almanın pek yanlış olmayacağını düşündüm. Kendi kendime Aiskhylos’un dediği gibi,

Böyle bir insanla kim kıyaslanabilir?

Onu kiminle karşılaştırayım?

*Buna kim muktedirdir?*³

diye düşündükçe, ^[1.3]yenilmez şanlı Roma’nın babasına karşı, güzeller güzeli muhteşem Atina’nın kurucusu geldi aklıma. Umarım hiç olmazsa onu saran mitolojik unsurlar açığa çıkar ve tarihî bir niteliğe kavuşur. Yalnız gerçek olması mümkün görünmeyen ya da mantık dışına çıkan bil-

gilere rastlandığında, okuyucumdan hoşgörölü olmasını ve antik mitlerle geleneklerin anlatımını sabırla okumasını rica edeceğim.

[2.1]Kanaatime göre Theseus birçok açıdan Romulus'u andırır. Her ikisi de gizli ve gizemli evliliklerden dünyaya gelmelerine rağmen tanrıların çocukları olarak bilinirdi.⁴

“...hepimizin bildiği gibi, ikiniz de iyi askersiniz.”⁵

Aynı zamanda, ikisi de güçlü oldukları kadar sağduyuydu. Biri dünyanın en ünlü şehirlerinden Roma'yı, diğeri de Atina'yı kurdu. Her ikisi de kadın kaçırmakla suçlandı. [2.2]Ayrıca ikisi de aileleriyle ilgili talihsizlikler ve felaketler yaşadılar, –tragedyalarda konu edilenlerin az da olsa gerçeklik payı varsa– hayatlarının sonunda yurttaşları ikisinden de nefret etti.

[3.1]Theseus'un soyağacı baba tarafından Attika'ya ilk yerleşenlere ve Erekhtheus'a,⁶ anne tarafı da Pelops'a kadar uzanır. Pelops, diğeri Peloponez krallarına göre daha büyük bir güce sahip olmuştu. Onu o kadar güçlü kılan serveti değil, sayısız çocuğuydu. Kızlarından çoğunu dönemin önde gelen erkekleriyle evlendirdi, erkek çocuklarını da civardaki şehirlere kral olarak gönderdi. Bunlardan biri Theseus'un dedesi Pittheus idi. Troizina gibi küçük bir şehri yönetmesine rağmen, çağdaşlarına göre büyük bir ün kazanmasının nedeni bilge ve aydın olmasıydı. [3.2]Bilgeliğinin gücü ise, Hesiodos'un da *İşler ve Günler* adlı eserinde kullandığı değerli vecizeleriydi. Aşağıdaki vecizenin Pittheus'a ait olduğu söylenir.

“Dostuna hak ettiğini vaat ettiğin şekilde ver.”⁷

Aristoteles de bu bilgiyi doğrular. Euripides ise İppolytos'u "Dürüst Pittheus'un öğrencisi" olarak kaydederken Pittheus'un ününü vurgular. ^[3.3]Çocuk sahibi olamayan Atina kralı Aegeas'a Pythia⁸ bir kehanet vermişti. Bu ünlü kehanete göre Aegeas'ın Atina'ya gidene kadar hiçbir kadınla ilişkiye girmemesi emrediliyordu. Troizina yakınlarında bulunan Aegeas pek net bir şekilde ifade edilmeyen kehanetten anlam çıkaramadığından, Pittheus'a danışmayı düşündü. Pittheus'un kralı ikna etmek ya da kandırmak amacıyla:

"Kudretli kral! Atina şehrine gelinceye dek
çözme şarap tulumundan sarkan bağı"⁹

şeklindeki kehanete nasıl bir yorum getirdiği bilinmemektedir. ^[3.4]Ancak kızı Aithra ile yatmasını sağladığı bilinir. Beraber olduğu kızın Pittheus'un kızı olduğunu anlayan ve hamile kalma ihtimalini göz önüne alan Aegeas, bir kayanın kovuğuna bir kılıçla bir çift sandalet sakladı. ^[3.5]Bundan yalnız Aithra'ya bahsetti. Doğacak çocuğun erkek olması durumunda ve kayayı kaldırıp emanetleri oradan çıkaracak kadar güçlendiğinde, onlarla birlikte mümkün olduğunca gizli bir şekilde kendisine gelmesini tembih etti. Aegeas, sayıları elliye bulan ve kendisini devamlı küçümseyen erkek kardeşinin oğulları Pallandideslerin,¹⁰ çocuk sahibi olduğu takdirde tepki göstereceklerinden endişe ediyordu, çünkü yerine geçip kral olmak için sabırsızlandıklarını biliyordu. Bu yüzden Aithra'dan dikkatli olmasını istedikten sonra oradan ayrıldı.

^[4.1]Aithra bir süre sonra bir erkek çocuk doğurdu ve ona Theseus adını verdi. Bazıları bu adın, emanetleri kayanın kovuğundaki "yerde" [thesis=θέσις] bulunduğundan, bazıları ise Aegeas'ın Atina'da oğlunu "tanıması" [themenos=θεμένος] üzerine verildiğini iddia ederler. Theseus, dedesi Pittheus ve

eğitmeni Konnidas denetiminde yetiştirildi. Bugüne kadar Atinalılar, Theseus'un anısına düzenlenen Theseion şenliklerinden bir gün önce Theseus'un resimlerini çizip heykellerini yapan Silanion¹¹ ya da Parrasios¹² için değil, haklı olarak bu eğitmen adına bir koç kurban ederler.

[5.1] O dönemde ergenlik çağına giren gençlerin Delphoi Tapınağı'na gidip tanrıya ilk adak olarak saçlarından bir tutam bağışlama âdeti vardı. Theseus da o yaşa gelince Delphoi'ye gitti ve Homeros'a göre¹³ Avandcslerin¹⁴ yaptığı gibi başının ön tarafındaki saçları kesip tapınağa adadı, böylece yakın bir bölgeye *Theseia*, aynı zamanda bu şekilde kesilen saç biçimine *theseis* adı verildi. [5.2] Sözü geçen Avandcsler, saçlarını bu şekilde kesmeyi ne Araplardan, ne de Mysoslulardan öğrendiler. Savaşçı bir millet olduklarından ve göğüs göğüse çarpışmaya alıştıklarından bunu kendileri bir gereksinim olarak uyguladılar. Arkhilokhos, aşağıdaki dizelerle bu iddiaları doğrular:

[5.3] “Ares savaş alanını kızıştıınca
Ne yaylar gerilecek, ne de sapanlar.
Onların yerine kılıçlar çarpışacak
Çünkü Euboia'nın meşhur savaşçıları
Bu savaş tarzını bilirler.”

[5.4] Bu savaşçılar, düşmanlarına onları saçlarından yakalama fırsatını vermemek için saçlarını bu şekilde kesmeye başladılar. Bunun güzel bir taktik olduğunu düşünen Büyük İskender de generallerine Makedon askerlerinin sakallarını tıraş etmelerini buyurmuştu, çünkü uzun sakal çarpışma sırasında düşman tarafından yakalanmayı kolaylaştırıyordu.

[6.1] Bir süre için Aithra, Theseus'un kimin çocuğu olduğunu gizledi, Pittheus da onun Poseidon'un oğlu olduğunu ileri

sürdü, çünkü Troizinalılar Poseidon'a tapardı. Onu koruyucu tanrıları sayar, ilk ürünlerini ona adar, üççatallı zıpkının sikkelerine çizerlerdi. ^[6.2]Ergenlik çağına giren Theseus, güçlü ve sağlam vücutlu, güvenilir, zeki ve akli başında bir genç oldu. Bir gün annesi Aithra onu kayanın bulunduğu yere götürdü ve gerçekleri olduğu gibi anlattıktan sonra babasının bıraktığı emanetleri alıp deniz yoluyla Atina'ya gitmesini tembih etti. ^[6.3]Kayanın altına giren genç kolayca ağır taşı kaldırdı, ancak annesiyle dedesinin ısrarlı yalvarışlarına rağmen Atina'ya denizyolundan değil, karayolundan gitmeye karar verdi. O dönemde kara yolu son derece tehlikeliydi, çünkü hem yollar düzenli açılmış değildi, hem de her yer hırsız ve canilerle doluydu. ^[6.4]Gerçekten o dönemde inanılmaz kuvvetli ve çevik insanlar vardı, ancak bu yeteneklerinin hiçbirini iyiye kullanmazlardı. Tersine bu güçlerini en insanlık dışı davranışlarla gösterir, önlerine çıkan herkese acımasız davranır, her yeri yakıp yıkarlardı. Bunlar, diğer insanların haksızlık ya da kötülük yapacak cesaretleri olmadığından saygılı, dürüst ve merhametli davrandıklarına inanırlardı.

^[6.5]Herakles bütün ülkeyi katedip bu canilerin bir kısmını öldürmüştü, geri kalanlar da korkudan büzülüp saklanmıştı. Korkak ve aşağılanmış hallerini gören kahraman, onlara önem vermeyip varlıklarını unutmuştu. Ancak o ara Herakles'in başına büyük bir talihsizlik gelmişti. İphitos'u öldürdüğünden Lidya'ya gitmiş ve uzun bir süre Omphali'nin kölesi olarak kendini cezalandırmıştı. Bu arada Lidyahılar barışa ve huzura kavuşurken Yunanistan'ın birçok yerinde, haydutları durduracak kimse olmadığından, hırsızlık ve terör tekrar baş göstermişti.

^[6.6]Bu yüzden Peloponez'den Atina'ya yaya gidenler için yolculuk son derece tehlikeliydi. Pittheus, Theseus'a karşılaştacağı canileri teker teker saydı ve yaptıkları kötülükleri ayrıntılarıyla anlattı, böylece deniz yolunu seçmesi için ikna etmeye çalıştı. Ancak Theseus uzun süredir Herakles'e hay-

randı. Onun hakkında söylenenleri coşkuyla dinliyor, özellikle onu yakından görme şansına sahip olanlardan yaptıklarıyla söylediklerini öğrenmeye can atıyordu. ^[6.7]O dönemde Theseus, Themistokles'in uzun yıllar sonra çekeceğine benzeyen bir ıstırap içindeydi. Miltiades'in¹⁵ başarısından dolayı gözüne uyku girmeyen Themistokles gibi kendisi de rahat edemiyordu. Herakles'i hayranlıkla anıyor, geceleri rüyasında kahramanlıklarını görüp kahroluyor, sabahları onun gibi kahraman olabilme coşkusuyla uyanıyordu.

^[7.1]Ayrıca teyze oğulları oldukları için yakın akrabaydılar. Aithra, Pittheus'un kızıydı. (Herakles'in annesi) Alkmene de Lysidike'nin kızıydı. Pittheus ile Lysidike ise Hippodameia ile Pelops'un çocukları, yani kardeştiler. Theseus kuzeni her yerde cereyan eden haksızlıklara karşı gelirken, denizde ve karada canileri kovalayıp onları yok ederken, kendisinin eli kolu bağlı oturmasını, yoluna çıkacak canilerden kaçınmasını büyük bir şerefsizlik olarak görüyordu. ^[7.2]Aynı zamanda, hem bir kaçak gibi deniz yoluyla yolculuk etmekle herkesin babası saydığı kişiyi¹⁶ utandıracağını, hem de gerçek babasına asil bir soydan geldiğinin kanıtı olarak kahramanlıklar değil, kana bulanmamış bir kılıç ile bir çift sandalet sunmanın kendisine yakışmadığını düşünüyordu. Böylece hiç kimseye kötülük yapmamak, ancak kaba kuvvet kullananlara aynı şekilde cevap vermek düşüncesiyle yola koyuldu.

^[8.1]İlk olarak Epidauria'da Periphetes¹⁷ ile karşılaştı. Kullandığı sopa yüzünden Korynetes (Κορυνητης)¹⁸ lakabıyla anılan canı, Theseus'un yolunu kesti, o da saldırıp onu öldürdü. Sopa hoşuna gittiğinden yanına aldı ve o günden sonra silahı olarak kullandı. Herakles'in aslan postunu devamlı üstünde taşıması gibi, o da hep bu sopayı taşıdı. Herakles aslan postunu öldürdüğü hayvanın ne kadar büyük olduğunu göstermek için giyiyordu, oysa Theseus sopanın müca-

delede yenik düştüğünü, fakat kendi ellerinde yenilmez bir silah olacağını vurgulamak için taşımak istemişti. ^[8.2]Korint Kanalı'nda Çambükten Sinis'i, bu tür şeylere alışık olmamasına rağmen onun metodunu kullanarak öldürmeyi başardı.¹⁹ Böylece caniliklere alışkın olmanın değil, yiğit olmanın önemli olduğunu kanıtladı. Sinis'in Perigoune adında uzun boylu, güzeller güzeli bir kızı vardı. Babasının öldürülmesinden sonra korkup kaçan kız, gür çalıların, fundalıkların ve yabani kuşkonmazların bulunduğu bir yere sığındı. Çocuksu ve saf bir tavırla söylediklerini anlarmışçasına kendisini saklamaları için yalvarmaya, yardım ettikleri takdirde onları hiçbir zaman kesip yakmayacağına yemin etmeye başladı.

^[8.3]Theseus genç kızı yanına çağırdı ve korkmamasını, ona kötülük yapmak bir yana yardım etmek istediğini söyledi. Bunun üzerine kız ortaya çıktı ve Theseus ile beraber oldu. Bu birleşmeden Melanippos doğdu. Daha sonra Theseus kızı Oikhaliealı Eurytos'un oğlu Deioneas'a emanet etti. Theseus'un oğlu Melanippos, Ornytos ile birlikte Karia bölgesinin kolonileşmesinde yardımcı olan İoksos'un babasıdır. Bu yüzden İoksos'un soyunu devam ettiren İoksidesler bir aile göreneği olarak hiçbir zaman çalıları, fundalıkları ve yabani kuşkonmazları yakmazlar, tersine onlara saygı duyarlar.

^[9.1]Phaia adını taşıyan ve Krommyon'da²⁰ yaşayan yabandomuzu hiç de küçümsenecek bir canavar değildi. Tersine, son derece güçlü ve yenilmezdi. Theseus ona durup dururken saldırdı, çünkü hiç kimsenin yalnız zora geldiğinde kahramanca davrandığını düşünmesini istemiyordu. Yürekli insanların kendilerini müdafaa etmek için kötülere saldırmaları gerektiğini, vahşi hayvanlarla da doğrudan doğruya çarpışıp onlarla boy ölçüşerek hayatlarını tehlikeye atmalarının doğru olduğunu düşünüyordu. Bir rivayete göre Krommyon'da yaşayan Phaia, hırsızlık yapan, cani ruhlu se-

fil bir kadındı. Ona yabandomuzu demeleri, vahşi karakteri ve yaşam tarzından dolayıldı. Her hâlükârda Phaia, Theseus tarafından öldürüldü.

^[10.1]Daha sonra, çoğu insanın inandığı gibi yolcuların varlıklarını çalıp onları uçurumdan atan Skeiron'u, Megara'nın kayalıklarından atıp öldürdü. Başka bir inanişâ göre Skeiron, ukalaca ayaklarını uzatıp yolcuların yolunu keser, ayaklarını yıkamalarını emrederdi. Bunu yapmaya zorlanan insanları da ummadıkları bir anda tekmeye kayalıklardan denize yuvarlardı.²¹ ^[10.2]Ancak Megaralı yazarlar bu iddiaları yalanlar. Simonides'in²² dediğine göre "uzun yıllar boyunca süren bu inanişâ karşı gelen" yazarlar onun ne hırsız ne de küstah biri olduğunu iddia eder. Tersine, Skeiron'un hırsızları cezalandıran, dürüst ve soylu insanların akrabası ve arkadaşı olduğunu ileri sürerler. Örneğin, Yunanlılar arasında en adil insan olarak bilinen Aiakos,²³ Atina'da tanrılar kadar saygı gören Salamisli Kykhreus,²⁴ faziletleriyle ünlü Peleas ve Telamon,²⁵ Skeiron'un akrabalarıydı. ^[10.3]Skeiron, Kykhreus'un damadı ve Aiakos'un kayınpederi olduğundan Peleus ve Telamon'un dedesi oluyordu, çünkü bu çocukların annesi Endeis, Skeiron ile Khariklo'nun kızıydı. Bu durumda, bunca dürüst ve soylu insanın bu kadar aşağılık biriyle akrabalık bağlarıyla bağlandıklarını ve ona en kıymetli varlıklarını emanet ettiklerini düşünmemiz biraz zor olacak. Adı geçen yazarlar Theseus'un Skeiron'u Atina'ya ilk gittiği dönemde değil, daha sonra, Eleusis'in egemeni Diokles'i yenip şehri Megaralılarından kurtardıktan sonra öldürdüğünü söylerler. Skeiron ile ilgili bilgiler bu kadar çelişkilidir.

^[11.1]Eleusis'te, Arkadialı Kerkyon'u bir güreş karşılaşmasında yenip öldürdü. Az ilerledikten sonra Erineos'ta Prokroustes adıyla tanınan Damastes'i kendi metoduyla cezalandırdı. Geçen yolculara yaptığı gibi bedenini yatağına

uydurmak için zorlayarak öldürdü. Bu konuda Herakles'e öykünmek istedi, çünkü o da kendisine kötülük yapmak isteyenleri kendi metotlarıyla cezalandırıyordu. Bu şekilde Bousiris'i kurban etti, Andaios'u güreşte yendi, Kyknos'u teke tek vuruşmada, Termeros'u da kafasını parçalayarak öldürdü. ^[11.2]Bilindiği gibi Termeros, yolcuları kafasıyla vurup öldürdüğünden *Termeros'un canılığı* terimi kaldı. Böylece Theseus da canilere diğer insanlara uyguladıkları işkenceleri uygulayarak hak ettikleri gibi cezalandırdı.

^[12.1]Theseus ilerleyip Kephesos Irmağı'na yaklaştığında onu ilk karşılayanlar Phyalideslerin soyundan gelen erkekler oldu. Onlardan kendisini kandan arındırmalarını istedi, böylece geleneğe göre Zeus'a *meilikhios thysia* denilen kan-sız kurban sunulduktan sonra evlerinde ağırlandı. Yolculuğu boyunca hiç kimseden bu kadar dostça bir yaklaşım görme-mişti. Atina'ya ayak bastığı günün, şimdi Hekatombaion²⁶ olarak bilinen Kronios ayının sekizinci günü olduğu söylenir. Şehre girdiğinde kamu ile ilgili her şeyi alt üst buldu ve insanlar arasında bir gerginlik hissetti. ^[12.2]Özellikle Aegeas'ın hayatı çok dağınık durumdaydı, çünkü Korinthos'tan kaçıp kendisine sığınan ve ona çocuk sahibi olmakta yardımcı olacak ilaçlar vaat eden Medea²⁷ ile yaşamaktaydı. Theseus'un gelme nedenini sezen Medea, hiç şüphelenmeyen Aegeas'ı kandırmayı ve Theseus'u konuk olarak davet etmeleri için ikna etmeyi başardı. Yaşlı ve artık her şeyden endişe eden Aegeas'a kötü niyetli olması muhtemel yabancının yemeğine zehir koymasını tembih etti. Theseus daveti kabul etti, ancak kralın önüne çıktığında kim olduğunu söylemeye tereddüt etti. Babasına kendisini tanıması için bir fırsat vermek isteyen genç, sözde eti kesmek için kılıcını çekti ve ona gösterdi. ^[12.3]Kral kılıcı hemen tanıdı ve zehirle dolu bardağı yere devirip oğluna sarıldı. Daha sonra şehir halkını toplayıp Theseus'u oğlu olarak tanıttı. O güne kadar yaptığı

kahramanlıkları duyan halk onu büyük bir coşkuyla karşıladı. Bardağın devrilip zehrin aktığı yerin, şimdi Delphinion²⁸ Tapınağı'nın bulunduğu yerle örtüştüğü söylenir, çünkü Aegeas orada yaşamaktaydı. Aynı zamanda tapınağın doğu tarafında bulunan Hermes Sütunu'na²⁹ Aegeas Kapısındaki Hermes Sütunu dendi.

[13.1]Ancak o güne kadar Pallandidesler, Aegeas'ın çocuğu olmadığından onun yerine tahta geçeceklerine inanıyorlardı. Erekhtheideslerle akrabalığı olmamasına rağmen sırf Pandion tarafından evlat edinildiği için tahta geçen Aegeas'ın da ardılı olarak yine bir yabancıyı göstermesine dayanamadılar ve ikiye ayrılıp savaş ilan ettiler. [13.2]Düşmanlarına iki taraftan saldırmak için bir kısmı babaları önderliğinde Sphettos³⁰ tarafından şehre yürüdüler, diğerleri Gargettos³¹ tarafında pusu kurdular. Aralarında Leos adında Agnouslu bir hatip vardı. [13.3]Leos, Pallandideslerin planlarını Theseus'a söyledi, vakit kaybetmeyen genç kahraman da, ani bir saldırıyla tümünü yok etti. Pallas taraftarları olanları duyunca dağıldılar. O günden sonra Palleneliler ile Agnouslular arasında evlilikler olmaz. Hatta hatiplerin söylemeye alışık oldukları “ἀκούετε λεῶ” (akuete leo—ey halk, dinle) cümlesini bile, içindeki halk anlamına gelen “leo” kelimesi Leos'un adını ve ihanetini çağrıştırdığı için kullanmazlar.

[14.1]Theseus'un maksadı hem yararlı şeyler yapmak, hem de halk tarafından sevmektir. Böylece Tetrapolis sakinlerine büyük zarar veren Marathon boğasını³² yakalamaya gitti. Onu tek başına yakaladıktan sonra yürüyerek şehre getirdi ve orada Delphinios Apollon adına kurban etti. [14.2]Hekale'nin³³ Theseus'a gösterdiği konukseverlikle ilgili mitin tamamen gerçeklikten yoksun olduğu söylenemez, çünkü civardaki bölgelerin sakinleri Hekale bölgesine gelip Hekaleios Zeus'a ve Hekale'ye adaklar adar, onu sanki küçük

bir kızmış gibi Hekaline adıyla anarlardı. Genç Theseus'u tanıdığına yaşlı bir kadın olan Hekale, ona küçük bir çocuk gibi davranmış ve adını şirinleştirerek ona hitap etmişti. Sonraki kuşakların Hekale'yi Hekaline olarak anmasının bundan kaynaklandığı düşünülür. ^[14.3]Theseus boğayı yakalamaya gittiğinde, yaşlı kadın Zeus'a dua etmiş, sağ olarak döndüğü takdirde kurban keseceğine söz vermişti. Ancak Philokhoros'un³⁴ söylediğine göre Theseus geri döndüğünde Hekale ölmüştü, bu yüzden genç kahraman daha önce söz ettiğimiz anma törenlerini düzenledi.

^[15.1]Kısa süre sonra Girit'ten meşhur "vergi"ye eşlik edecek heyet üçüncü kez Attika'ya geldi. Yazarlardan birçoğuna göre Androgeos'un³⁵ Attika'da haksız yere öldürülmesi üzerine Minos onlara savaş açmış ve orada yaşayanlara büyük zararlar vermişti. Aynı zamanda tanrıların öfkesi bölgeye büyük kıtlık ve hastalıklar getirmiş, nehirlerle dereleri kurutmuştu. Bunun üzerine Attikalılar, kendilerini Minos'a affettirdikleri takdirde bütün bu zor durumlardan kurtulacaklarına dair bir kehanete uyarak Girit kralıyla bir anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmaya göre dokuz yılda bir, yedisi kız, yedisi erkek on dört genci Girit'e vergi olarak göndermeleri gerekecekti. ^[15.2]Labirent'e bırakılan bu gençler ya Minotauros tarafından parçalanıyor, ya da sonsuz dehlizlerin içerisinden çıkamayıp ölmeye mahkûm ediliyordu. Euripides'e göre Minotauros:

"Karma görünüşlü korkunç bir canavar,
İki doğalı, yarı boğa yarı insan"dı.³⁶

^[16.1]Philokhoros, Giritlilerin bu söylentilere katılmadıklarını, Labirent'in hapishaneden başka bir şey olmadığını iddia ettiklerini, oraya hapsedilenlerin kaçması imkânsız olduğundan bu rivayetlerin çıktığını ileri sürdü. Aynı zaman-

da Minos'un, oğlu Androgeos'un anısına atletizm yarışmaları düzenlediğini, galip gelenlere de ödül olarak Labirent'te hapsedilen on dört genci verdiğini söyledi. İlk yarışmalarda kralın maiyetinde bulunan en güçlü komutanlarından Taurus³⁷ adında biri galip geldi. Philokhoros, son derece gaddar ve sert biri olduğunu, Atinalı gençlere çok kötü davrandığını ekledi. ^[16.2]Aristoteles'in *Bottiaialıların Devleti*³⁸ eserinde yazdıklarından onun da Atinalı gençlerin Minotauros tarafından parçalanmadıklarına, Girit'e köle olarak gittiklerine inandığı anlaşılır. Söylediklerine göre, bir zamanlar Giritliler eski bir adağı ödemek üzere Delphoi Tapınağı'na bir grup göndermişlerdi. Gönderilenlerin arasına o Atinalı gençlerin torunları da karışmıştı. Orada yaşamayı başaramadıklarından, önce İtalya'ya gittiler ve İapygia'ya³⁹ yerleştiler, daha sonra da Trakya'ya geçtiler ve Bottiaioi adını aldılar. Bu yüzden genç kızlar adaklar adarken "Atina'ya gidelim" cümlesini içeren ilahiler okurlardı. Belli ki, sanat dallarıyla sesini duyurabilen şehirlerin düşmanı olmak akıllıca bir iş değildir. ^[16.3]Örneğin Minos, Atina tiyatrolarında devamlı küçümsendi ve ona küfredildi. Ne Hesiodos'un "muhteşem Minos" demesinin, ne de Homeros'un "Zeus'un yakın dostu" olarak nitelendirmesinin bir yararı oldu. Tragedya şairlerinin tiyatro sahnelerinden onun kötü ve adaletsiz olduğunu duyurmaları baskın çıktı. Oysa Minos'un bir kral ve yasa koyucu, Rhadamanthys'in⁴⁰ de bir yargıç ve yasa koyucu oldukları söylenir.

^[17.1]Üçüncü vergi ödemesinin zamanı yaklaşıncaya, kimlerin gönderileceğini tespit etmek için kuraya girecek genç çocukların babaları yine Aegeas hakkında kötü konuşmaya başlamışlardı. Bütün bu eziyetin sorumlusu olmasına rağmen, bu durumdan bir tek onun etkilenmemesi yurttaşların şikâyet etmelerine ve öfkelenmelerine neden oluyordu. Üvey evlat olarak gelen ve oralara tamamen yabancı bir genci ar-

dılı olarak tanıtırken, yurttaşlarının öz çocuklarının ölüme gönderilmesine göz yumuyor, onları evlatsız bırakıyordu. ^[17.2]Bu söylentiler Theseus'u çok üzdü. İlgisiz kalmasının doğru olmadığını düşündüğünden yurttaşlarının acılarını paylaşmak istedi ve gidecek olanların arasına kura dışı olarak kendisi de katıldı. Bu davranışı ve vatan sevgisi herkes tarafından takdir edildi. Aegeas kararından vazgeçmesi için yalvardı, ancak ikna olmayacağını anlayınca seçilecek grubun tamamlanması için kurayı başlattı. ^[17.3]Hellankos,⁴¹ gençlerin Atinalılar tarafından kurayla seçilmediklerini, Minos'un gelip istediği gençleri seçtiğini iddia eder. Son gelişinde de, anlaşmaya uygun olarak herkesten önce Theseus'u seçtiğini ekler. Sözü geçen anlaşmada Girit'e gidecek olan gemiyi Atinalıların vereceği, gençlerin de silahsız olarak bineceği öngörülüyordu. İnsan hayatıyla ödenen bu "vergi"nin kalkması için Minotauros'un öldürülmesi gerekiyordu. ^[17.4]O güne kadar hiç kurtuluş ümidi olmadığından gönderilen gemilere yas niyetine kara yelkenler çekiliyordu. Theseus babasına üzülmemesini söyledi ve Minotauros'u öldürüp geri döneceğine söz verdi. Bunun üzerine Aegeas kaptana beyaz yelkenler verdi ve Theseus'un sağ olarak dönmesi durumunda siyah yelkenleri indirip beyazları çekmesini istedi. Aksi takdirde kara yelkenlerle dönüşü, felaketin habercisi olarak algılanacaktı. ^[17.5]Simonides'e göre Aegeas'ın kaptana verdiği yelkenler beyaz değil, "yaş meşe ağacının narin çiçeğinden elde edilen boyayla boyanmış kırmızı yelkenler" di. Aynı kaynağa göre geminin kumandasını Amarsias'ın oğlu Phereklos üstlenmişti. ^[17.6]Ancak Philokhoros'a göre Theseus bu iş için Salamis Adası'ndan Skiron'un gönderdiği Nausithoos'u, pruvada gözcü olarak da Phaiaks'ı almıştı, çünkü o dönemde Atinalılar henüz denizcilikten pek anlamıyordu. Aynı zamanda Girit'e gönderilecek gençler arasında Skiron'un torunu Menesthis de vardı. Theseus'un Phaleron'da Skiron Tapınağı'nın yakınlarında Nausithoos

ve Phaiaks anıtlarını yaptırması bu varsayımın doğruluğunu pekiştirir. Ayrıca Kybernisia⁴² şenliklerinin de onların anısına düzenlendiği söylenir.

[18.1]Kura çekildikten sonra Theseus, isimleri çıkan gençleri Prytaneion'dan⁴³ alıp tanrı Apollon'a adak olarak bir *iketeria* sunmak üzere Delphinion'a götürdü. Bu adak, tanrıça Athena'nın Akropol'de diktiğine inanılan kutsal zeytin ağacından koparılmış bir dalın üstüne sarılmış beyaz yünden ibaretti. Orada dua ettikten sonra Mounykhion⁴⁴ ayının altısında denize açıldı. Günümüzde bile aynı gün Atinalı gençler Delphinion Tapınağı'na gidip dua ederler. [18.2]Rivayete göre Apollon'un bilicisi Theseus'a yol gösterici olarak tanrıça Aphrodit'i seçmesini ve ondan yol arkadaşı olmasını istemesini tembih etmiş. Aynı zamanda deniz kenarında bir keçi kurban etmesini buyurmuş, ancak keçi birdenbire tekeye dönüşmüş. Bu yüzden tanrıçanın ikinci adı Epitragia'dır.⁴⁵

[19.1]Birçok yazarın yazdığı, bir o kadar da şairin anlattığına göre Theseus Girit'e ulaşınca, Ariadne'den ünlü keten yumağını aldı. Ona âşık olan kız, Labirent'in karmaşık dehlizlerinde kaybolmamasının sırlarını öğretti. Bunlara uyarak Minotauros'u öldürmeyi başardı ve gençlerle Ariadne'yi yanına alarak dönüş yolunu tuttular. Pherekides,⁴⁶ Theseus'un adadan ayrılırken onları takip edememeleri için Giritlilerin gemilerine hasar verdiğini not eder. [19.2]Demon'a⁴⁷ göre Theseus adadan kaçarken Minos'un komutanı Tauros onu durdurmak istemiş. Limandan çıkarken gemisine saldırmış, ancak çatışmada hayatını kaybetmiş. Philokhoros olayları başka türlü anlatır. Minos yarışmaların hazırlıklarını yaparken, tekrar kazanacağı beklendiğinden Tauros'a karşı duyulan kıskançlık kabarmaya başlamıştı. Davranışları yüzünden herkesin nefretini kazanan Tauros'un aynı zamanda Kraliçe Pasiphae ile ilişkisi olduğu da söyleniyordu.

Bu yüzden Theseus listeye kendiliğinden katılmak isteyince Minos hemen izin vermiş. ^[19.3]O dönemde Girit'te kadınların yarışmaları seyretmelerine izin veriliyordu. Ariadne de seyirciler arasındaymış. Theseus'un muhteşem görüntüsüne ve hasımlarını yenmekte gösterdiği ustalığa hayran kalmış. Bu arada, Tauros'un yenilmesine ve küçük düşürülmesine en çok sevinen Minos olmuş. Böylece Theseus'un gençleri alıp Atina'ya dönmesine müsaade etmiş, aynı zamanda vermek zorunda kaldıkları bu ağır vergiyi kaldırdığını da ilan etmiş.

^[19.4]Kleidemos'un⁴⁸ verdiği bilgiler ayrıntılı, ancak tamamen değişiktir. Yunanlıların aldıkları ortak bir karara göre hiçbir geminin beş kişiden fazla mürettebatla denize açılmasına izin verilmiyordu. Bunu ihlal eden sadece Argo gemisinin kumandanı İason olmuştu, çünkü açık denizlerde korsanlarla savaşması gerekmişti. Daidalos⁴⁹ Girit'ten kaçıp Atina'ya gelince, Minos alınmış bu kararı ihlal ederek büyük savaş gemileriyle onu takip etmişti. Ancak korkunç bir fırtınaya kapılıp Sicilya'ya sürüklenmiş ve orada hayatını kaybetmiş. ^[19.5]Atinalılarla savaş halindeki oğlu Deukalion, Atina'ya sözcüler gönderdi ve Daidalos'u kendisine teslim etmelerini istedi. Aksi takdirde Minos'un esir aldığı gençleri öldüreceğini beyan etti. Theseus olabildiğince nazik bir şekilde Erekhtheus'un kızı Merope'nin oğlu, dolayısıyla kendisinin de kuzeni olan Daidalos'un Atina'da kalmasına izin vermesini istedi. Bu arada büyük bir gizlilikle donanma oluşturmaya başladı ve bu işi Atina yönetim bölgelerinden Thymaitadeslere, öte yandan Troizina'da Pittheus'a devretti. ^[19.6]Gemiler hazır olduğunda yanına kılavuz olarak Daidalos'u ve Girit'ten kaçan birkaç kişiyi alıp denize açıldı. Niyetinin ne olduğunu anlamayan Giritliler, dost sandıkları gemilerin yaklaştığını gördüklerinde endişe etmediler. Theseus kolaylıkla adaya çıkmayı ve limanı ele geçirmeyi başardı, sonra da Knosos'a yöneldi. Labirent'in önündeki bir çarpışmada Deukalion'u ve muhafızlarını öldürdü. ^[19.7]Yönetimi

ele alan Ariadne ile anlaşma yapıp Atinalı gençleri geri aldı ve birbirine bir daha düşmanca davranmayacaklarına söz veren Atinalılarla Giritliler arasında barış sağladı.

^[20.1]Bu konularda ve özellikle Ariadne hakkında birçok bilgi mevcuttur, ancak hiçbiri diğeriyle örtüşmez. Örneğin kimi Ariadne'nin Theseus tarafından terk edildiği için kendini astığını, kimi Theseus'un tayfaları tarafından Naksos Adası'na götürüldüğünü ve Theseus'un başka bir kadına âşık olup kendisini terk etmesi üzerine orada Dionysos Tapınağı'nın rahibi Oinaros ile yaşadığını ileri sürer.

^[20.2]Megaralı şair Hereas, Peisistratos'un Atinalıları hoşnut etmek için:

“...çünkü Panopeida Aigle için duyduğu korkunç aşk içini kemiriyordu...”

mısrasını Hesiodos'un bir şiirinden çıkardığını, aynı şekilde Homeros'un Nekyia⁵⁰ bölümüne:

“...Theseus ile Peirithos, tanrıların yüce evlatları...”

mısrasını eklediğini iddia eder. Kimileri de Ariadne'nin Theseus'tan Oinopion ve Staphilos adında iki oğlu olduğunu söyler. Sakız Adalı şair İon, memleketi hakkında şöyle yazar:

“...(Khios'u) bir zamanlar Theseus'un oğlu Oinopion kurdu...”

Bu rivayetler neredeyse herkes tarafından tekrarlandı. Yine de Amathousalı Paion değişik bir bilgi aktarır. ^[20.3]Büyük bir fırtınaya kapılan Theseus'un teknesi Kıbrıs sahillerine çarpmış. Hamile olan Ariadne çok kötü durumda

olduğundan onu karaya çıkarmak zorunda kalmış, kendisi ise teknesiyle tekrar fırtınaya kapılıp sürüklenmiş. Kıbrıslı kadınlar Ariadne'ye yardım etmişler, ancak sevdiği erkekten ayrı kalmanın verdiği acıyı dindirememişler. Bunun üzerine sahte mektuplar yazıp Theseus'un onu düşündüğünü söylemişler ve avutmaya çalışmışlar. Yine de onu hayatta tutmayı başaramamışlar. Genç kadın doğum yapamadan ölmüş ve orada gömülmüş. ^[20.4]Bir süre sonra Theseus geri dönebilmiş, ancak duyduğu kötü haberler onun çökmesine neden olmuş. Köyün ileri gelenlerine bir miktar para bırakarak Ariadne adına kurban kesmelerini istemiş. Ayrıca biri altın, biri bronz iki küçük heykelini diktirmiş. O günden sonra Gorpaios⁵¹ ayının ikinci gününde yapılan kurban töreninde genç bir erkek yatağa yatar, hamile kadın taklidini yapar. Amathousioslular, mezarının bulunduğu kutsal ormana Ariadnes Aphrodit adını vermişler.

^[20.5]Kimi Naksoslular ise hikâyeyi başka türlü aktarır. Onlara göre iki Minos ve iki Ariadne varmış. Bunlardan biri Naksos Adası'nda Dionysos ile evlenmiş ve Staphilos'u doğurmuş. Daha genç olanı ise Theseus tarafından kaçırılmış. Sonra da Theseus onu terk edince yanına sütannesi Korkyne'yi alıp Naksos Adası'na gitmiş. Yerli halk, kadının mezarını hâlâ ziyaretçilere gösterir. Bu Ariadne de Naksos Adası'nda ölüp gömülmüş, ancak ilk Ariadne gibi anılmaz. Birincisi için şenlikler yapıp neşeyle anılırken, ikincisi için hüznü kurban törenleri düzenlenir ve yas tutulur.

^[21.1]Theseus Girit Adası'ndan ayrılarak Delos Adası'na yanaştı. Tanrıya kurban kesip Ariadne'nin verdiği bir Aphrodit heykelini adak olarak sunduktan sonra gençlerle dans etti. Labirent'in dolambaçlı dehlizlerinden geçişine bir öykünme olan ve kendi etrafında dolanmalar ve geri dönüşlerden oluşan bu ritmik dansı Deloslular bugüne kadar unutmamıştır. ^[21.2]Filozof ve tarihçi Dikaiarkhos, Delosluların bu

dansa yeranos⁵² adını verdiklerini yazar. Theseus'un boy-nuzlardan oluşturulmuş, bu yüzden adı Keratonas⁵³ olan sunağın etrafında dans ettiği söylenir. Delos Adası'nda yarış-malar düzenlediği, hatta galip gelene bir palmiye dalı verme geleneğini onun başlattığı söylenir.

^[22.1]Başarılarından dolayı o kadar sevinçliydi ki Attika'ya yaklaştıklarında Aegeas'ın sağ olduklarını anla-masını sağlayacak işareti unuttular ve kara yelkenleri indirip beyaz yelkenleri çekmeyi ihmal ettiler. Onları heyecanla bekleyen Aegeas kara yelkenleri görünce umudunu yitirdi ve kendini kayalıklardan denize attı.⁵⁴ Theseus Phaleron'a ayak basınca tanrılara vaat ettiği kurbanları kesti ve hemen şehre bir haberci gönderip sağ salim döndüklerini duyur-masını istedi. ^[22.2]Haberci şehre girince, krallarının ölümüne üzülp ağlayan insanlarla karşılaştı. Theseus'un kurtuldu-ğunu duyanlar onu sevinç gösterileriyle karşıladılar ve şe-ref çelenkleriyle donattılar. Haberci çelenkleri kabul etti ve kerykeion⁵⁵ denilen haberci değneğine asarak dönüş yolunu tuttu. Phaleron'a döndüğünde Theseus henüz kurban töre-nini bitirmemişti, bu yüzden kara haberi vermeyi geciktirdi ve törenin bitmesini bekledi, ^[22.3]sonra da Aegeas'ın ölümü-nü bildirdi. Haberi duyanlar gözyaşları ve feryatlarla şehrin yolunu tuttular. Bunun anısına hâlâ Oskhophoria şenlikle-rinde haberciye değil haberci değneğine çelenk takılır. Kur-ban merasimine katılanlar da "Eleleu, iou, iou" kelimelerini bağırarak tekrar ederler. Bunlardan ilki koşarak söylenen savaş haykırışı, diğerleri de şaşkınlık ve acı çığlıklarıdır. ^[22.4]Theseus babasını gömdükten sonra Pyanepsion⁵⁶ ayı-nın yedinci gününde, sağ dönebildikleri için Apollon'a vaat ettiklerini sundu. O günün her yıldönümünde baklagiller haşlanır, bunun da gençlerin kurtulunca yemeklerinden arta kalanları bir tencerede haşlayıp yiyerek özgürlükleri-ni kutlamalarının anısına yapıldığı söylenir. ^[22.5]Şenliklere,

iketeria'yı çağrıştıran, çevresine yün dolanmış eiresione denilen bir zeytin dalını getirirler ve verimsizlik döneminin bittiğini vurgulamak için üstünü her türlü ürünle süslerler. Bu arada aşağıdaki şarkıyı söylerler:

“Eiresione, incir ve mis kokulu ekmek getirir
Ve bardak içinde balla yağ
Ve sarhoş olup yatalım diye şarapla dolu testiler getirir.”

Buna rağmen bazıları Atinalıların sözü edilen şenlikleri bu şekilde beslenen Herakleideslerin anısına yaptıklarını iddia ederler. Ancak çoğunluk yukarıda bahsettiklerime katılır.

^[23.1]Atinalılar, Theseus'un kullandığı otuz kürekli gemiyi Phaleronlu Demetrios⁵⁷ zamanına kadar muhafaza ettiler. Çürük parçalarını çıkarıp yenilerini takarak onu o kadar iyi korudular ki gemi hep yepyeni görünüyordu. Hatta filozofların “her şeyin değişime maruz kaldığına” dair tartışmalarına konu oldu. Bazıları geminin aynı gemi olduğunu, bazıları ise her seferinde yeni bir geminin gösterildiğini ileri sürdüler. ^[23.2]Oskhophoria şenliklerini de Theseus'un anısına yapmaktadırlar, çünkü kurada çekilen gençlerin arasından kızları almayıp erkek çocukları almayı akıl etmişti. Kızlardan ikisini, kız görünüşlü ancak yürekli ve yiğit oldukları için onunla bu zor yolculuğa çıkmayı göze alan iki erkek çocukla değiştirmişti. Onlara sıcak banyolar yaptırarak, güneşten uzak tutarak, birtakım kremler sürerek saçlarına güzel bir biçim, tenlerine yumuşak bir eda vermeyi başarmıştı. Seslerini inceltmelerini, yürüyüşlerini hafifletmelerini tembih edip onların dış görünüşlerini tamamen değiştirmiş ve Girit'e gönderilecek kızların arasına katmıştı.

^[23.3]Geri döndüklerinde hem kendisi, hem gençler, günümüzde oskhosları [asma dallarını] taşıyanlar gibi giyindiler ve geçit töreni yaptılar. Bunu yapmalarının sebebi Dionysos

ve Ariadne'nin hikâyesini hatırlatmak, ayrıca geri döndükleri dönemin bağbozumuna denk geldiğini vurgulamaktı. Kurban törenine deipnophoroi, yani yemek taşıyan kadınlar katılır, bu da gönderilecek olan gençlerin annelerinin anısına yapılır, çünkü o zaman çocuklarına ekmek ve yemek getirmişler, onları avutmak ve yüreklendirmek için masallar ve kahramanlık hikâyeleri anlatmışlardı. Bunları tarihçi Demon da anlatır. Ayrıca Theseus'un adına bir de tapınak yapıldı. Theseus, "vergi"yi ödemek zorunda kalan aileleri onurlandırmak için kurban törenini onlara emanet etti, gösterdikleri konukseverlik yüzünden de törenin gözetimini Phyalideslere devretti.

^[24.1]Aegeas'ın ölümünden sonra Theseus muhteşem bir proje uygulamaya girişti ve Attika bölgesinin vatandaşlarını bir şehir-devlet altında toplamayı başardı. O güne kadar değişik yönetim merkezlerine sahip olan Attikalılar, ortak çıkarları için bile bir araya gelmekte zorlanıyor, çoğu kez birbirleriyle savaşıyordu. ^[24.2]Bunu başarmak için köyleri bizzat dolaşmaya, onları ikna etmeye başladı. Yoksul ve orta halli olanlar çağrısına hemen uydular. Güçlülere ikna etmek için, kendisinin sadece savaş konusunda ve kanunların uygulanmasında söz sahibi olacağı, kralsız bir hükümet ve demokratik bir yönetim vaat etti. ^[24.3]Diğer konularda herkesin eşit haklara sahip olacağına söz verdi. Bu söyledikleriyle birçoğunu ikna etti, diğerleri de onun gitgide artan gücünden endişe ettiklerinden söylediklerine güzellikle uymaya karar verdiler. Yönetim konaklarını ve meclisleri dağıttı, aynı zamanda her bölgenin yöneticisini görevden aldı, şimdiki başkentin bulunduğu yerde ortak bir yönetim konağı ve ortak bir meclis kurdu. Bu genişlemiş şehre de Athenais adını verdi. O günden sonra (tanrıça Athena şerefine yapılan ve Atinalıların en kutsal şenliği olan) Panathenaia şenliklerinin düzenli bir şekilde yapılmasını sağladı. ^[24.4]Günümüze kadar

Hekatombaion ayının on altıncı gününde kutlanan Metoikia adak törenini başlattı. Söz verdiği gibi krallık makamını bir yana bırakıp şehri tanrıların buyruğu doğrultusunda düzene sokmaya çalıştı, bu yüzden Delphoi Tapınağı'ndan kehanet istedi. Gelen cevap şu şekildeydi:

^[24.5] *Aegeas'ın oğlu, Pittheus'un kızından torunu, ey Theseus!*

Babam, başka birçok şehrinki gibi,

Sizin şehrinizin kaderini de bana emanet etti.

*Ne kadar yorulsan da şehrin için mücadeleden vazgeçme
Çünkü kese, muhakkak deryaları aşacaktır.*

Daha sonra kâhin Sibylla'nın şehre buna benzer bir kehanet verdiği söylenir:

“Ey kese, denize düşecek, ancak batmayacaksın.”

^[25.1] Theseus şehirini daha da büyütme isteğinden tüm insanlara seslendi ve yerli halkla eşit şartlarda oraya yerleşmelerini teşvik etti. Olabildiğince çok bölgeden gelen insanları birleştirerek büyük bir şehir meydana getirmeyi düşündüğünden her konuşmasında “Herkes buraya gelsin” cümlesini tekrarladığı söylenir. Bu arada düzensiz bir demokrasinin oluşmasını, yeni gelenlerin rasgele yerleşmesini önlemek için planlar yaptı. ^[25.2] Her şeyden önce yurttaşları üç sınıfa ayırdı. Bunlar; Eupatrides denen soylular, Geomoroï denen çiftçiler ve Demiourgoi denen zanaatkârlardı. Eupatrideslere dinsel konuların denetimini, yüksek makamları, kanunların öğretimini ve kutsal değerlerin yorumlanmasını devretti. Böylece bir bakıma onları diğerleriyle eşit duruma getirdi, çünkü onurlu sayılan soyluların yanı sıra çiftçiler yararlı, zanaatkârlar da sayıca üstün sayıldılar. Aristoteles'in dediği gibi, çoğunluktan ve halktan yana olup

kendi mutlak egemenliğinden vazgeçen ilk lider Theseus'tur. Homeros'un "gemiler kataloğunda"⁵⁸ bir tek Atina'yı "halk birliği" olarak kaydetmesi de bu bilgiyi doğrular. ^[25.3]Theseus bir yüzünde boğanın resmedildiği paralar bastı. Bunu ya Marathon'da öldürdüğü boğanın anısına, ya Minos'un komutanına gönderme yapmak, ya da Atinalıları çiftçiliğe sevk etmek amacıyla yaptığı söylenir. Bu paradan hekatomboion ve dekamboion para birimlerinin⁵⁹ doğduğu söylenir. Daha sonra Megara'yı fethedip Atina'ya bağladı, İsthmos (Korint Kanalı) bölgesinde de üstünde şehir-devletin sınırını belirleyen kitabenin bulunduğu meşhur sütunu dikti. Üçer vezinli iki mısradan doğuyu göstereni,

"Orası Peloponez değil, İonia'dır."

şeklindeyken, batıyı göstereni şöyleydi:

"Orası İonia değil, Peloponez'dir."

^[25.4]Theseus, ayrıca İsthmia'da atletizm oyunları düzenledi. Böylece Herakles'in anısına ve Zeus'un onuruna Olimpiyat Oyunları'nın düzenlenmesi gibi, Theseus'un anısına ve Poseidon'un onuruna da İsthmia Oyunları düzenlendi. Çünkü burada Melikertes onuruna yapılan oyunlar gece vakti oluyor ve şenlik ya da gösteri biçiminde değil, daha çok dinsel bir merasim biçiminde geliyordu. Kimilerine göre Theseus, İsthmia Oyunları'nı kendisini affettirmek için Skeiron'un onuruna düzenlemiştir, çünkü akraba olmalarına rağmen –Skeiron, Kanethos ile Pittheus'un kızı Heniokhe'nin oğluydu– onu öldürmüştü. ^[25.5]Bazıları da, Skeiron'un değil Sinis'in akrabası olduğunu, dolayısıyla İsthmia Oyunları'nın Sinis'in anısına düzenlendiğini iddia ederler. Daha sonra Theseus, Korintlilerle bir anlaşma yaptı. Bundan böyle İsthmia Oyunları'na gidecek olan Atinalılara,

onları getiren geminin tam açılmış yelken bezinin kapladığı yer kadar bir onur yeri ayırmalarını sağladı. Bu bilgiyi Hellenikos ve Halikarnaslı Andron aktarır.

[26.1]Philokhoros ve başka tarihçilere göre Herakles'in Eukseinos Pontos'ta⁶⁰ yaşayan Amazonlara yaptığı sefere Theseus da katılmıştı ve yaptığı kahramanlıklar için ödül olarak Antiope'yi almıştı. Aralarında Pherekydes, Hellenikos ve Herodoros'un da bulunduğu tarihçilerin çoğu ise Theseus'un Amazonların ülkesine Herakles'ten sonra gittiğini ve Antiope'yi esir aldığını iddia ederler. Bu daha muhtemeldir, çünkü ona eşlik edenler arasında başka hiç kimse için bir Amazon'u esir aldığı söylenmez. [26.2]Hatta Bion, oradan ayrıldığında hile yapıp Antiope'yi yanına aldığını iddia eder. Aslında Amazonlar erkekleri severlerdi, ondan kaçmak bir yana Theseus kıyıya çıktığı zaman gemisine hediyeler göndermişlerdi. Theseus, hediyeleri getiren Amazon'u gemisine davet etti. Bunu yapar yapmaz demirleri çekip denize açıldı. Bithynia'da bulunan Nikaea⁶¹ şehrinin tarihini yazan Menekrates isimli tarihçiye göre Theseus oralarda Antiope ile uzun zaman beraber kaldı. [26.3]Yanlarında Euneos, Thoas ve Soloeis adında üç Atinalı kardeş de vardı. Soloeis Antiope'ye âşık oldu, ancak bunu herkesten gizli tuttu. Bir gün dayanamayıp bir arkadaşına itiraf etti, o da vakit kaybetmeden Antiope'ye söyledi. Bunu duyan genç kadın sert tepki gösterip aşkını reddetti, ama sorun çıkmasın diye Theseus'a hiçbir şey söylemedi. [26.4]Umudunu yitiren Soloeis yakınlarda bulunan ırmağa atlayarak intihar etti. Theseus, delikanlının ölümüne neden olan gerçeği anlayınca ona çok acıdı ve hemen Delphoi Tapınağı'ndan aldığı bir kehanet aklına geldi. Tapınağının kadın kâhini Pythia, yabancı bir ülkedeyken çok üzgün olduğu bir anda, bulunduğu yerde bir şehir kurmasını ve maiyetindekilerden bir kısmını orada yönetici olarak bırakmasını tembih etmişti. [26.5]Bunun üze-

rine orada bir şehir kurdu ve Pythios Apollon'un onuruna Pythopoles, yakınlardaki ırmağa da delikanlının anısına Soloeis adını verdi. Bu arada şehrin başına, denetimi sağlamak ve kanunları korumak amacıyla delikanlının iki kardeşini ve Atina'nın Eupatrides sınıfından olan Hermos'u bıraktı. Yanlış bir aksan kullanımı sonucunda Pythopolesliler orada yapılan tapınağa Hermos'un evi değil Hermes'in evi diyerek şanı kahramandan esirgeyip tanrıya verdiler.

[27.1] Amazonlarla yapılan savaşın nedeni buydu. Belli ki bu davranış ne küçümsenecek ne de kadınca bir davranış olarak algılanacak türdendi. Amazonlar karargâhlarını şehrin içerisinde, daha doğrusu göğüs göğse savaşılabilmek için Pnyks⁶² ve Mouseion'da⁶³ kurduklarına göre, bütün ülkeyi istila edip şehre rahatça yaklaşmış olmalıydılar. [27.2] Hellanikos'un, donmuş Kimmerios Bosphoros'u⁶⁴ aşarak geldiklerine dair iddiası pek muhtemel değildir. Ancak neredeyse şehrin içerilerine kadar girip karargâhlarını orada kurdukları, hem bazı yerlerin adlandırılmasından, hem de savaşta ölenlerin mezarlarının bulunmasından doğrulanıyor. Uzun bir süre her iki taraf da birbirinden korktu, saldırıya geçmeye çekindi. Theseus, bir kehanete uyarak tanrı Phobos (Korku) adına kurban kesti ve saldırıya geçti. [27.3] Çatışma Boedromion⁶⁵ ayında gerçekleşti, Atinalılar, bu olayın anısına günümüze dek Boedromeia şenlikleri düzenledi. Çatışmayla ilgili bilgileri ayrıntılarıyla aktardığına inanılan Kleidemos, Amazonların sol kanadının bugüne dek Amazoneion olarak anılan yere, sağ kanadının ise Pnyks'in yakınlarında bulunan Khrysa'ya kadar ilerlediklerini iddia eder. Atinalıların, Mouseion'un arkasından çıkıp bu sağ kanatla çarpıştıklarını, savaşta hayatlarını kaybedenlerin mezarlarının da günümüzde Peiraikos Kapısı olarak bilinen Khalkodon anıtının bulunduğu meydanda olduğunu ekler. [27.4] Tam bu yerde Atinalılar kadınlar tarafından yenildiler ve Eumenideslerin tapınağına

kadar geri çekilmek zorunda kaldılar. Ancak Palladion, Ardetton ve Lykeion bölgelerinde galip gelip Amazonların sağ kanadını karargâhlarına kadar geri püskürttüler ve onlardan birçoğunu öldürdüler. Dört ay sonra Hippolyte aracılığıyla aralarında barış antlaşması yapıldı. Kleidemos, Theseus ile yaşayan Amazon'un adını Antiope değil Hippolyte olarak verir. Bazıları Theseus'un yanında savaşan kadının çatışma sırasında Molpadia adında bir Amazon tarafından mızrakla öldürüldüğünü iddia eder. Hatta Olympia Tapınağı'nın yakınında bulunan sütunun onun adına dikildiği söylenir.

[27.5] O kadar eski olaylar söz konusu olduğunda tarihsel yanımlara şaşmamak gerek, çünkü başka bir tanıklığa göre Antiope yaralı Amazonları tedavi edilmek üzere Khalkis'e göndermiş, ölenleri de bugüne kadar Amazoneion olarak anılan yerde gömmüş. Buna rağmen savaşın antlaşmayla sona erdiği neredeyse kesindir, çünkü Theseion bölgesi civarındaki bölgeye Orkomosion⁶⁶ adı verildi, aynı zamanda uzun bir süre Theseion şenliklerinden önce Amazonlar adına kurban kesildi. [27.6] Megaralılar, bölgelerinde Rhous (akıntı) olarak adlandırılan meydana doğru giden yolda Amazonlara ait Rhomboeides⁶⁷ mezarın bulunduğunu söylerler. Bundan başka kimileri Khaironeia⁶⁸ şehrinde, önce Thermodon, şimdi ise Aimon denilen küçük ırmağın eteklerinde birçok Amazon'un gömüldüğünü iddia ederler. Bu konudan Demosthenes'in biyografisinde bahsediyorum.⁶⁹ Amazonlar Thessalia'dan geçtiklerinde de güçlüklerle karşılaşmış olmaları, çünkü Skotoussaia ve Kynos Kephalai yakınlarında günümüze dek Amazonlara ait mezarlar gösterilir.

[28.1] Amazonlarla ilgili anılmaya değer bilgiler bunlardır. *Theseis* şiirinin yazarı tarafından Amazonların isyanıyla ilgili verilen bilgiler daha çok masala ve hayal ürününe benzemektedir. Şaire göre Theseus Phaidra ile evlenince Antiope birçok Amazon eşliğinde Atina'ya saldırdı, ancak Herakles

tarafından öldürüldü. ^[28.2]Aslında Theseus'un Antiope'den Hippolytos adında bir erkek çocuğu oldu ve Antiope öldükten sonra Phaidra ile evlendi. Demophondas'a göre çocuğun adı Pindaros'tu. Phaidra ve oğlunun başına gelen talihsizlikler hakkında tarihçiler ve tragedya yazarları arasında hiçbir çelişki olmadığından olayların bu şekilde gerçekleştiğini kabul etmemiz gerekir.

^[29.1]Theseus'un haksızlık üzerine kurulmuş ve kötü sonlanan birçok evliliği oldu, ancak bunlar pek tartışılmadı. Örneğin, Troizinalı Anakso'yu kaçırdı, Sinis ve Kerkyon'u öldürdükten sonra her ikisinin kızlarıyla zorla evlendi. Daha sonra Aias'ın annesi Periboia ve ^[29.2]Phereboia ile İphikleus'un⁷⁰ kızı İope ile evlendi. Daha önce bahsettiğim gibi Panops'un kızı Aigle'ye âşık olunca Ariadne'yi terk etmesi son derece çirkin ve yakışsız bir davranıştı. Bütün bunların en önemlisi, hem Attika'yı savaşa boğan, hem kendisinin şehri terk ederek mahvolmasına neden olan Güzel Helene'yi kaçırmasıdır. Ancak bu olaylardan ileride bahsedeceğiz. ^[29.3]Herodoros'a göre kahramanların büyük yiğitlikler kaydettikleri bir dönemde Theseus, Lapitheslerin Kentauroslarla yaptıkları savaş hariç, hiçbir çarpışmaya katılmadı. Başkaları ise, İason ile Kolkhis'e gittiğini ve Meleagros ile birlikte yabandomuzunu öldürdüğünü iddia ederler. Bunun üzerine "Theseus'suz olmaz" deymi çıkmış. Aynı zamanda kimse'nin yardımı olmadan birçok kahramanlıklar yaptığı söylenir, bunun üzerine de "İşte, bir başka Herakles" deymi kullanılmış. ^[29.4](Thebai akropolü) Kadmeia surlarının eteklerinden ölenlerin naaşlarını kaldırıp gömmesinde Adrastos'a yardım etti. Euripides'in tragedyasında⁷¹ anlattığı gibi bunu savaşla değil, ikna ve antlaşma yoluyla başardı. Birçok tarihçi bu bilgiyi tekrarlar. Hatta Philokhoros'a göre ölenlerin gömülmesiyle ilgili kaydedilen ilk antlaşma budur. ^[29.5]Herakles'in Hayatı eserimde⁷² savaşta ölenleri düşmana ilk verenin He-

rakles olduğunu yazmıştım. Erler Eleutherais'te, komutanlar ise Eleusina'da gömüldüler. Theseus bunu Adrastos'u hoşnut etmek için yaptı. Euripides'in *Yakarıcılar* adlı eserinde yazdıklarını Aiskhylos'un *Eleusinioi*⁷³ eserinde Theseus'un kendi ağzıyla söyledikleri çürütüyor.

[30.1] Theseus'un Peirithos⁷⁴ ile arkadaşlığı şöyle anlatılır: Theseus'un gücü ve yiğitliği büyük ün kazanmıştı, bu yüzden Peirithos onu yakından tanımak ve cesaretini ölçmek istemiş. Bir gün Marathon'dan boğalarından birkaçını çalmış ve tepkisini beklemiş. Theseus'un silahlanıp onu kovaladığını öğrenince kaçmaya teşebbüs etmemiş, tersine geri dönüp karşılamak istemiş. [30.2] Birbirlerini görür görmez her biri diğerinin görünüşüne hayran kalmış ve yiğitliğine saygı duymuş, böylece çarpışmaktan vazgeçmişler. İlk olarak Peirithos sağ elini uzatıp onu selamlamış ve hırsızlığının yargıci olmasını istemiş. Hatta onun vereceği karara seve seve uyaçağına söz vermiş. Bunun üzerine Theseus onu bağışlamış ve dostu, aynı zamanda silah arkadaşı olmasını teklif etmiş. Dostlukları da karşılıklı yeminlerle onaylanmış.

[30.3] Peirithos Deidameia ile evlenmeye karar verince memleketini ve Lapithesleri yakından tanuması için Theseus'u düğününe davet etti. Davetliler arasında Kentaurolar⁷⁵ da vardı. Ancak içkiyi fazla kaçıran Kentaurolar ahlaksızca davranmaya başladılar, düğüne davetli olan kadınları taciz ettiler. Lapithesler onları korumak üzere hemen harekete geçtiler ve Kentauroların birçoğunu öldürdüler. Geri kalanlarla uzun bir savaşa girdiler ve onları yenip memleketlerinden kovdular. Bu savaşta Lapitheslerin yanında Theseus da savaştı. [30.4] Ancak Herodoros olayların bu şekilde gelişmediğini iddia eder. Ona göre Theseus savaş başladıktan sonra, yardım etmek amacıyla Lapitheslerin ülkesine gitmiş. Herakles'i de ilk kez orada görmüş, çünkü yolculuğunu bitirmiş, kahramanlıklarını tamamlamıştı ve

artık onu Trakhis'te karşılamayı arzuluyordu. Herodoros, karşılaşmalarının dostça ve saygı dolu bir ortamda geliştiğini anlatır, ancak iki kahramanın birbirini daha önceden tanıdığını iddia edenler çok daha haklı olmalı. ^[30.5]Aynı zamanda Herakles'in Eleusis Gizemleri'ne⁷⁶ kabul edilme ve istemeden yaptığı kötülüklerden arındırma töreninin Theseus tarafından yapıldığı söylenir.

^[31.1]Hellanikos'un söylediklerine göre Theseus elli yaşındayken çok çirkin bir davranışta bulunmuş ve Helene'yi kaçırmıştı. Cinayetle eşdeğer olan bu ahlaksızlığını hafifletmek için kimileri Helene'yi onun değil, İdas ile Lykeas'ın kaçırdığını ve ona emanet ettiklerini iddia ettiler. Bu yüzden (kızın ikiz kardeşleri) Dioskouroslar gelip geri istediklerinde iade etmek istemediğini söylediler. Kimileri –ulu Zeus, inanılır gibi değil!– Tyndareos'un henüz çok küçük olan kızını Hippokoon'un oğlu Enarsphoros'dan korumak için kendi elleriyle Theseus'a teslim ettiğini söyler. Ancak en akla yatkın ve en çok tanıklığa sahip olan olasılık şudur: ^[31.2]Theseus ile Peirithos Sparta'ya gittiler ve Orthia Artemis Tapınağı'nda dans eden küçük kızı kapıp kaçırdılar. Onları yakalamakla görevlendirilenler Tegea'ya kadar kovaladıktan sonra geri döndüler, böylece iki dost Peloponez'den rahatça geçebildiler. Aralarında kura çekip kazananın Helene'yi alacağına, kaybedene de diğerinin başka bir kız bulmasına yardımcı olacağına söz verdiler. ^[31.3]Kararlaştırdıkları gibi kura çektiler. Daha evlilik yaşına gelmeyen Helene'yi Theseus kazandı ve Aphidnes'e⁷⁷ götürdü. Annesini kızla beraber oraya yerleştirdi ve ikisini de arkadaşı Aphidnos'a emanet etti. ^[31.4]Bunu kimseye söylememesini tembih ettikten sonra Peirithos'a verdiği sözü yerine getirmek üzere onunla beraber Molossosların kralı Aidoneos'un kızını kaçırmak amacıyla Epir'e doğru yola çıktılar. Kral, karısına Persephone, kızına Kore, köpeğine de Kerberos isimlerini vermişti. Da-

mat adaylarının kızını almaları için köpeğiyle boğuşmaları gerekliydi. Ancak iki arkadaşın kızını istemeye değil, kaçır-maya geldiklerini anlayınca onları yakalattı. Peirithos'u az-gın köpeği Kerberos'a parçalattı, Theseus'u da hapse attı.

[32.1]Derler ki o dönemde demagoji sanatını ilk kez uygula-yan Peteos'un oğlu ve Orneos'un torunu ve Erekhtheus'un torununun oğlu Menestheus'tur. Bu kabiliyetini kullanarak uzun zamandır Theseus'u çekemeyen Atina'nın önde gelen-lerini kışkırtmayı başardı. Bu insanlar küçük şehirlerin yön-etimini ellerinden aldığına göre bir tek şehrin boyunduruğu altına toplayacağından ve onlara ikinci sınıf vatandaşı ya da köle muamelesi yapacağından endişe ediyorlardı, bu yüz-den söylediklerine hemen kandılar. Menestheus, Theseus'un vaat ettiği özgürlüğün bir düş olduğuna, aslında hem vatan-larından, hem de dinlerinden olacaklarına dair iftiralar yağ-dırdı. Vatandaşları olan onca başarılı ve iyi krallar varken, tamamen yabancı olan bir tek efendiye boyun eğmek zo-runda kaldıklarını vurguladı. [32.2]Bu arada Tyndarideslerin⁷⁸ Atina'ya saldırımları bu ayaklanmayı daha da kızıştırdı. Hatta kimileri Tyndarideslerin onun çağrısı üzerine geldik-lerini bile iddia ettiler. Ama aslında iki kardeş kız kardeşle-rini geri almaya gelmişlerdi ve ilk olarak şehre girdiklerinde düşmanca hiçbir davranışta bulunmamışlardı. Ancak şehir sakinleri kızın nerede olduğunu bilmediklerini söyleyince Atina'ya saldırmışlardı. [32.3]Bunun üzerine –bu bilgiye nasıl ulaştığı belli olmayan – Akademos, kızın Aphidnes'de sak-lı tutulduğunu onlara bildirmiş. Bu yüzden Tyndaridesler yaşadığı sürece ona saygı gösterdiler, ölümünden sonra da Lakedaimonlar Attika'ya saldırdıklarında Akademeia'ya Akademos'un hatırı için zarar vermediler. [32.4]Dikaearkhos'a göre Tyndarideslerin yanında Ekhemos ve Marathos adın-da Arkadialı iki kahraman vardı. Daha sonra Akademeia olarak anılan yer, Ekhemos anısına Ekhedemeia adını aldı.

Öte yandan bir kehanete itaat edip kendi rızasıyla hayatını yoldaşları uğruna feda eden Marathos anısına da Marathon bölgesi adını aldı.

^[32.5]Tyndaridesler Aphidnes'e gittiler ve çatışmadan galip çıkıp şehri fethettiler. Bu muharebede onlarla beraber savaşan Skeiron'un oğlu Alykos'un hayatını kaybettiği söylenir. Bu yüzden orada gömüldüğü için Megara bölgesinin bir kısmı adını taşır. Ancak Hereas olayları başka türlü aktarır. Ona göre Alykos Aphidnes'te Theseus tarafından öldürülmüş. Aşağıdaki mısralar bunun bir kanıtı olabilir:

“Onu bir zamanlar Aphidnes'in geniş alanlarında
Güzel saçlı Helene'nin uğruna Theseus öldürdü.”⁷⁹

Ama yine de pek muhtemel değildir, çünkü Theseus orada olsaydı, hem annesi hem Aphidnes ele geçirilemezdi.

^[33.1]Aphidnes fethedilince Atinalıları büyük bir korku sardı. Menestheus, şehir halkına Tyndaridesleri kabul etmelerini ve onlara dostça davranmalarını önerdi. Ayrıca çirkinlikleri Theseus yaptığına göre yalnızca ona karşı nefret duyduklarını, tersine kendilerini halkın kurtarıcıları olarak gördüklerini söyledi. İkizlerin davranışları da bu sözleri destekliyordu, çünkü şehri fethetmelerine rağmen hiçbir şey istemediler, ancak şehirle Herakles kadar akrabalıkları olduğundan gizemlere kabul edilmelerini talep ettiler. ^[33.2]İstekleri hemen kabul edildi, böylece Pyllos'un Herakles'i koruyuculuğu altına aldığı gibi, onları da Aphidnos koruyuculuğu altına aldı. Bir taraftan halkla ateşkes yaptıklarından, öte yandan o kadar büyük bir orduyla gelmelerine rağmen hiç kimseye zarar vermediklerinden Atinalılar onlara tanrılara layık şekilde davrandılar ve Anakes adını verdiler. Bu yüzden bir şeyleri ya da birilerini kollayan, yardım edenler için “anakes ekhousin” deyiimi kullanıldı. Belki de bu yüzden

daha sonra krallara “anaks” adı verildi. Belki de yıldızlar⁸⁰ yüzünden onlara öyle dendi, çünkü Attika sakinleri yukarı, üst anlamlarını içeren “anekas” ve yukarıdan anlamına gelen “anekathen” kelimelerini kullanırlar.

[34.1] Theseus’un annesi Aithra’nın Lakedaimonlar tarafından esir alındığı ve Sparta’ya götürüldüğü, daha sonra da Helene ile Troya’ya kaçırıldığı söylenir. Bunu Homeros da aşağıdaki mısralarla doğrular:

“Pittheus’un kızı Aithra ve iri gözlü Klymene,”⁸¹

Kimileri Mounykhos efsanesini kabul etmedikleri gibi, bu mısranın da doğruluğunu kabul etmezler, çünkü Mounykhos’un Laodike⁸² ile Demophondas’ın⁸³ oğlu olduğunu ve gizlilik içerisinde Troya’da dünyaya geldiğini, ancak Aithra tarafından yetiştirildiğini iddia ederler. [34.2] Tarih yazarı İstros, *Attikon* kitabında Aithra ile ilgili hikâyeyi tamamen değişik bir şekilde aktardı. Sözde bazıları Aleksandros’un, yani Paris’in Sperkheios yakınlarında Akhilleus ve Patroklos tarafından yenildiğini ve Hektor’un Troizinalıların şehrini fethedip yağmaladığını, hatta orada terk edilmiş olan Aithra’yı da kaçırdığını iddia etti. Ancak bu hikâye son derece mantıksızdır.

[35.1] Bir süre sonra Herakles, Molossoslu Aidoneos’un sarayında ağırlandı. Kral laf arasında, Theseus ile Peirithos’un ne yapmaya gittiklerini ve başlarına neler geldiğini anlatınca Herakles ikisi için de çok üzüldü. Peirithos için artık yapılacak bir şey yoktu, ancak Theseus’un serbest bırakılması için kralın merhamet göstermesini istedi. [35.2] Aidoneos bu isteğini kabul etti ve Theseus’u serbest bıraktı, böylece Atina’ya geri döndü ve orada hâlâ ona güvenen birçok dostu tarafından coşkuyla karşılandı. O günden sonra şehrin kendi-

sine adadığı bütün kutsal yerleri ve tapınakları Herakles'e adadı ve Philokhoros'un dediği gibi dördü hariç diğerlerini Theseion değil Herakleion olarak adlandırdı. Hemen sonra tekrar yönetimi ele almak istedi, ancak kendini birtakım ayaklanmaların ve karışıklıkların içinde buldu. Gitmeden önce onu sevmeyenler, sevmemeye devam etmeleri bir yana, artık ondan korkmuyorlardı da. Aynı zamanda halkın arasında derin bir yozlaşma baş göstermişti, hiç kimse üstüne düşen görevi yerine getirmiyor, herkes menfaat peşinde koşuyordu. ^[35.3]Bu durumun üstesinden gelebilmek için kaba kuvvet kullanmaya çalışınca, bu sefer halkın sempatisini yitirdi ve onların ayaklanmalarına sebep oldu. Artık umudunu yitirmiş durumda çocuklarını gizlice Euboia'ya, Khalkodon'un oğlu Elephenor'un yanına gönderdi, kendi de şimdi Araterion'un⁸⁴ bulunduğu Gargettos'da Atinalılara beddua etti, sonra da onu seven insanların bulunduğu inandığı Skyros Adası'na doğru yelken açtı. Orada babadan kalma birkaç arazisi olduğundan onlara sahip çıkıp adaya yerleşmeyi düşündü. ^[35.4]Kimilerine göre adanın kralı Lykomedes'den arazilerini göstermesinin yanı sıra, Atinalılara karşı kendisine yardım etmesini de istedi. Ancak Lykomedes ya onun şanıdan endişe ettiğinden, ya da Menestheus'u hoşnut etmek istediğinden, arazilerini göstereceğini bahane ederek Theseus'u adanın en yüksek tepesine çıkardı ve oradan uçuruma yuvarladı. ^[35.5]Başkaları, akşam yemeğinden sonra alışık olduğu üzere dolaşmaya çıktığını, ancak ayağı takılıp uçurumdan yuvarlandığını iddia ederler. Bu olaydan sonra hiç kimse onun anısıyla ilgilenmedi. Atinalıların lideri Menestheus oldu, Theseus'un oğulları ise Elephenor'un yanında sıradan erler olarak Troya seferine katıldılar. Menestheus Troya'da hayatını yitirince, Theseus'un oğulları geri döndüler ve şehrin başına geçtiler. Seneler sonra da Theseus'un Atinalılar tarafından büyük bir kahraman olarak anılmasını sağladılar. Perslere karşı yapı-

lan Marathon Savaşı'nda askerlerin çoğu Theseus'un silahlı hayaletinin barbarlara saldırdığını gördüklerini iddia ettiler.

[36.1]Pers Savaşları'ndan sonra ve Atina'nın başına Phaidon geçince, Delphoi Tapınağı'ndan kehanet istendi. Kâhin rahibe Pythia, Theseus'un kemiklerini Atina'ya getirmelerini ve ona yaraşır bir merasimle toprağa vermelerini söyledi. Ancak Atinalılar kurucularının nerede gömülü olduğunu bilmedikleri gibi, kötü insanlar olan Skyros sakinleri Dolopslarla hiçbir iletişim kuramadılar. Bir süre sonra, *Paralel Hayatlar* kitabımda onunla ilgili bölümde anlattığım gibi, Atina'nın başına geçen Kimon⁸⁵ Skyros Adası'nı ele geçirince yönettiği şehrin kurucusunun mezarını bulmayı kendine vazife edindi. Anlatılanlara göre bir gün, adanın tepelerinde uçuşan bir kartal, gagasıyla yeri vurup tırnaklarıyla toprağı kazımaya başladı. [36.2]Bunu bir işaret olarak algılayan Kimon, o bölgenin taranmasını istedi. Az sonra içinde iri bir insanın kemikleriyle bronz bir mızrağın, bir de kılıcın bulunduğu mezar ortaya çıktı. Kimon, kutsal emanetleri büyük bir ihtişamla Atina'ya götürdü. Buna çok sevinen Atinalılar, onları Theseus'un kendisini karşılamış gibi karşıladılar ve büyük bir merasimle şehrin merkezinde, günümüzde gymnasiumun⁸⁶ bulunduğu yerde gömdüler.⁸⁷ O günden sonra Theseus'un mezarı, güçlülerin zulmünden acı çeken tüm insanlar için bir sığınak oldu, çünkü kendisi de hayatta olduğu sürece zayıflara ve acı çekenlere yardım etti, daima yanlarında bulundu. [36.3]Atinalıların anısına gerçekleştirdikleri törenlerin en muhteşemi Pyanepsion⁸⁸ ayının sekizinci günündekidir. O gün Atinalı gençlerin Girit'ten sağ olarak geri dönmeleri kutlanır. Aynı zamanda her ayın sekizinci gününde Atinalılar Theseus'u anarlar. Bunu ya seyyah Diodoros'un anlattıklarına göre Troizina'dan Hekatombeion ayının sekizinci gününde geldiğine inandıklarından, ya da Poseidon'un oğlu olduğu varsayıldığından sekiz sayısının

ona yakıştığını düşündüklerindendir. ^[36.4]Gerçekten de Poseidon her ayın sekizinci gününde kutlanır çünkü sekiz sayısı çift sayılardan türetilen ilk küp ve ilk karenin çiftidir, bu açıdan “Asphalion ve Gaieokhon”⁸⁹ adlarıyla tanınan tanrının sabit ve koruyucu gücünü temsil eder.

ROMULUS

[1.1]Yazarlar, şanı bütün dünyaya yayılan ünlü Roma'nın adını nereden aldığı konusunda hemfikir değiller. Kimileri, Pelasgosların dünyanın birçok yerini fethettikten sonra oraya yerleştiklerini ve savaş konusundaki üstünlüklerini duyurmak için bölgeye Roma⁹⁰ adını verdiklerini iddia ederler. [1.2]Başka bir iddiaya göre, Troya fethedildiği dönemde birçok kişi buldukları boş gemilere binip oradan kaçmaya çalıştılar, ancak rüzgârdan sürüklenip Tyrrenia⁹¹ sahillerine sürüklendiler ve Thybris⁹² Nehri'ne demir attılar. Aralarında perişan durumda bulunan kadınlar deniz yolculuğundan çok rahatsız olduklarından daha fazla dayanacak durumda değillerdi. O zaman en akıllı ve en soylu olanlarından Rome adında bir kadın, gemileri yakmalarını önerdi. [1.3]Yakılan gemileri gören erkekler ilk başta çok kızdılar, ancak yapacak bir şey olmadığından ister istemez Pallantion yakınlarına yerleşmek zorunda kaldılar. Kısa bir süre sonra hem yerli halkın sıcak davranışından, hem toprağın çok verimli olmasından memnun kaldılar, böylece buraya yerleşmelerine neden olan Rome'yi onurlandırdıktan sonra şehre adını verdiler. [1.4]Romalı kadınların akrabaları ya da yakınları olan erkekleri dudaklarından öpme alışkanlığının bu olaydan kaynaklandığına inanılır, çünkü gemilerin yakılmasına çok kızan erkekleri yatıştırmak için kadınların onları dudaklarından öpüp öfkelenmemeleri için yalvardıkları söylenir.

[2.1]Başkaları, Pelasgosların kralı İtalos ile Leucaria'nın kızı Rome'nin şehre adını verdiğine inanırlar. Kimileri, Herakles'in oğlu Telephos'un Aineias, ya da Aineias'ın oğlu Ascanios ile evli olan kızının şehre adını verdiğini söylerler. Başka rivayetlere göre şehri ya Odysseus ile Kirke'nin oğlu Romanos, ya Diomedes tarafından Troya'dan gönderilen Hemathion'un oğlu Romus, ya da Thessalia'dan Lydia'ya, Lydia'dan da İtalya'ya gelen ve Tyrrenosları bölgeden kovmuş Latinlerin kralı Romis kurdu. Ancak en muhtemel olasılık olarak Romulus gösterilir. Buna rağmen bu iddiayı ileri sürenler arasında da ailesi konusunda anlaşmazlıklar göze çarpar.

[2.2]Kimilerine göre, Lesvos kralı Phorbas'ın kızı Deksi-thea ile Aineias'ın oğlu olan Romulus, daha bebekken kardeşi Romus ile beraber İtalya'ya getirildi. Ancak sularında demir attıkları nehir taşınca gemiler sürüklenip parçalandı ve yalnız çocukların gemisi yavaşça kuytu bir kıyıya oturdu. Beklenmedik bir şekilde kurtulabildikleri için bölgeye Roma adı verildi. [2.3]Bazılarına göre Troyalı kadının⁹³ kızı Rome, Telemakhos'un oğlu Latinos ile evlendi ve Romulus'u doğurdu. Diğer bir iddiaya göre Aineias ile Lavinia'nın⁹⁴ kızı Aimyia'nın Ares ile birleşmesinden doğdu.

Bu arada Romulus'un doğumuyla ilgili tamamen masalla dayanan iddialar da ileri sürüldü. Bunlardan birine göre, çok sert ve acımasız olan Alba kralı Tarkhetius'un evinde tuhaf bir imge belirmiş. Daha doğrusu, ocağından bir penis imgesi yükselmiş ve günlerce öylece durmuş. [2.4]Tyrrenia'da Tethyos'un kehanet verdiği bir tapınak vardı. Oradan verilen kehanete göre Tarkhetius'un bir bakire bulup bu imge ile birleşmesi sağlanmalıymış. Kâhin, bu birleşmeden büyük üne kavuşacak son derece yiğit, erdemli, talihli ve güçlü bir erkek çocuk doğacağını söylemiş. Bunu duyan kral, kızlarından birine penisle birleşmesini emretmiş, ancak kız bunu çok onur kırıcı bulduğundan hizmetçilerinden birini bu iş

için görevlendirmiş. ^[2.5]Tarkhetius bunu öğrenince ikisini de hapsedip öldürmeye hazırlanmış. Fakat gece yatınca uyku-
sunda Hestia⁹⁵ belirmiş ve onları öldürmesini yasaklamış,
aynı zamanda genç kızların bir kumaş dokumalarını istemiş,
kumaş tamamlanınca da onları evlendirmesini buyurmuş.
Kızlar bütün gün kumaşı dokuyor, gece ise kralın emriyle
odalarına başka bir kız girip dokudukları kumaşı söküyor-
muş. Bu arada hizmetçi kız ikiz erkek çocuklar doğurmuş.
Tarkhetius onları hemen Teratius adında birine vermiş ve
öldürmesini emretmiş. ^[2.6]Çocuklara kötülük yapamayan
adam, nehir kıyısına bırakıp gitmiş. Onlara acıyan dişi bir
kurt memelerini dudaklarına dayayıp emzirmiş, birçok kuş
da ağızlarına bir sürü yemek kondurmuş. Bu sahneyi gören
bir çoban çocukları alıp evine götürmüş ve kendi çocukları
gibi büyütmüş. İkiz kardeşler büyüyünce Tarkhetius'a sal-
dırıp onu yenmişler. Bütün bunları İtalya'nın tarihini yazan
Promathion adında biri söylüyor.

^[3.1]Ancak Yunanlılar için en güvenilir kaynaklara dayana-
nan hikâyeyi Peparethoslu Diokles yayımladı. Fabius Pictor
da pek çok noktada onu onayladı. Tabii bunların arasında
da birbirini tutmayan noktalar mevcut, ama genelde hikâye
şu şekilde aktarıldı: ^[3.2]Aineias'ın soyundan gelen Alba kral-
lığının başına Nomitor ve Amulius geçmişti. Amulius bir
tarafa tahtı, diğer tarafa Troya'dan getirilen altınları koydu
ve kardeşinden ikisinden birini seçmesini istedi. Nomitor
tahtı seçince bütün servet Amulius'a kaldı, böylece para-
nın verdiği güçle kardeşini kolaylıkla tahttan indirdi, kızını
da evlenip çocuk sahibi olmasından endişe ettiğinden, da-
ima bakire kalması için Hestia Tapınağı'na rahibe yaptı.
^[3.3]Kimileri kızın adını İlia, kimileri Rea, ya da Silvia olarak
verirler. Bir süre sonra, Hestia rahibelerine yasak olmasına
rağmen kızın hamile olduğu anlaşıldı. Kızın öngörüldüğü
gibi çok ağır bir şekilde cezalandırılmaması kuzeni Antho

sayesindeydi, çünkü babasına yalvarıp onu affetmesini istedi. Böylece doğumdan Amulius hariç hiç kimsenin haberi olmaması için kimseyle görüşemeyeceği, gözlerden uzak bir yere hapsedildi. Zamanı gelince son derece sağlıklı, güzel ve cüsseli iki erkek çocuğu doğurdu. ^[3.4]Bundan çok endişe eden Amulius, hizmetkârlarından birine onları alıp nehre atmasını emretti. Kimilerine göre adamın adı Faistylus idi, kimileri ise bu adın ona ait olmadığını, çocukları kurtaran adamın adı olduğunu söyler. Adam çocukları bir sepete koyup nehre atmak üzere yola koyuldu, ancak suların gitgide kabardığını görünce korkup yanaşamadı, böylece sepeti nehir kıyısına bırakıp kayboldu. ^[3.5]Nehir taşınca sular sepeti yavaşça sürüklemeye başladı ve şimdi Kermalos, eskiden ise Germanos denilen kuytu bir yere çıkardı, bu yüzden kardeşlere de germanoi adı verildi.

^[4.1]Yakınlarda Ruminalius adını verdikleri bir incir ağacı vardı. Kimileri adını Romulus'tan aldığına inanırlar. Kimileri öğle sıcağında gölgesinde dinlenen, geviş getiren⁹⁶ hayvanlardan ötürü bu adı aldığını iddia ederler, kimileri ise bunun emzirmeyle ilgili olduğunu ileri sürerler, çünkü eskiden meme ucuna *ruma* denirdi. Aynı zamanda çocukların yetiştirilmesinde katkısı olduğuna inandıkları bir tanrıçaya da Rumilia denirdi. Eskiden bu tanrıçanın adına kurban kesilir, şarapsız şenlikler düzenlenir, sunağına süt ile sponde⁹⁷ yapılırdı. ^[4.2]Anlatılanlara göre bu yerde iki bebeği dişi bir kurt emzirmiş, bir ağaçkakan da onları besleyip gözlemiş. Bu iki hayvan, tanrı Ares'in kutsal hayvanları sayılırdı, Latinler de ağaçkakana özel bir saygı duyar, bir bakıma taparlardı. Bu yüzden kızın Ares'den hamile kaldığı düşünülürdü, oysa başka bir görüşe göre kıza silah zoruyla Amulius sahip olmuştu. ^[4.3]Ancak kimileri bütün bu hikâyelerin bebeklere bakan kadının çift anlamlı adından doğduğuna inanırlar, çünkü Latinler hem dişi kurtlara hem de hayat kadınlarına

lupus derlerdi. Bebekleri büyüten Faistylus'un karısı Akka Larendia da böyle bir kadındı. Romalılar bu kadının anısına adaklar sunar, nisan ayında ise Ares rahibi, Laurentia adını taşıyan şenliklerde *khoes* denilen sunuda bulunurdu.

[5.1] Romalılar, Laurentia adında başka bir kadını da saygıyla anar. Bir gün Herakles Tapınağı'nın bakıcısı, yapacak bir şeyi olmadığından ve boş oturmaktan sıkıldığı için, tanrıya zar atmayı teklif etmiş. Kendisi kazandığı takdirde tanrının ona güzel bir armağan vermesini, tanrı kazandığı takdirde de kendisinin ona güzel bir ziyafet hazırlamasını, sonra da gece ona eşlik edecek güzel bir kadın getirmesini önermiş. [5.2] Zarlari bir kendi adına, bir de tanrı adına atmış, ancak kaybetmiş. Yaptığı anlaşmaya saygı göstermek istediğinden tanrıya vaat ettiği ziyafeti hazırlamış, sonra da Laurentia adında güzel bir kadına para verip tapınakta ağırlamış. Tanrının kadınla beraber olması için bir de yatak hazırlayıp oradan ayrılmış. [5.3] Gerçekten de gece tanrı gelip Laurentia ile beraber olmuş, sabah uyanınca da kadına şehrin merkezine gitmesini ve ilk karşılaşacağı erkeğe sarılıp onu dostu yapmasını buyurmuş. Forum'a inen kadın epey yaşlı, ancak bekâr ve çocuk sahibi olmayan Tarrutius adında bir adama rastlamış ve tanrının söylediklerini yerine getirmiş. [5.4] Çok zengin olan Tarrutius genç kadını tanıyınca çok sevmiş, ölünce de ona büyük bir servet bırakmış. Daha sonra Laurentia bu servetin çoğunu halkına bağışlamış. Ancak, büyük bir şana sahip olup tanrıların sevdiği kulu olmayı başardığı sırada, birdenbire öbür Laurentia'nın gömülü olduğu yerde kaybolduğu söylenir. [5.5] Günümüzde burası Velabro olarak bilinir, nehir sık sık taşıdığından Forum'a ulaşmak için kayıkçılara geçiş parası gerekliydi, su yolundan geçişe de *velatura* denirdi. Ancak kimileri, kamu gösterilerini hazırlayanlar bu yerden başlayıp hipodroma kadar uzanan kısmı yelkenlerle kapladıklarından bu adı aldığını iddia ederler,

çünkü Latince yelkenin karşılığı *velum*'dur. Bu sebeplerle Romalılar ikinci Laurentia'yı da saygıyla anar.

^[6.1]Amulius'un çobanı Faistylus gizlice bebekleri yetiştirdi. Gerçek olması daha muhtemel başka bir görüşe göre çocukların yetiştirilmesinde Nomitor'un çok büyük katkısı oldu, çünkü onları büyütenlere gizlice doğru beslenmeleri için para verip ileride soylulara yaraşır bir eğitim almaları için Gabii'ye⁹⁸ gitmelerini sağladı. ^[6.2]Dişi bir kurt tarafından emzirilirken bulunmalarından ve meme ucuna *ruma* denmesinden dolayı onlara Romulus ve Romus adlarının verildiğine inanılır. Küçük yaştan beri dikkati çeken iri ve yapılı bedenleriyle güzel yüz hatları asil aileden geldiklerini gösteriyordu. Büyüdükçe daha cesur, daha yiğit oldular ve hiçbir tehlikeden korkmayıp her zorluğun üstesinden gelebileceklerini kanıtladılar. Ancak Romulus daha olgun görünüyor, her davranışında yöneticilere yaraşır bir bilgelğe sahip olduğunu kanıtlıyordu. Gerek sürülere bakmakta ya da avcılıkta, gerek komşularıyla ilişkilerinde, boyun eğmek için değil, egemen olmak için yaratıldığı anlaşıyordu. ^[6.3]Kendileriyle aynı sınıftan ya da daha alt sınıflardan olanlar arasında çok sevilen iki kardeş, kralın hizmetçilerini ve koruyucularını değersiz bulduklarından onları küçümsüyor, buyruklarına ve tehditlerine kulak asmıyorlardı. Özgür insanlara yaraşır şekilde yaşıyorlardı, çünkü özgürlükte tembelliğin ve korkaklığın yeri olmadığına, tersine yaşamın her safhasında kötülerini cezalandırmak, zayıf olanları korumak konusunda daima hazırlıklı olmaları gerektiğine inanıyorlardı. Bu şekilde davrandıkları için de büyük ün kazandılar.

^[7.1]Günün birinde Nomitor'un çobanları, Amulius'un çobanlarına saldırıp sığırlarının bir kısmını kaçırdı. Buna dayanamayan iki kardeş, hayvanları kaçıranlarla dövüş-tükten sonra hayvanların bazılarını geri almayı başardılar.

Nomitor'un buna çok kızmasına aldırmayan kardeşler, pek çok yoksula ve köleye devrimci fikirler aşılayıp yanlarına kattılar. ^[7.2]Bu arada kutsal törenlere ve kehanetlere çok önem veren Romulus'un bir kurban törenine katıldığı sırada Romus birkaç yoldaşıyla yolculuğa çıktı. Nomitor'un çobanlarıyla karşılaştıklarında kavga etmeye başladılar, iki taraftan da yaralananlar oldu. Sonunda çobanlar galip geldi ve onu esir alıp Nomitor'un huzuruna çıkardılar. Amulius'un öfkesinden korktuğu için Romus'u kendisi cezalandırmadı, kardeşine teslim edip ona gereken cezayı vermesini istedi, çünkü kralın kardeşi olmasına rağmen pek büyük bir güce sahip değildi. ^[7.3]Bu arada Alba halkı da Nomitor'a haksızlık edildiğine inanıyordu. Bunu bilen Amulius, Romus'a istediği cezayı uygulamasına izin verdi. Böylece Nomitor, Romus'u evine götürdü. Genç erkeğin güçlü ve iri yapılı bedenine, yüzünde sezdiği cesaret ve asalete, olup bitenleri olgun bir yüreklilikle karşılaşmasına hayran kaldığından, ^[7.4]en önemlisi, gelecekte yaşanacak olanları düzenleyen tanrılardan biri ona ilham verdiğinden yumuşak ve sevecen bir tavırla kimin çocuğu olduğunu sordu. ^[7.5]Romus cesaretle şöyle cevap verdi: "Senden hiçbir şey saklamayacağım, çünkü bana Amulius'tan daha üstün görünüyorsun. Bence onun yerine senin kral olman gerekirdi, çünkü sen cezalandırmadan önce soruşturma yapmayı düşündün, oysa o hiçbir şeye kulak asmadan infaz ediyor. İkiz kardeşimle ben ilk başta kralın hizmetçileri olan Faistylus ve Larentia'nın çocukları olduğumuzu sanıyorduk. Ancak şimdi, suçlanıp senin önüne çıkarıldığımda ve iftiralarla hayatımı kaybetmem söz konusuysen, hakkımızda çok önemli şeyler duymaya başladım. Gerçek olup olmadıkları bugünkü kararından belli olacak. ^[7.6]Söylenenlere göre doğumumuz büyük bir gizlilik altında gerçekleşmiş, beslenmemiz ise daha tuhaf şartlar altında olmuş. Bir sepetin içine konulduk ve nehrin kıyısına terk edildik. Bizi bir dişi kurt emzirdi, bir ağaçkakan da ye-

dirdi. Sözüünü ettiğim sepet hâlâ duruyor ve onu çevreleyen pirinç levhada, ileride biz öldükten sonra hiçbir işe yaramayacak, anne ile babamızın kim olduğu konusunda bilgiler kazınmış.” ^[7.7]Bunları duyan Nomitor, gencin yaşını ve dış görünüşünü göz önüne aldıktan sonra tatlı bir umuda kapıldı. Hemen hâlâ gözaltında bulunan kızını gizlice karşılamaya ve ona olup bitenleri anlatmaya karar verdi.

^[8.1]Romus’un tutuklandığını duyan Faistylus, Romulus’a gidip doğumlarıyla ilgili gerçekleri anlattı ve kardeşine yardım etmesi gerektiğini söyledi. O güne kadar birkaç ipucu verip imalarda bulunmuştu, ancak ilk kez her şeyi olduğu gibi açıkladı, sonra da sepeti alıp Nomitor’a vermek üzere yola koyuldu. ^[8.2]Durumun ciddiyetini iyi bilen yaşlı hizmetkâr büyük bir gizlilikle sarayın kapılarına kadar gelmeyi başardı, ancak kralın muhafızları onun tedirginliğinden kuşkulandılar, elbiselerinin arasında bir sepet sakladığını fark edince de sorular sormaya başladılar. Muhafızların arasında, çocukları alıp nehre atmakla görevlendirilen hizmetkârlardan biri de vardı. Sepeti görünce hemen tanıdı ve krala haber verdi. Kral derhâl adamın soruşturulmasını emretti. ^[8.3]Bu durum karşısında ne yapacağını şaşırان Faistylus, çocukların kurtulduklarını kabul etmek zorunda kaldı, ancak onların Alba’nın çok uzaklarında sürüler göttüklerini söyledi. Kendisinin ise oraya sepeti İlia’ya göstermek üzere geldiğini, çünkü bahtsız kadının kaybettiği çocuklarının yerine onu okşayıp bağrına basmak istediğini açıkladı. ^[8.4]Amulius panik ve hiddete kapılmış olan bütün insanlar gibi düşüncesizce davrandı. Vakit kaybetmeden adamlarından birini Nomitor’a gönderdi ve çocukların hayatta olup olmadığına dair bildiklerini yoklamak istedi. ^[8.5]Ancak gönderdiği adam hem çok dürüst biri, hem de Nomitor’un dostuydu. Romus ile Nomitor’u neredeyse birbirinin kucağında görünce olanları anladı ve

onlara cesaret verip vakit kaybetmeden harekete geçmelerini önerdi. Kendisi de davalarına yardımcı olmak üzere onlara katıldı. Artık tereddüt etmenin anlamı yoktu, çünkü Romulus oraya gelmek üzere yola çıkmış, Amulius'tan nefret eden ya da korkan birçok insan da ona katılmıştı. ^[8.6]Romulus yanında getirdiği kuvvetleri yüzer kişilik birliklere böldü. Her birliğin başına, elinde otlar ve çalılarla çevrili mızrak taşıyan birini görevlendirdi. Latinler bunlara *manipulus* derler. Günümüze kadar yüzbaşılara *manipulares* denmesinin sebebi de budur. Romulus içeriden ayaklanmayı başlatırken, Romulus dışarıdan saldırıya geçti. Ne yapacağını şaşırان tiran, kendini kurtarmak için hiçbir şey düşünmeden tutuklandı ve öldürüldü. ^[8.7] Yukarıda sözü geçen olayların çoğu hem Fabius, hem de *Roma'nın Kuruluşu* adlı eseri yayımlayan Peparethoslu Diokles tarafından kaydedildi, buna rağmen dramatik ve masalımsı kurgusu dolayısıyla, birçok kişi tarafından kuşkuyla karşılandı. Ancak kaderin mucizeleriyle karşılaştığımızda, aynı zamanda tanrısal bir yardım olmaksızın bu kadar şanlı bir düzeye ulaşamayacak olan Roma'nın gücünü düşündüğümüzde hiç de şaşırmamamız gerekir.

^[9.1]Amulius'un ölümünden sonra ve yavaş yavaş her şey bir düzene girmeye başlayınca, iki kardeş artık Alba'da yaşayamayacaklarına karar verdiler. Çünkü bu büyük başarılarından sonra kral ilan edilmeleri gerekirdi, ancak anne tarafından dedeleri hayattayken bunu yapmak istemediler, böylece dedelerini kral ilan ettiler ve annelerini gerektiği gibi onurlandırdıktan sonra, o güne kadar yaşadıkları topraklarda değişik iki şehir kurmaya karar verdiler. Bu akıllıca bir bahane olarak öne sürüldüyse de, aslında onlar için en iyi çözümdü. ^[9.2]Etraflarında sayısız köle ve isyancı toplandığından ya onları dağıtmaları, ya da bölüp kuvvetlerini azaltmaları gerekiyordu. Onları iki değişik yerde toplayıp, her biri

bir grubun başına geçerek onları himayeleri altına almaya karar verdiler. Zaten Alba halkı, şehrin kadınlarından çoğunu kaçırdıklarından dolayı isyancıları aralarında istemiyordu. Oysa bu densizliğin değil, ihtiyacın bir sonucuydu, çünkü kadınların onlarla beraber olmalarına izin verilmiyordu. İyi niyetli oldukları, kaçırdıktan sonra onlara çok iyi davrandıklarından ve saygı gösterdiklerinden belli oldu. ^[9.3]İlk şehrin sınırları belirlenince her şeyden önce bir tapınak kurdular ve Asylus⁹⁹ tanrısına adadılar. Bundan böyle oraya sığınanların hiçbirini ele vermemeye karar verdiler. Delphoi Tapınağı'nın kâhini Pythia'dan aldıkları bir kehanete dayanarak o günden sonra ne sahibinden kaçan bir köleyi, ne alacaklılardan saklanan bir fakiri, ne de cinayet işleyen birini teslim ettiler. İlk dönemde hane sayısı bine yaklaşırken, kısa sürede nüfus çoğaldı, ancak bu konuya ileride değineceğiz.

^[9.4]Şehirlerin nerede kurulması gerektiği konusunda aralarında anlaşmazlık çıktı. Romulus Roma Quadrata'yı¹⁰⁰ inşa etti ve şehrin orada kurulmasına karar verdi, oysa Romus Aventino Dağı'nda müstahkem bir mevki seçip Romonium adını verdi (günümüzde Rignarium olarak bilinir). ^[9.5]Yer konusundaki anlaşmazlığı, kuşların alametleriyle çözmeye karar verdiler ve ayrılıp beklemeye başladılar. Kimilerine göre Romus'un karşısına altı, Romulus'un karşısına ise iki misli akbaba çıktı. Kimileri de Romus'un hakikaten akbabaları gördüğünü, oysa Romulus'un yalan söylediğini iddia ettiler. Başkaları ise Romus'un Romulus'u ziyaret ettiği sırada on iki akbabanın görüldüğünü ileri sürdüler. Bu nedenlerden dolayı Romalılar kuşlarla ilgili alametlerde akbabaya çok önem verirler. Pontoslu Herodoros'un yazdıklarına göre Herakles de önüne akbaba çıktığında çok memnun olurmuş. ^[9.6]Gerçekten de hayvanlar âleminde en zararsız olan akbabadır, çünkü ne ekinlere zarar verir, ne insanların yiyeceklerini çalar, ne de diğer hayvanları öldürür. Yalnızca ölü hayvanlarla beslenir, üstelik kendi soyundan oldukları

için kuşların ölümlerine bile dokunmaz. Tersine kartallar, baykuşlar ve şahinler kendi türlerine saldırıp onları öldürürler. Bunun üzerine Aiskhylos da şöyle yazar:

“Kendi türünü yiyen kuşlara saf demek doğru mu?”¹⁰¹

^[9.7]Kuşların tümü gözlerimizin önünde uçuşurken, akbaya rastlamak neredeyse imkânsızdır. Aynı zamanda yavru-
rularını gören birine rastlamak da kolay değildir. Bu yüzden onların başka diyarlardan geldiklerine inanıldı. Kâhinler de doğal bir şekilde ve kendiliğinden ortaya çıkmayan her şeyin tanrısal bir kökeni olduğuna inandıklarından, görünmelerini alamet saydılar.

^[10.1]Romus, hileyi anlayınca çok kızdı. Bu arada Romulus kuracağı şehrin surlarını çevreleyen hendeği kazdırmaya başlamıştı. Anlatılanlara göre Romus bir gün hendeğe yaklaşmış ve alay ettikten sonra çalışmaları engellemeye çalışmış. Sonunda küçümseyici sözlerle hendeği aşmaya yeltenince vurularak öldürülmüş. Kimileri onu Romulus’un, kimileri de Romulus’un yoldaşlarından Celer adında birinin vurduğunu iddia ederler. ^[10.2]Bu çarpışmada Faistylus ve ona Romulus’u büyütmekte yardım eden kardeşi Pleistinus’un da öldürüldüğü söylenir. Bundan sonra Celer hemen Tyrrenia’ya kaçtı, bu yüzden Romalılar hızlı insanlara *celeres* derler. Daha sonra babasının ölümü üzerine ilan ettiği gladyatörler gösterisini çok kısa bir sürede hazırladığı için Quintus Metellus’a da Celer adını verdiler.

^[11.1]Romulus, Romus’u ve kendisiyle kardeşini büyüten iki erkeği Remurium’da defnettikten sonra şehri kurmaya başladı. Bir şehrin kurulmasında uygulanması gereken formaliteler ve gelenekler olduğundan bunları ona ayrıntılarıyla göstermek üzere Tyrrenia’dan adamlar getirtti. İlk olarak

günümüzde Comitium olarak bilinen yerde yuvarlak bir hendek kazdılar ve içine gündelik hayatta kullanılan gerekli şeylerden birer tane attılar. Erkekler de geldikleri yerlerden birer avuç toprak getirip hendeğin üstüne serptiler. ^[11.2]Ona *Mundus* adını verip Olympos gibi merkez saydılar, şehri de çevresinde kurdular. Daha sonra kent kurucusu bir sabana bakır saban demiri takıp bir boğayla bir ineği birlikte koşuma vurdu ve sınırlar çevresinde derin bir ark çizdi. Arkasından gelenler sabanın kaldırdığı topraktan taşları toplayıp tekrar arka attılar. ^[11.3]Böylece surların sınırı belirlenmiş oldu ve oraya surun arka tarafı ya da surdan sonraki yer anlamına gelen *pomerium* adını verdiler. Kapı yapmayı tasarladıkları yerde saban demirini çıkarıp sabanı kaldırdılar ve bir boşluk yarattılar. Bu yüzden kapılar hariç bütün suru kutsal saydılar, çünkü kapıları da kutsal salsalardı onlardan gerekli, ancak pek temiz olmayan birçok şeyin geçmesine izin veremeyeceklerdi.

^[12.1]Kesin olan tek şey, şehrin 22 Nisan'da kurulduğudur, çünkü Romalılar o gün şehirlerinin kuruluş yıldönümünü kutlar. Başlarda bu günün kandan arınmış olmasını istediklerinden canlı hiçbir varlığı kurban etmezlerdi. Eskiden çobanlara ait *Parilia* adında bir bayram da aynı güne denk gelirdi. ^[12.2]Aslında Romalılarla Yunanlıların ayları birbiriyile hiç örtüşmez. Romulus'un şehri kurduğu günün, Yunan takviminin tam otuzuncu gününe rast geldiği bilinir. Bunu da o gün altıncı Olimpiyatların üçüncü yılında Teoslu şair Antimakhos'un da gözlediği bir güneş tutulmasının yaşanmasından biliyoruz. ^[12.3]Roma tarihi konusunda uzman sayılan filozof Varro'nun zamanında Tarutius adında bir filozof yaşırdı. Varro'nun arkadaşı olan Tarutius aynı zamanda matematikçiydi, ancak araştırmayı çok sevdiğinden insanların soyağaçlarını inceleyip çizmekte uzmanlaşmıştı. ^[12.4]Varro ondan Romulus'un doğduğu günü ve saati geo-

metri problemi çözer gibi tam olarak hesaplamasını istedi. Çünkü ona göre bu şekilde yapılan bir araştırma sonucunda insanın doğum zamanı belirlenince, hayatıyla ilgili bilgiler de ortaya çıkabilir, aynı zamanda hayatıyla ilgili bilgiler bulunduğunda ise doğum zamanı da belirlenebilir. ^[12.5]Böylece Tarutius, Romulus'un başına gelenleri, yaptıklarını, yaşam süresini ve nasıl öldüğünü göz önüne alarak yaptığı araştırma ve hesaplamalardan sonra onun ana rahmine girmesinin, ikinci Olimpiyatların birinci yılında, daha ayrıntılı olarak Choiac¹⁰² ayının yirmi üçüncü gününe ve üçüncü saatine, tam güneş tutulmasının gerçekleştiği ana denk geldiğine karar verdi. Doğumunun ise Thouth¹⁰³ ayının yirmi birinci gününde, tam güneşin doğduğu anda gerçekleştiğini söyledi. ^[12.6]Aynı şekilde yapılan hesaplara göre Roma'nın Pharmuthi¹⁰⁴ ayının dokuzuncu gününde ve ikinci ile üçüncü saatlerin arasında kurulduğu söylenebilir. O dönemde şehirlerin de insanlar gibi kaderleri olduğuna ve bunun kuruldukları an yıldızların bulunduğu yerle ilgili olduğuna inanılırdı. Ancak kanımca bütün bunlar aşırılıkları ve masalımsı kurgularıyla okuyucuyu ilgilendireceği yerde rahatsız edebilir.

^[13.1]Romulus şehir kurulduktan sonra reşit erkekleri askerî birliklere böldü. Üç bin piyade ve üç yüz atlıdan ibaret her birliğe *legion*¹⁰⁵ adını verdi, çünkü her biri savaşmak için seçilmiş erkeklerden oluşturulmuştu. Diğer halka *populus* ve aralarından en seçkinlerinden yüz kişiye de *patrician* adını verip onlardan senatoyu oluşturdu. ^[13.2]Senato kelimesinin tam karşılığı yaşlılar heyetidir. Kimilerine göre senato üyelerine *patrician*¹⁰⁶ adının verilmesinin nedeni kendilerine ait yasal çocuklara sahip olmalarından, kimilerine göre ise babalarının yasal çocukları olduklarını kanıtlayabilmelerinden kaynaklanır, çünkü o dönemde şehre akın edenlerden çok az kişi bunu kanıtlayabilecek durumdaydı. Bazılarıysa *patroneia*, yani "patronluk" kelimesinden geldiğine inanır.

Söylenenlere göre Euandros¹⁰⁷ ile gelenlerin arasında insanları koruyan, himayesi altına alan Patron adında biri vardı, bu yüzden adının kelimeye geçtiğine inanırlar. ^[13.3]Ancak bence en mantıklı neden Romulus'un şehre ilk gelenlerden daha kuvvetli ve girişken olanların, diğerlerine bir baba gibi davranmalarını istemesinden kaynaklanıyor olmalı. Öte yandan başta olanlara verilen imtiyazlardan dolayı diğer yurttaşların onları kıskanmamalarını, tersine baba gözüyle bakıp itaat etmelerini sağlamak için bu adı vermiş olabilir. ^[13.4]Gerçekten de diğer uluslar senato üyelerine lider ya da efendi adlarını verirken, Romalılar bu güne kadar onları büyük bir saygı ve hiç denecek kadar az haset içeren *patres conscripti* olarak anarlar.

^[13.5]Romulus bu şekilde senato üyelerini halktan dikkatli bir biçimde ayırmış oldu. Başka bir deyişle aralarında gerginlik yaratmadan, tersine hayranlık ve itaat duygularını geliştirerek birilerini *patrons*, diğerlerini *clients*¹⁰⁸ konumuna koyarak kudret sahibi insanları basit halktan ayırdı. Aralarındaki bu uyumlu ilişki, ileride hukuk konusundaki büyük başarıların başlangıcı ve temeli oldu. *Patrons*, kanunları yorumlayıp anlaşılır kılıyor, mahkemeye verilenleri koruyor ve herkese öğüt verip himayeleri altına alıyordu. ^[13.6]*Clientlar* ise onlara saygı duyup istediklerini yerine getirmekle kalmıyor, iflas ettiklerinde kızlarına çeyiz verip borçlarını ödüyordu. Ne bir kanun, ne bir lider patronların clientlara karşı, clientların da patronlara karşı tanıklık yapmalarını isteyebilirdi. Daha sonra bütün bu haklar ve ayrıcalıklar devam etse de, kudretli olanların, kendilerinden zayıf olanlardan para yardımı kabul etmesi küçük düşürücü bir davranış olarak algılandı. Bunlar için söyleyeceklerimiz bu kadardır.

^[14.1]Fabius'un anlattıklarına göre, kadın kaçırma olayı şehrin kuruluşundan dört ay sonra gerçekleşti. Kimileri, savasçı bir karaktere sahip olan Romulus'un, Roma'nın sa-

vaşlar neticesinde büyüyüp ünleneceğine dair kehanetlere uyarak Sabin halkına saldırdığını ileri sürerler. Bu varsayımı güçlendiren, kadınların çoğunu değil yalnızca otuz tanesini kaçırmasıdır, çünkü yapmak istediği Roma erkeklerine eş bulmak değil, savaşa bahane yaratmaktır. ^[14.2]Ancak bu pek muhtemel değildir. Aslında şehrin kısa sürede evli olmayan, fakir ve karanlık bir sürü yabancı erkekle dolmaya başladığını gördüğünden endişe etmiş olmalıydı. Hem diğerleri tarafından hor görülen bu erkeklerin bir süre sonra gideceğinden endişelendiği için, hem de haksız da olsa böyle bir hareketin bir bakıma Sabin halkıyla kaynaşmalarını sağlayabileceğine inandığından bunu yapmış olmalı.

^[14.3]Önce orada, yerin altında bir sunağın gömülü olduğuna dair bir söylenti çıkardı. Sunağın adandığı tanrının Consos (öğüt tanrısı olduğundan şimdiye dek kurul ya da konseylere *consillium*, üst düzey görevlilere de *consulea* adı verilir) ya da “Atlı Poseidon” olduğunu iddia etmiş olabilir. Bu sunak için Hippodrom’un içinde bulunup yalnız at yarışları sırasında görüldüğü söylenir. ^[14.4]Bazılarına göreyse, konseyin kararları gizli olduğundan tanrının sunağı da yeraltında gizlenmiş olmalıydı. Sunağın ortaya çıkarılması üzerine Romulus, ihtişamlı bir kurban merasimi ve atletizm yarışmaları ile kamu gösterileri ilan etti. Gösterileri seyretmek için büyük bir kitle toplandı, kendisi de muhafızları ve askerlerin ileri gelenleri eşliğinde erguvani elbiselerini giyip en önde oturdu. ^[14.5]Saldırı sinyali, kendisinin ayağa kalkıp elbisesini toplaması, sonra tekrar üzerine atmasıydı. Gözlerini ona dikmiş olan adamlarının tümü silahlarıyla hazır bekliyordu. Sinyal verilince kılıçlarını çekip korkunç bir haykırıyla Sabinlerin kızlarını kaptılar ve erkekleri oradan kovdular. ^[14.6]Kimilerine göre yalnızca otuz kız kaçırıldı ve bunlardan *curia* denilen fraksiyonlar meydana çıktı. Yazar Valerius Antias, kaçırılan kızların beş yüz yirmi yedi, Juba ise altı yüz seksen üç olduğunu iddia ettiler. Ancak Romulus’un

yaptığı bu kötü davranışı hafifleten tek şey Hersilia hariç hiçbir evli kadını kaçırmamalarıdır, çünkü yapmak istediği küstahça bir tecavüz değil, iki tarafı bir şekilde kuvvetli bağlarla birleştirmektir. ^[14.7]Kimilerine göre Hersilia, Hostilius adında soylu bir Romalıyla, kimilerine göre ise Romulus'un kendisiyle evlendi ve ona iki çocuk bağışladı. İlk olmasından dolayı Prima adını alan bir kız ve halkın onun için düzenlediği büyük toplantılardan ötürü Aollius¹⁰⁹ adını alan bir erkek çocuğu doğurdu. Daha sonra çocuğa Avillius adı verildi. Ancak bütün bunları bize aktaran Troizinalı Zenodotos'u birçok kişi yalanladı.

^[15.1]Kızları kaçıranlar arasından bir grup bayağı insan, güzellikte ve asalette emsali görülmemiş bir kızı götürmekteydi. Karşılarına çıkan birkaç soylu, kızı ellerinden almayaya teşebbüs etti. Bunun üzerine kızı götürenler, onu genç ve son derece değerli bir insan olan Talasius'a emanet etmeye gittiklerini söylediler. ^[15.2]Talasius'un adını duyan soylular rahatladı, aralarından bazıları da tezahüratlarla onlara eşlik ettiler. O günden bugüne Yunanlıların düğünlerde Hymenaion'u anmaları gibi, çok mutlu ve başarılı bir evlilik söz konusu olunca Romalılar da Talasius'u anarlar. Ancak, bilgili ve erdemli bir insan olan Kartacalı Sekstios Sulla'nın bana söylediklerine göre Romulus bu adı bir tür sinyal olarak kullanmalarını tembih etmişti. ^[15.3]Böylece Talasius adını haykırarak kızları kaçırdıklarından düğünlerde onun adı anılır. Aralarında Juba'nın da bulunduğu birçok araştırmacı ise bu kelimenin yeni evli kadınları *talasian*'a, yani yün eğirme işinde becerikli olmaya yöneltmek amacıyla kullanıldığını iddia ederler, çünkü o dönemde Latince kelimeler Yunanca kelimelerin yerini daha almamıştı. Ancak eğer Romalıların bu kelimeyi bizim kullandığımız şekilde kullandıkları doğruysa, o zaman başka bir varsayım öne sürmemiz mümkün olabilir. ^[15.4]Yani Sabinler Romalılarla savaşıp ye-

nildiklerinde kadınlarla ilgili bir anlaşma yapmak zorunda kaldılar. Bu anlaşmaya göre Romalılar tarafından alınacak kadınlar eğirme işinden başka hiçbir iş yapmak zorunda olmayacaktı. Bu yüzden o günden sonra bir düğün törenine katılanlar şaka niyetine yeni evlileri *talasios* kelimesini tekrarlayarak karşılarlar, bu şekilde damada kadının yeni evine başka bir iş için değil eğirme işi için gittiğini hatırlatırlar. ^[15.5]Ayrıca kadınların gerdek odasına yürüyerek değil, kucakta girmeleri de o dönemden kalma bir alışkanlıktır, çünkü kadınlar kendi istekleriyle değil, zorla evlilik hayatına girmişlerdi. Kimileri, gelinlerin saç taranırken saç ayırma çizgisinin mızrak ucuyla çizilmesinin de ilk düğünlerin savaş ve çatışma sonucu gerçekleşmesini anımsatma amacı taşıdığını ileri sürerler. Bu konudan *Aitia* [*Sebepler*] kitabımda daha ayrıntılı bahsettim. Genç kızların kaçırılması olayı Sekstilius ayının on sekizinci gününe, yani ağustos ayına ve Consualia şenliklerinin gerçekleştiği döneme denk gelir.

^[16.1]Sabinler surlarla çevrili olmayan köylerde yaşamayı tercih ederlerdi; Lakedaimonların kolonilerine ait olduklarına göre cesur görünmeleri ve korkmadıklarını göstermeleri gerektiğine inanırlardı. ^[16.2]Fakat kızlarının kaçırılması ve esir tutulması üzerine ittifak yapmak zorunda kaldılar ve Romulus'a bir heyet gönderip kızlarını geri vermesini, bir bakıma bu çirkin olayı unutturmasını, ancak bu şekilde örf ve âdetlere uyarak aralarında akrabalık bağlarının oluşabileceğini söylediler. Romulus kızları geri vermeyi reddetti ve bu kural dışı evlilikleri kabullenmelerini istedi. ^[16.3]Buna dayanamayan cesur ve savaş sanatında yetenekli Caeninite'nin kralı Acron, diğerleri antlaşma işleriyle vakit kaybederken, doğrudan doğruya Romulus'a savaş ilan etti. Acron, Romulus'un cezalandırılmadığı takdirde herkes için çok tehlikeli olacağına inanıyordu. ^[16.4]Orduları karşı karşıya gelince iki lider birbirine meydan okudu. Böylece askerler ellerinde

silahlarla hazır beklerken ikisi dövüşmeye başladı. Romulus tanrılara dua etti ve kazanıp rakibini öldürdüğü takdirde silahlarını bizzat Zeus'a armağan edeceğine ant içti. Romulus, Acron'u yenip öldürdükten sonra ordusunu dağıtıp şehrini ele geçirdi. Halka hiç zarar vermedi ancak evlerini yıkmalarını emretti, sonra da onları yanına alıp Roma'ya yerleştirdi ve Roma halkıyla eşit haklar tanıdı. ^[16.5]Gerçekten de başka hiçbir şey savaşlarda yenilenlerin Roma'ya yerleştirilmeleri kadar şehrin büyümesinde etkili olmadı. Romulus, Zeus'a verdiği sözü şehir halkının dikkatini çekecek şekilde yerine getirmek istedi. Ordugâhın ortasındaki büyük meşe ağacını keserek bir zafer anıtına dönüştürdü ve Acron'un silahlarını teker teker üstüne yerleştirdi. ^[16.6]Daha sonra resmî elbiselerini kuşanıp başını defne yapraklarıyla süsledi ve savaş ganimetlerinin takılı olduğu meşe parçasını havaya kaldırıp sağ omzunda tutarak zafer şarkıları eşliğinde alayın başına geçti. Askerleri, silahları ellerinde takip ederken, yurttaşlar onları sevinç ve hayranlık tezahüratlarıyla karşıladı. Bu zafer kutlaması sonraki zafer kutlamalarına örnek oldu. Zafer anıtına Feretrius¹¹⁰ Zeus adı verildi, çünkü Romulus rakibini vurup öldürdüğü takdirde silahlarını Zeus'a adamaya söz vermişti. ^[16.7]Varro'nun söylediklerine göre savaş ganimetlerine de *opima* adı verildi, çünkü servete *opes* denirdi. Ancak yiğitlik eylemlerinden türetilmiş olması daha makul, çünkü o dönemde eyleme veya esere *opus* adı verilirdi. Gerçekten de savaş ganimetleri, rakibini kendi elleriyle öldüren bir lidere yiğitliğinin karşılığı olarak verilir. Romalılar arasında ancak üç lider böyle bir onura sahip olabildi. Birincisi Caenineteli Acron'u öldüren Romulus, ikincisi Tolumnius'u öldüren Cornelius Cossus, üçüncüsü de Keltlerin kralı Britomart'ı öldüren Claudius Marcellus'tur. ^[16.8]Cossus ve Marcellus'un dört atlı arabalarının üstünde ellerinde ganimetlerle şehre girdikleri bilinir. Dionysios, Romulus için de aynı bilgiyi aktarır, ancak doğru değil, çünkü bilindiği gibi

krallar arasında zafer kutlamalarına bu ihtişamı ilk olarak veren Demaratos'un¹¹¹ oğlu Tarkynios'dur. Kimilerine göre atlı araba üstünde zafer kutlamalarını başlatan Poplicola'dır. Romulus ise Roma'da bulunan tüm heykellerinde ellerinde ganimetlerle arabada değil ayakta gösterilmektedir.

^[17.1]Caeninete'nin fethinden sonra ve diğer Sabinler hırsızlıklarla uğraşırken, Fidene, Crustumerium ve Antemnae halkı birleşerek Romalılara saldırdı. Ancak bu müttefik kuvvetler de yenilip şehirlerini Romulus'a teslim etmek zorunda kaldılar, böylece bunlar da Roma'ya yerleştirildiler. Romulus topraklarını yurttaşlarına dağıttı, ancak kızları kaçırılanların sahip oldukları toprakların mülkiyetini ellerinde tutmalarına izin verdi. ^[17.2]Olup bitenlere çok kızan Sabinler Tatius'u lider seçtiler ve Roma'ya saldırdılar. O dönemde şehre girmek neredeyse olanaksızdı, çünkü bugünkü Capi-
tol Roma'nın istihkâmını oluşturuyordu ve oraya komutan Tarpeius önderliğinde güçlü bir koruma birliği yerleştirilmişti. Burada bir düzeltme yapmak gerekir. Romulus'u küçük düşürmek isteyenlerin dediği gibi kaleye Tarpeia adında genç bir kız değil, ünlü komutan Tarpeius yerleştirilmişti. Söylentilere göre Sabinlerin taktıkları altın bileziklerden gözleri kamaşan muhafız birliği komutanının kızı Tarpeia, sol kollarına taktıkları her şeyi kendisine verirlerse kaleyi onlara teslim edeceğine söz vermiş. ^[17.3]Tatius bu teklifi kabul etmiş, böylece gece olunca kız kalenin kapılarından birini açmış ve Sabinlerin içeriye girmelerini sağlamış. Görünüşe göre ihanet etmeyi teklif edenleri seven, ancak ihanet ettikten sonra onlardan nefret eden bir tek Antigonos¹¹² değildi. Caesar da Trakyalı Roimetalkes¹¹³ için ihaneti sevdiğini, ancak ihanet edenden tiksindiğini söylemişti. Demek ki bu, kötülerin hizmetinden yararlanan herkesin genel duygusudur. Çünkü onlardan aldıkları yardımdan hoşnut kalırlar, ancak işleri bitince kötülükten nefret ederler. Birçok hayvanın safra

keselerine ya da zehirlerine ihtiyaç duyulması gibi. ^[17.4]Tatius da Tarpeia için aynı hisleri duymuş. Sabinlerden verdikleri sözü unutmamalarını istemiş ve kızın istediklerini harfi harfine yerine getirmelerini, sol kollarındaki hiçbir şeyi ondan esirgememelerini emretmiş. Örnek olarak da kendisi sol kolundaki bileziğini ve kalkanını kıza doğru atmış. Bunun üzerine tüm askerler de aynı şeyi yapınca, altın bileziklerin ve kalkanların altında kalan kız hayatını kaybetmiş.

^[17.5]Juba'nın Sulpicius Galba'dan ¹¹⁴ aktararak anlattıklarına göre Tarpeius da Romulus tarafından ihanetle suçlandı. Kimilerine göre Tarpeia, Sabinlerin lideri Tatius'un kızıymış ve zorla Romulus ile yaşamaktaymış. Bu yüzden bu şekilde davranmış. Bunu iddia edenler arasında Antigonos ¹¹⁵ da bulunmaktadır, ancak böyle bir şey muhtemel değildir. Aynı zamanda Tarpeia'nın Capitol'ü Sabinlere değil, krallarına âşık olduğu için Keltlere teslim ettiğini iddia eden şair Simylus ise büsbütün saçmalamaktadır. Şiirlerinden birinde şöyle der:

“Capitol'ün dik yamaçlarında yaşayan Tarpeia
Roma surlarının yıkılmasına neden oldu.
Kelt kralının yatağına girmek uğruna
Ata ocağına ihanet etti.”

Az ileride de kızın ölümü hakkında şunları ekler:

“Onu ne Boiler ne de Keltlerin sayısız kabileleri yok etti
Kimse onu Po Nehri'nin kudurmuş sularına atmadı.
Yiğit erler kollarından çıkarıp üstüne fırlattı silahlarını
Bunlar oldu sefil kız için ölüm yorganı.”

^[18.1]Tarpeia'nın orada gömülmesi üzerine tepeye Tarpeius adı verildi. Tahta Tarkynios geçince orayı Zeus'a adadı ve kızın kemiklerini alıp başka bir yere defnetti, böylece Tarpeia'nın adı zamanla unutuldu. Yine de Capitol'ün ca-

nileri aşağıya attıkları kısmına Tarpeia Taşı denmeye devam etti. ^[18.2]Sabinler tepeyi ele geçirince Romulus büyük bir öfkeye kapıldı ve onları savaşa çağırdı. Tatiüs, yenildiği takdirde geri çekileceği ve sığınacağı yerleri olduğundan cesaretlenip kabul etti. Savaş alanı her iki taraf için de tehlikeli ve zordu, çünkü birçok tepeyle çevriliydi, dar geçitler vardı, geri çekilmekte büyük sorunlar yaratacağı belliydi. ^[18.3]Bu arada Tiber Nehri birkaç gün önce taşmıştı ve günümüzde Forum'un bulunduğu bölgedeki ovayı kapkara derin bir bataklığa çevirmişti. Uzaktan pek anlaşılmayan, kaçınılması da zor olan bu bataklık son derece sinsi bir tehlike oluştuyordu. Farkında olmadan bataklığa doğru yönelen Sabinler bir şans eseri kurtulmayı başardılar. ^[18.4]At üstünde ordunun önünde giden yiğit Curtius, birdenbire bataklığa düştü. Her ne kadar atını çıkarmak için çabaladıysa da beceremedi, böylece onu terk edip kendini kurtardı. Bu yer hâlâ Curtius'un çukuru olarak bilinir. Tehlikeden kurtulan Sabinler kimin galip geldiği belli olmayan büyük bir mücadele verdiler, aralarında Hostilius'un da bulunduğu birçok asker bu çatışmada hayatını kaybetti. ^[18.5]Hersilia'nın kocası ve Numa'dan sonra kral ilan edilen Hostilius'un dedesi olduğu söylenir.

Daha sonra bir sürü muharebe yaşandı, ancak aralarından en önemlisi sonuncusudur. Bu çatışmada Romulus bir taşla başından yaralandı ve Sabinlere karşı savaşamayacak duruma geldi. Bunun üzerine Romalılar geri çekilmek, düzlükten püskürtülünce de Palatine'ye sığınmak zorunda kaldılar. ^[18.6]O sırada Romulus kendine geldi ve geri çekilen Romalılara savaşmaya devam etmeleri için seslenmeye başladı. Etrafında toplanan kalabalık geri dönüp savaşmak niyetinde değildi. Çaresiz kalan Romulus, ellerini göğe doğru kaldırdı ve Zeus'tan askerlerini durdurmasını istedi. Roma'nın mahvolmasına izin vermemesi, tersine yücelmesini sağlaması için dua etti. ^[18.7]Bunu gören askerler utandı,

kaçanlar aniden cesaretlenip geri döndü. İlk olarak şimdiye kadar Stator¹¹⁶ Zeus olarak bilinen yerde karargâhlarını kurdular. Buna “Yerinde Duran Zeus” da demek yanlış sayılmaz. Bunun üzerine bir araya gelip kuvvetlenince Sabinleri şimdi Region olarak bilinen yere ve Hestia Tapınağı’na doğru püskürttüler.

[19.1] Her iki taraf da yeni bir çarpışma için hazırlıklarını yaparken anlatılması zor, son derece değişik bir olay onları durdurdu. Sabinlerin kaçırılmış kızları görünmez bir tanrı tarafından yönlendirilmişçesine birdenbire savaş alanına feryat figan ederek yaklaştılar. Saçları dağınık, kucaklarında yeni doğmuş bebekleriyle silahlar ve ölümler arasında sevdikleri erkeklerin isimlerini haykırarak onlara seslendiler. Bir yandan Sabinlerin tarafında bulunan babaları ya da ağabeylerine, öte yandan yeni kocalarının bulunduğu Romalıların tarafına koşuşup bu anlamsız savaşı durdurmalarını istediler. [19.2] Bu sahneden etkilenen erkekler geri çekildiler ve savaş alanının ortasında kadınlara yer açtılar. Kadınların görünüşleri, azarlama ve haklı şikâyetlerden sonra yakarışlarla sonlanan sözleri her iki tarafı da üzüntüye boğdu. [19.3] “Size ne yaptık da bu kadar acı çektiriyorsunuz? Yaşadıklarımız yetmezmiş gibi, yeni facialar yaşıyorsunuz. Bugün bizi ellerinde tutanlar tarafından zorbalıkla kaçırıldık, ancak babalar, ağabeyler ve akrabalarımız tarafından terk edildik. Zaman bizi onlarla kaynaştırdı ve birtakım sorumluluklar doğurdu. Bu sefer bizi zorla yataklarına atan erkekler için endişe ediyoruz, onların öldürülmelerine ağlamamak elimizde değil. [19.4] Bekâretimizi koruduğumuz sırada bizi kurtarmaya gelmediniz. Şimdi eş ve anne olmuşken onlardan koparmaya çalışıyorsunuz. Bize sunduğunuz yardım önceki ilgisizliğinizden ve ihanetinizden çok daha incitici. Bir tarafta onların bize gösterdiği sevgi, diğer tarafta sizlerin şefkati var. Savaşı başka nedenlerden dolayı yapmış olsaydınız bile,

bizim hatırımız için durdurmanız gerekirdi, çünkü artık onlarla akrabasınız. ^[19.5]Madem bizim uğrumuza savaşıyorsunuz, bizleri damatlarınız ve torunlarınızla beraber alın. Bizi ailelerimize kavuşturun, ancak bunu kocalarımızdan ve çocuklarımızdan koparmadan yapın. Yalvarıyoruz size, bizi tekrar esir durumuna sokmayın.” Bunları bütün kadınlar adına Hersilia söylüyordu, diğerleri de onaylayıp onu destekliyordu. Bunun üzerine mütareke yapıldı ve iki lider müzakerelere geçti.

^[19.6]Kadınlar bir taraftan babalarına ve ağabeylerine eşlerini ve bebeklerini tanıştıırken, diğer taraftan onlara yiyecek ve içecek sundu, yaralıları evlerine alıp yaralarını sardı. Bu şekilde onlara evlerinde gerçek birer hanımefendi konumunda olduklarını, eşleri tarafından sevildiklerini ve saygı ile karşılandıklarını göstermiş oldular. ^[19.7]Alınan ortak karara göre, daha önce bahsettiğimiz gibi, yün eğirme dışında başka hiçbir iş yapmak zorunda olmadıkları sürece kadınların eşleriyle kalmaları uygun görüldü. Aynı zamanda Sabinlerle Romalıların şehirde bir arada yaşamaları, şehre Romulus’un şerefine Roma, halkına da Tatius’un şerefine Quirites denmesine, yönetimini de iki liderin birlikte yürütmelerine karar verildi. Bu anlaşma günümüze kadar Comitium olarak bilinen yerde yapıldı, çünkü Latince *comire* “toplanmak, bir araya gelmek” anlamına gelir.

^[20.1]Bu şekilde şehir nüfusu iki katına çıktı, senato üyelerine Sabinlerden yüz kişi eklendi, lejyonlar da altı bin piyade ve altı yüz süvariye yükseldi. Vatandaşlar üç kavme bölüştürüldü ve birinci kavme Romulus’un onuruna Rhamnenses, ikincisine Tatius’un onuruna Tatienses, birçoğunun sığındığı korudan dolayı üçüncüsüne de Luce-
 renses adı verildi, çünkü Latince koruya *lucus* denir. ^[20.2]Kavimlerin yalnız üç tane olduğunu isimleri de doğrular, çünkü günümüze kadar kavimlere *tribus*,¹¹⁷ kavim reisleri-

ne de *tribunus* denir. Her kavim on *phratric*'ye ayrıldı. Kimileri bunların isimlerini Sabin kadınlarından aldıklarını iddia ettiler, ancak bu pek doğru olamaz, çünkü çoğu yer ismidir. ^[20.3]Yine de Sabin kadınlarına çok saygı gösterildi. Mesela yolda öncelik onlara verilir, bulundukları bir ortamda kesinlikle çirkin ve ahlaksızca konuşulmaz, önlerinde çıplak dolaşılmazdı. Aksi takdirde suç işlemiş sayılıp yargıç önüne çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya gelinirdi. Aynı zamanda çocukları boyunlarında balonu andırdığından *boulla* adı verilen gerdanlıklar takar, erguvani elbise giyerlerdi.

^[20.4]İki kral doğrudan birbirleriyle görüşmezdi. Her ikisi de önce yüz konsülüyle görüşür, sonra da hep beraber toplanırlardı. Tatius, günümüzde Moneta Tapınağı'nın bulunduğu yerde, Romulus ise Palatine'den Büyük Hipodrom'a inen yolda "Güzel Kıyının Basamakları" olarak bilinen yerde kalırdı. ^[20.5]Orada kutsal kızılıçık ağacının bulunduğu inanılırdı. Rivayete göre bir gün Romulus gücünü ölçmek istemiş ve Aventine Tepesi'nden kızılıçık ağacından yapılmış bir mızrak fırlatmış. Mızrağın ucu öyle bir saplanmış ki toprağa, kimse oradan sökmemiş, böylece verimli toprakta kalan sopa az sonra filizlenmiş ve kısa sürede kocaman bir kızılıçık ağacı olmuş. Romulus'un ardılları ağacı çember içerisine aldılar ve en değerli tapınakları saydılar. ^[20.6]Gelip geçenler ağacı solgun ya da susuz gördüklerinde koşup diğerlerine haber verirlerdi. Birdenbire etraftan "su, su" sesleri yükselir ve yangın söndürmeye koşuşan itfaiyeciler gibi millet su dolu kovalarla koşup derhâl ağacı sulardı. Söylenenlere göre Gaius Caesar oradan geçen yolu inşa ederken işçilerinden bazıları istemeden ağacın köklerine zarar verdiler ve o günden sonra ağaç kurudu.

^[21.1]Sabinler, Romalıların ayları sıralama sistemini kabul ettiler. Bununla ilgili gerekli bilgiler *Numa'nın Hayatı* kita-

bımda verilmiştir. Romulus da onların kalkanlarını kabul etti, böylece hem kendisinin, hem tüm Romalı askerlerin eskiden kullandığı Argosluların kalkanını terk edip Sabinlerinkini yeğledi. Öte yandan her iki tarafın da bayramları ortaklaşa kutlandı, ayrıca yeni bayramlar da eklendi. Bunların arasında savaşın sona ermesine yardımcı olan kadınların onuruna düzenlenen Matronalia şenliklerini ve Carmentalia bayramını sayabiliriz. ^[21.2]Kimileri, Carmenta'nın doğumları gözetken *moira*, yani yazgı perilerinden biri olduğuna inanır. Bu yüzden annelerin çoğu ona büyük saygı duyar. Kimilerine göre ise Carmenta, Euandros'un karısıydı ve tanrı Apollon gibi vezinle kehanetler verirdi. Gerçek adı Nikostrate olan kadının vezin anlamına gelen *carmina* kelimesinden Carmenta adını aldığına inanılır. Neredeyse herkes bu inancı paylaşır, ancak bazıları Carmenta adının "akıl yoksunu" bir kadını tasvir etmek amacıyla *carere*¹¹⁸ ve *mentem*¹¹⁹ kelimelerinden türetildiğine inanırlar, çünkü o da çoğu kez aşırı coşkudan kendinden geçerci.

^[21.3]Parilia Şenlikleri'nden daha önce bahsetmiştim. Lupercalia Şenlikleri'nin ise kutlandıkları ayı göz önüne alırsak bir tür "arınma bayramları" olduklarını farz edebiliriz, çünkü "arındırıcı" olarak da nitelendirebileceğimiz şubat ayının lanetli gününde¹²⁰ kutlanırdı. Bu yüzden o güne eskiden Febrat¹²¹ denirdi. Yunanlılar ona Lykaia¹²² derlerdi, bu da şenliklerin çok eski tarihlerden beri kutlandığının bir kanıtıdır, çünkü bu adın Euandros ile gelen Arkadialılar tarafından verildiğine inanılır. ^[21.4]Tabii bu adın Romulus'u emziren *lupa*, yani dişi kurttan gelmesi de muhtemeldir. *Luperci* denilen rahiplerin tören alayını Romulus'un terk edildiğine inanılan yerden başlatmaları bunun bir kanıtıdır. Ancak tören boyunca yapılanlar, bu adın nereden gelmiş olabileceği konusunda pek bilgi vermez. İlk olarak bir keçi kurban edilirdi, sonra da soylu ailelerden iki erkek çocuğu getirilir ve kimileri alınlarını kanlı bıçakla işaretlerken diğerleri süte

batırılmış yünle kanları silerdi. ^[21.5]Alınları silindikten sonra çocukların gülmesi gerekirdi. Daha sonra keçinin derisi uzun şeritler halinde kesilir ve yalnız önleri örtülü çıplak erkekler bunları ellerinde tutarak koşar ve etraftaki insanları bu şeritlerle şakadan kamçılardı. Genç kadınlar da bundan kaçınmazdı, çünkü hamile kalmalarına ya da rahat bir doğum yapmalarına yardımcı olacağına inanırlardı. Bu kutlamaları değişik kılan başka bir ritüel de *Lupercilerin* bir de köpek kurban etmeleri idi. ^[21.6]Romalıların törelerini mersiye dizeleri şeklinde yazan Boutas bu alışkanlığı şöyle açıkladı: “Romulus’un adamları Amulius’u yendikten sonra dişi kurdun ikizleri emzirdiği yere doğru koşarak gitmişlerdi. Bu yüzden o günün anısına,

*Romulus ve Romus’un Alba’dan aşağı
ellerinde kılıç, herkesi püskürterek ilerlemeleri gibi,
genç erkekler de geçenlere vurarak koşuyor.”*

Ayrıca Boutas, iki çocuğun alınlarını işaretleyen kanlı kılıcın, o zaman yaşadıkları büyük tehlikeyi, sütle silinmesinin de emzirilmeleri anısına yapıldığını iddia etti. ^[21.7]Caius Acilius, iki kardeşin şehri fethetmesinden önce güttükleri sürünün kaybolması üzerine Faunus’a dua ettikten sonra terlememek için elbiselerini çıkarıp peşlerinden koştuklarından, Lupercilerin de çıplak koşuştuklarını iddia etti. Kurban edilen köpek için yine varsayımlar çelişkilidir. Eğer arınma amacı güdüyorsa, pekâlâ köpek de kurban edilebilirdi, ^[21.8]çünkü Yunanlılar da köpek yavrularının kurban edildikleri “Periskylakismoı” denilen törenler düzenlerdi. Yok, eğer Romulus’u kurtardığı ve beslediği için dişi kurdun onuruna yapılıyorsa, köpeği kurdun düşmanı olması dolayısıyla kurban ediyor olabilirlerdi. Belki de, yüce Zeus aşkına, Luperciler koştuğunda peşlerinden koşup onları engelledikleri için hayvanları öldürüyorlardı.

^[22.1]Söylenenlere göre, Hestiades olarak adlandırılan kut-sal bakireleri tapınaklara atayarak ateşe tapınmayı hayata ilk geçiren Romulus'tur. Kimileri bunu Numa'nın yaptığına inanırlar. Romulus'un dindar biri olduğu, hatta geleceği gör-me kabiliyeti nedeniyle *lituus* denilen değneği elinde tuttu-ğu söylenir. Bu eğri değnekle kâhinler gökteki değişiklikleri belirleyip yorumlar çıkarırlardı. ^[22.2]Şehir Keltler tarafından fethedilene kadar bu değnek Palatium'da muhafaza ediliyor-du, ancak istila sırasında kayboldu. Uzun süre sonra, bar-barlar şehirden uzaklaştırılınca yıkıntılar arasında ve kalın bir kül yığını altında, her yeri mahveden büyük yangından etkilenmemiş olarak bulundu.

^[22.3]Romulus birçok yasa çıkardı. Aralarından en sert olanı kadınlarla ilgiliydi. Buna göre kadınların hiçbir suretle kocalarını terk etmeye hakları yoktu. Tersine, çocuklarını ze-hirlemeye, evin anahtarlarının sahtesini yapmaya, ya da zi-naya kalkıştığında erkeğin karısını terk etmeye hakkı vardı. Sözü geçen nedenlerden başka bir nedenle karısını terk eden kocanın karısına servetinin bir bölümünü vermesi gerekirdi, diğer bölümü ise tanrıça Demeter'e adanırdı. Karısını satma-ya kalkışan olursa, onun yeraltı tanrılarına kurban edilmesi öngörülürdü. ^[22.4]Romulus'un kanunlarında dikkati çeken başka bir şey de baba öldürme suçuna hiç değinmemesi, bü-tün cinayetleri de baba öldürme olarak nitelemesidir. Bunun sebebi, insan öldürmeyi büyük günah saydığından, baba öl-dürmeyi de imkânsız olarak görmesiydi. Gerçekten de bu düşüncesi son derece doğrudu, çünkü altı yüz yıl boyunca Roma'da bu tür bir cinayet işlenmedi. Hannibal'la yapılan savaştan sonra ilk baba katilinin Lucius Hostius olduğu söy-lenir, ancak bu konu hakkında bu kadar bilgi yeterli sanırım.

^[23.1]Tatius yönetiminin beşinci yılında, akrabalarından ve dostlarından bazıları yolda Laurentum'dan Roma'ya gönderilen bir grup elçiyle karşılaştılar ve paralarını çalma-

ya kalkıştılar. Elçiler direnince de onları öldürdüler. Romulus bu çirkin davranışın hemen cezalandırılması gerektiğini ileri sürdü, Tatius ise cezayı ertelemeye ve uygulamamaya çaba gösterdi. ^[23.2]Bu, aralarındaki uyumlu işbirliğini sarsan tek olaydı, çünkü o güne kadar şehri beraberlik ve anlayışla yönetmişlerdi. Öte yandan, öldürülenlerin akrabaları, katillerin kanunlara göre cezalandırılmamasından dolayı Tatius'u suçladılar ve Romulus ile birlikte Lavinium'da kurban sundukları bir anda ona saldırıp öldürdüler. Romulus'uysa adil olduğu için övdüler ve sevgi gösterilerinde bulundular. ^[23.3]Romulus, Tatius'u ihtişamlı bir törenle Aventine Tepesi'ndeki Armilustrium denilen yerde defnetti, ancak öcünü almayı ihmal etti. Tarih yazarlarından bazıları, Laurentumluların korkudan Tatius'un katillerini yakalayıp Romulus'a teslim ettiklerini, ancak onun bir cinayetin başka bir cinayetle ödendiğini söyleyip tutuklularla hiç ilgilenmediğini iddia ederler. ^[23.4]Bu tutumu bazılarına yoldasından kurtulduğuna sevindiğini düşündürdü, böylece ona kuşkuyla bakmaya başladılar, ancak Sabinlerin hiçbiri karşı çıkmayı düşünmedi, tersine kimi ona duyduğu sevgiden, kimi korkudan, kimi de tanrıların ona gösterdiği yakınlıktan dolayı saygı duymaya devam ettiler.

^[23.5]Romulus'u yabancılar da sevip sayardı. Eski Latinler de elçiler gönderip onunla dostluk ve ittifak kurdular. Buna rağmen o, Roma'nın komşusu olan Fiden a şehrini fethetti. Kimilerine göre, ansızın atlı birliklerini gönderip şehir kapılarını açmalarını emretmiş, sonra da karşılarında belirivermiş. ^[23.6]Kimilerine göreyse ilk saldıran Fidenalılarmış, böylece Roma'yı yağmalayıp bir sürü ganimet çalan komşularına pusu kuran Romulus, birçoğunu öldürüp şehirlerini ele geçirmiş. Kesin olan tek şey, şehri yağmalayıp yerle bir etmek yerine Roma kolonisi yaptığı ve nisan ayının *ides*'inde¹²³ gününde oraya iki bin beş yüz kişi yerleştirdiğidir.

^[24.1]Çok geçmeden, herhangi bir hastalık olmaksızın insanların ölümüne neden olan, ekinlerde verimsizlik, hayvanlarda rahatsızlık yaratan bir salgın baş gösterdi. Bu yetmezmiş gibi bir de yağmur yerine kan yağınca tanrıların gazabına uğramanın korkusu da eklendi. Ancak aynı şeylerin Laurentum şehrinde de yaşandığı görülünce bütün bunların karşılıklı işlenen cinayetlerin cezasız kalmasına tanrıların öfkesi olduğu anlaşıldı. ^[24.2]Gerçekten de her iki taraf, cinayetleri işleyenleri tutuklayıp cezalandırdıktan sonra bütün bu felaketler bitti. Romulus, hâlâ Ferentine kapısında kutlandığı söylenen dinî törenlerle her iki şehri arıttı. Daha salgın bitmeden Camerialılar Romalıların kendilerini savunacak durumda olmadıklarını düşünerek onlara saldırdılar. ^[24.3]Romulus vakit kaybetmeden hemen üzerlerine yürüdü. Bir çarpışmada altı bin kişi öldü, Romulus şehirlerini ele geçirdi. Sextilis¹²⁴ ayının ilk gününde sağ kalanların yarısını Roma'ya gönderdi, Camerium şehrine de geride kalanların iki katı kadar Romalı yerleştirdi. Anlaşıyor ki on altı yıl içinde, yani Roma'nın kuruluşundan o güne kadar, şehrin nüfusu çok artmıştı. Camerium şehrinde getirttiği ganimetler arasında dört atın sürdüğü bronz bir savaş arabası vardı. Üstüne Nike¹²⁵ tarafından taçlandırılan kendi heykelini de yerleştirdikten sonra onu Hephaistos Tapınağı'na adadı.

^[25.1]Zayıf komşuları, Roma'nın bu kadar büyümesine engel olamadıkları ve huzur içinde yaşamak istedikleri için boyun eğmek zorunda kaldılar, korkup kıskanmayan güçlü olanlarsa Romulus'un durdurulması gerektiğini düşündüler. Tyrrenialılardan ilk olarak kuvvetli ve büyük bir şehirde yaşayan Veii halkı harekete geçti. Fidena'nın kendilerine ait olduğunu ileri sürdüler ve geri alma bahanesiyle Roma'ya saldırdılar. ^[25.2]Bu yalnız haksız değil, son derece gülünç bir gerekçeydi, çünkü Fidena onların yardımına muhtaçken hiçbir şey yapmamış, savaşta o kadar insanın ölmesine göz

yummuşlardı. Artık başkasına ait bir şehri ve mallarıyla mülkünü almak istiyorlardı. Romulus'un onları hakaretler ve küçümsemeyle karşılaşması üzerine güçlerini ikiye böldüler ve bir bölümünü Fidena garnizonuna, diğer bölümü de doğrudan Romulus'un üzerine gönderdiler. Fidena'da galip gelip iki bin Romalıyı öldürdüler, Romulus ile savaşan taraf ise yenilip sekiz binden fazla kayıp verdi.

[25.3] İki taraf Fidena'da yeniden çarpıştı, bu sefer de herkesin itiraf ettiği gibi savaşı kazanan Romulus oldu. Ustalığı, çevikliği, kuvveti ve mertliği sayesinde ona karşı gelenleri yenmeyi başardı. Kimilerine göre öldürülen on dört bin kişiden yarısından çoğunu Romulus kendi elleriyle öldürdü, ancak bunun gibi bilgiler bir hayli abartılıdır, daha doğrusu tamamen masaldır. Mesela Messinalılar da Aristomenes'in üç kere yüzer Lakedaimonu öldürdüğünü ve bunun şerefine tanrılara kurban adadığını söyleyip böbürlenirlerdi.

[25.4] Romulus hasımlarını bozguna uğrattıktan sonra, sağ kalanların kaçmasına izin verdi ve şehirlerine doğru yola koyuldu. Oradakiler bu büyük bozgunu öğrendikten sonra savaşacak durumda olmadıklarından yalvararak yüz yıl sürecek bir barış antlaşması yaptılar. *Septempagium* yani "yedi bölümlü" olarak adlandırdıkları ülkelerinin büyük bir bölümünü ona devrettiler, nehrin yanındaki tuz yataklarından çekildiler ve soylulardan elli kişiyi esir olarak ona teslim ettiler. [25.5] Bu başarısını kutlamak için ekim ayının *ides*'inde,¹²⁶ aralarında Veilerin yaşlı lideri olmak üzere birçok esirle Roma'ya büyük bir ihtişamla döndü. Yaşına uymayan bir cehalet ve akılsızlıkla davranan liderin anısına günümüze kadar zafer kutlamaları için yapılan kurban törenlerinde çocuksu bir gerdanlıkla süslenmiş erguvani giysiler içerisinde yaşlı bir erkek önden yürür ve alayı Capitol'e götürür. Tellal da "Satılık Sardisli!" diye bağırır, çünkü Tyrrenialıların Sardis kolonisi oldukları söylenir, oysa Veii Tyrrenia şehridir.

[26.1] Bu savaş, Romulus'un son savaşıydı. Daha sonra beklenmedik bir üne ve kudrete sahip olan insanların çoğunun, aslında birkaçı hariç neredeyse hepsinin düştüğü duruma düştü. Kendi başarılarıyla yüreklenerek tahammül edilmez derecede kendini beğenmiş oldu, halkın sevdiği davranışlardan yavaş yavaş uzaklaştı ve baskıcı bir yönetim uygulamaya başladı. [26.2] Giydiği abartılı erguvani kaftanlar bile halkını huzursuz ediyordu. Devlet işlerini yüksek bir kraliyet tahtından yürütüyor, hızlı hareket ettikleri için *Celeres* adını taşıyan gençlerin oluşturduğu maiyetiyle halk huzuruna çıkıyordu. Önden gidenler ona yol açmak için ellerindeki sopalarla halkı dağıtıyor, taşıdıkları deri şeritlerle emirleri üzerine insanları bağlayıp götürüyordu. [26.3] Eskiden Latinler "bağlamak" anlamında *ligare* fiilini kullanırlardı, şimdi ise *alligare* fiilini kullanırlar. Bu yüzden ellerinde sopaları tutanlara *lictors*, sopaya da *bacula* denir. Belki de sözcük, daha sonra "c" harfinin eklenmesiyle başta *litors* iken *lictors* şeklini aldı, çünkü Yunancada kamu görevlilerine *leitourgoi* adı verilir. Günümüze kadar kamu ile ilgili olanlara *leiton*, halka da *laos* derler.

[27.1] Büyükbabası Nomitor'un Alba'da ölmesi üzerine, taht kendisine geçti, ancak halkın sevgisini kazanmak için yönetimi halka devretti ve her yıl aralarından seçtiği yeni birer lider atadı. Bu şekilde Roma'nın ileri gelenlerini, sırayla hem uyruk hem egemen olabilecekleri, kralsız bir yönetim şekli benimsemeye sevk etti. Çünkü o güne kadar patricilerin devlet işlerine karışmalarına izin verilmemiş, yalnız şanlı bir makam ve ihtişamlı elbiselerle avutulmuş, konseylere bir fikir ileri sürmek için değil, âdet yerini bulsun diye katılmışlardı. [27.2] Kralın buyruklarını seslerini çıkarmadan dinler, sonra da ayrılırlardı. Diğer halka göre tek avantajları, söylenenleri herkesten önce dinlemiş olmaktı. Romulus'un kimseye sormadan fethettiği şehri askerlere dağıtması ve

Veili tutsakları geri vermesi, senatoya karşı yapılmış büyük bir saygısızlık olarak algılandı. ^[27.3]Bu yüzden saygınlığını yitirdi ve arkasından konuşulmaya başlandı, kısa bir süre sonra da çok tuhaf bir şekilde ortadan kayboldu. O zaman Quintilis, şimdi ise Temmuz denilen ayın *nones*'inde, ¹²⁷geride bu tarihten başka hiçbir iz bırakmadan kayboldu. Tarihi bilmemizin nedeni, günümüze kadar o günü çağrıştıran gösterilerin düzenlemesinden kaynaklanıyor. ^[27.4]Scipio Africanus da tuhaf bir şekilde hayatını kaybetmişti. Akşam yemeğinden sonra evinde ölü olarak bulunmuş, ancak nasıl öldüğü açıklığa kavuşmamıştı. Kimilerine göre hastalıklı olduğundan eceliyle ölmüş, kimilerine göre ilaç içip intihar etmiş, kimilerine göre de düşmanları gece vakti gizlice evine girip onu boğmuştu. ^[27.5]Buna rağmen hiç olmazsa Scipio'nun cansız vücudu herkesin huzurundaydı. İsteyen herkes onu inceleyebilir ve ölüm nedeniyle ilgili bir varsayım ileri sürebilirdi. Oysa Romulus'un vücudundan ve giydiği elbiselerden geriye hiçbir iz kalmadı. Kimileri, Hephaistos Tapınağı'ndayken senato üyelerinin saldırısına uğradığını ve öldürülüp parçalandığını, sonra da herkesin koynuna birer parça saklayarak tapınaktan çıkardığını ileri sürdüler. ^[27.6]Kimileri ise ne tapınakta, ne de yalnız senato üyelerinin önünde kaybolduğuna inanırlar. Onlara göre Romulus şehir dışında, *Aigos Elos* (Keçi Bataklığı) denilen yerde halkına konuşma yapmaya gittiğinde ortadan kayboldu. O gün olağanüstü ve akla hayale sığmayan olaylar gerçekleşti. Birdenbire güneş ışınları kayboldu ve her yeri derin bir karanlık sardı. Ne dingin ne de barışçıl, tersine korkunç gök gürültüleri ve her taraftan çılgınca esen rüzgâr eşliğinde, kan donduran bir karanlıktı bu. ^[27.7]Orada toplanmış olan halk alelacele dağıldı, patriciler ise birbirlerine sarılıp beklemeye başladılar. Fırtına dinince ve güneş ışınları tekrar ortalığı aydınlatınca halk geri döndü ve krallarından olayı yorumlamasını bekledi. Ancak kral ortada yoktu,

patriciler de onların yaklaşımlarını engellediler ve araştırıp sormalarına izin vermediler. Onu saygı ve hayranlıkla anmaları gerektiğini söylediler, çünkü şanlı bir kral olduğundan tanrılar tarafından göklere götürüldüğünü, onlar gibi tanrı olduğunu iddia ettiler. ^[27.8] Kalabalığın çoğu söylenenlere inandı ve sevinç içerisinde ona dua etmek üzere oradan ayrıldı. Bazıları ise patricileri ısrarla sorguladı ve onları kralı öldürmekle yetinmeyip halkı yalanlarla uyutmakla suçladı.

^[28.1]İşler böylesine karmaşıkken, soylu bir aileden gelen ve karakteri dolayısıyla herkesin saygısını kazanan Julius Proculus konuya açıklık getirmeye çalıştı. Romulus'un sevip saydığı, Alba kolonisinin sakinlerinden ve daha sonra patricilerden biri olarak, Forum'da halkın önüne çıktı ve elini en kutsal simgelerin üstüne koyarak, yolda yürürken karşı taraftan gelen Romulus'u gördüğüne dair yemin etti. Her zamankinden daha ihtişamlı bir görünüşü olduğunu, daha uzun boylu görüldüğünü ve elinde parıldayan müthiş silahlarıyla karşısında durduğunu söyledi. ^[28.2]Şaşkınlık içerisinde ona seslenmiş: "Hey kralım! Neden bu şekilde davranıp hem bizi korkunç ve haksız suçlamalarla karşı karşıya bıraktın, hem bütün şehri acı bir yasa boğdun?" O da şöyle cevap vermiş: "Bu bir tanrı buyruğuydu Proculus. İnsanlar arasında bu kadar yaşamam yeterliydi. Büyük bir kuvvete ve şana ulaşacak bir şehri kurduktan sonra tekrar göklere, ait olduğum yere gitmem gerekti. Hoşça kal. Romalılara da şunları ilet: Basiret ve yiğitlik gösterirlerse insanlık mertebesinin doruğuna çıkacaklar. Ben de bundan sonra sizler için koruyucu tanrınız Quirinus olacağım." ^[28.3]Proculus'un kişiliği ve verdiği yemin dolayısıyla Romalılar söylenenlere inandı. Âdeta tanrısal bir gücün verdiği heyecanla hiçbir kuşku duymadılar. Böylece kimse karşı çıkmayı düşünmedi, tersine bütün şüpheleri ve suçlamaları bir kenara bırakıp ona tanrı Quirinus olarak tapmaya başladılar.

[28.4]Bütün bunlar Yunanlılar tarafından Prokonnesoslu Aristeus¹²⁸ ile Astypalaialı Kleomedes hakkında anlatılan masalımsı hikâyelere benzer. Rivayete göre Aristeus elbisele-
rin yıkandığı yerde ölmüş, ancak arkadaşları naaşını almaya
gittiklerinde ortadan kaybolmuştu. Kısa süre sonra yolcu-
luktan dönen bir grup insan onu Kroton'a doğru giderken
gördüklerini söylemişler. Öte yandan Kleomedes, olağanüs-
tü güçlü ve iriyarı, ancak aynı zamanda akli dengesi yerinde
olmayan, bir sürü ipe sapa gelmeyen şeyler yapan biriymiş.
Bir gün ders saatinde okulun çatısını tutan direğe o kadar
hırsla vurmuş ki ortadan kırmış, çatı da hemen yıkılmış. [28.5]
Öğrencilerin ölümüne neden olduğu için halk onu kovala-
maya başlamış. Ne yapacağını bilemeyen dev, koca bir ku-
tunun içine girmiş. Kapağı içeriden o kadar sıkı tutuyormuş
ki, hiç kimse açamamış. Bir süre sonra kutuyu parçalamayı
becerdiklerinde içinde ne Kleomedes'i, ne de ölüsünü bul-
muşlar. Şaşkına dönmüşler ve hemen Delphoi Tapınağı'na
bir heyet gönderip kâhin Pythia'dan bir açıklama istemişler.
Rahibenin cevabı şuymuş:

“Astypalaialı Kleomedes, kahramanların sonuncusudur.”

[28.6]Aynı şekilde Alkmene'nin cansız bedeni de cenaze
töreni sırasında ortadan kaybolmuş, daha sonra da mezar
taşının üzerinde yatarken bulunmuş. Tamamen mantık dışı
yollarla dünyevi olayları tanrısallaştırmak isteyenler buna
benzer birçok hikâye anlatırlar. Tabii faziletin tanrısallık bo-
yutlarını görmezden gelmek saygısızlıktır, ancak göklerle
yeryüzünü birbiriyle karıştırmak da aptallıktır. Bu durumda
emin olan tek yolda yürüyerek Pindaros'un sözlerini hatırla-
mamak elde değil:

*Hepimizin bedeni ölümü takip eder,
hayatta kalan tek şeyse ruhumuzdur,
bu yüzden göklerden ulaşır bize.* ¹²⁹

[28.7] Gerçekten de ruhumuz göklerden gelip tekrar göklere gider, tabii mümkün olduğu kadar vücuttan uzaklaşıp arınarak. Bulutlardan fırlayan bir şimşek gibi vücuttan çıkan bu içinde “nem” kalmayan ruhu Herakleitos “*en üstün*” olarak nitelendirdi. Oysa vücudun içine karışmış, ondan ayıramamış ruh ağır bir tütsü kokusu, bir sis gibi kalır, göklere yükselmesi çok zordur. [28.8] Demek ki erdemli insanların bedenlerini ruhlarıyla birlikte göğe yükselmeye zorlamamalıyız. Bunun yerine, doğa yasaları ve ilahi adalet uyarınca, erdemlerin ve ruhların, insanlardan kahramanlara, kahramanlardan yarı tanrılara ve –bir arınma törenine katılmışçasına arınıp kutsallaşarak, her türden dünyevi ve duygusal özelliklerinden kurtulmaları durumunda– yarı tanrılardan tanrılar mertebesine yükseldiklerine kesinlikle inanmamız gerekir. Bu değişim yasaların zorlamasıyla değil, gerçeklere ve doğru gerekçelere dayandırılarak gerçekleştiği için de en adil ve kutlu sona ulaşmış olurlar.

[29.1] Kimilerine göre Romulus’a verilen Quirinus adı, Ares’in diğer adıdır. Kimilerine göreyse yurttaşlara verilen *quirites* kelimesinden türetilmiştir. Diğer bir görüşe göre eskiden sivri uca ya da mızrağa *quiris* denirdi. Aynı zamanda Hera’nın sivri bir kaide üstünde yerleştirilmiş heykeline *Quirites Hera* adı verilmişti. Ayrıca Regia¹³⁰ bölgesinde dikili olan mızrağa Ares denirdi, savaşlarda galip gelenler de mızrakla ödüllendirilirdi. Bütün bunlardan dolayı savaşçı olup elinde daima mızrağıyla görünen Romulus’a Quirinus adı uygun görüldü. [29.2] Bir tepenin üstünde onun adına bir tapınak yapıldı, tepeye de Quirinalis adı verildi. Ortadan kaybolduğu güne Halkın Kaçışı ve Nonae Caprotinae dendi, çünkü şehirden çıkıp Keçi Bataklığı’na inildiğinde kurban töreni düzenlenmişti. Keçiye *capra* dendiğinden Caprotinae adı verildi. Hâlâ şehirden kurban töreni için çıktıklarında yörenin alışılmış isimlerini yüksek sesle bağırlarlar, örneğin

Marcus, Lucius, Caius gibi. Bunu da o günün kaçışını ve korku içerisinde birbirlerine bağışmalarını anmak için yaparlar. ^[29.3]Bazılarına göre bu bağışmalar korku değil, şiddet ve hararet belirtisidir. Bunu da şöyle açıklarlar: Roma, Keltler tarafından işgal edildikten ve daha sonra işgalciler Camillus tarafından geri püskürtüldükten sonra zayıf düşmüştü ve kolay kolay da kendine geleceğe benzemiyordu. O sırada Livius Postumius önderliğinde birçok Latin, Romalılara karşı sefere çıkmıştı. Karargâhlarını Roma'nın biraz dışında kurmuşlar ve elçiler gönderip aralarındaki ilişkileri eskisi gibi yakınlaştırmak için evlilik aracılığıyla akrabalıklar kurmalarını önermişler. ^[29.4]Sabinlerle yaptıkları gibi onlara birçok genç kız ve dul kadın verdikleri takdirde barış ilan edeceklerine söz vermişler. Bunu duyan Romalılar hem savaşmaktan korktuklarından, hem kadınları onlara teslim etmeyi büyük bir onursuzluk saydıklarından ne yapacaklarını şaşırılmışlar. Neye karar vereceklerini bilmedikleri bir anda Philotis, bazılarına göreyse Tutola adında bir hizmetçi kadın hiçbirini yapmamalarını, kurnazlığa başvurmalarını tembih etmiş. ^[29.5]Planına göre Romalılar kendisi gibi birçok hizmetçi kadını güzel giydirip Latinlere göndereceklerdi. Gece olup herkes yattığında, Philotis bir meşale yakacak, onlara sinyal verecekti. Bunu gören Romalılar da karargâhlarına saldıracaklardı.

Hiç şüphelenmeyen Latinler kadınları kabul etmişler, gece olunca da Philotis askerlerin onu görmemesi için bir incir ağacının arkasına saklanıp sadece Romalılarca görülecek şekilde ayakta durmuş ve meşaleyi yakmış. ^[29.6]Bunu gören Romalılar, birbirlerine seslenerek haberleşmişler ve şehirden telaşla çıkmışlar. Latinleri uykuda yakalayıp yenmeyi başarmışlar, böylece o günün anısına az önce sözü geçen törenleri düzenlemeye başlamışlar. Kadınlara şehrin dışında ve incir ağacı dallarının gölgesinde büyük ziyafet verirler, o güne de *caprificus* adını verdikleri incir ağacı yüzünden Capratinae

derlermiş. Ziyafetten sonra hizmetçi kadınlar para toplayıp oynamaya başlar, birbirlerini taşılayıp vuruyormuş gibi yaparlarmış, aynı o gece Romalı erkeklere canla başla yardım ettikleri gibi. ^[29.7]Bu olasılığı yazarların çoğu kabul etmez. Gerçekten de gündüz vakti birbirlerinin isimlerini çağırıp denize koşarcasına Keçi Bataklığı'na doğru koşmaları, önceki hikâyeyle daha çok benzeşir. Belki de, yüce Zeus, her iki olay aynı güne rast gelmiş ancak değişik yıllarda yaşanmıştır.

Söylenenlere göre otuz sekiz yıl hüküm süren Romulus, ortadan kaybolduğunda elli dört yaşındaydı.

*THESEUS İLE ROMULUS'UN
KARŞILAŞTIRILMASI*

^[1.1]Theseus ile Romulus'a dair bulduğum anılmaya değer bilgiler bunlardır. Her şeyden önce görüyoruz ki, biri ardıllık yoluyla ona geçen Troizina krallığında güvence içerisinde hüküm sürebilecekken kendi rızasıyla büyük kahramanlıkların peşinde koştu. Diğeri de içinde bulunduğu kölelik hayatından, aynı zamanda onu tehdit eden cezadan kurtulmak için, Platon'un¹³¹ dediği gibi "korkudan cesaret bularak" büyük kahramanlıklar yaptı. ^[1.2]İkincisi, Romulus'un ilk kahramanlığı Alba'nın tiran liderini öldürmektir, oysa Theseus, Skeiron, Sinis, Prokroustes ve Korynetes'i öldürüp Yunanistan'ı onların zorbalıklarından kurtardı, hem de kurtarılanlar henüz onun kim olduğunu bilmezken. Bu arada deniz yoluyla yolculuk edip zorbalarla karşılaşmama olanağı varken Theseus zor yolu seçti, oysa Romulus, Amulius yaşadığı sürece ister istemez tehlike içindeydi. ^[1.3]Buna ek olarak Theseus kendi tehdit altında değilken bile başkalarını kurtarmak için tehlikeye atıldı, oysa Romulus ve kardeşi kendileri tirandan zarar görmedikleri sürece onun başkalarına kötülük etmesine göz yumdular. Son olarak, şayet Romulus'un Sabinlere karşı savaşıırken yaralanması ve Acron'u öldürüp birçok düşmanını yenmesi kahramanlık sayılırsa, bunların karşısına Theseus'un Kentauroslar ve Amazonlarla savaşı gösterilebilir. ^[1.4]Theseus'un Girit "vergi"sinde vahşi canavara yem olmayı, Androgeos'un me-

zarı üzerinde kurban edilmeyi, ya da daha düşük bir ihtimalle saygısız düşmanlara köle olmayı göze alarak kendini genç kız ve erkeklerin listesine gönüllü olarak eklemesi ve adaya onlarla birlikte gitmeyi teklif etmesi onun ne kadar yürekli, yüce gönüllü, kamuya karşı adil, şeref ve erdem düşkünü olduğunu gösterir. ^[1.5]Kanımca aşkı, tanrılar tarafından gençleri kollamak ve korumak için gönderilen bir armağan olarak gören filozoflar çok haklı. Mesela tanrılar tarafından gönderilmiş benzeyen Ariadne'nin Theseus'a duyduğu aşk onu ölümden kurtardı. Demek ki âşık olan bir kadını kınamaktansa, herkesin âşık olamamasını kınamamız gerek. Aşkına karşılık bulamayan Ariadne, bir tanrı tarafından sevmeye layık görüldü, çünkü doğruyu ve erdemi seven biri olarak en üstün kişiye âşık oldu.

^[2.1]Her ikisi de hüküm sürme yeteneğine sahipken, krallık mertebesini terk edip başka bir tür yönetim şekli uyguladılar. Biri demokrasiye, diğeri tiranlığa yönelerek değişik istikametlere doğru da olsa, ikisi de aynı hataya düştüler. Zira hüküm süren birinin tek amacı tacını muhafaza etmek olmalıdır. Bunu başarmanın tek yolu da, uygun olanı korumaktan çok, uygun olmayandan uzak durmaktır. ^[2.2]Ne ödün veren, ne de katı davranan başarılı bir kral sayılabilir. Demagog ya da despot sayılıp halkın nefretini kazanır. Birincisi hayırseverlik ve hoşgörü, ikincisi bencillik ve insafsızlık yüzünden aynı yanlış sonuca varır.

^[3.1]Şayet felaketleri doğrudan doğruya tanrı eseri saymayıp, insanların karakterleriyle bağlantılı olarak ele alacak olursak ne birini kardeşine, ne de ötekini oğluna karşı duyduğu denetimsiz nefret yüzünden bağışlayabiliriz.¹³² Ancak bu nefreti doğuran nedeni araştırmak, çoğu kez onları anlamamızı sağlar, tıpkı sert bir vuruşla yere serilen birini anlamamız gibi. ^[3.2]Romulus'un kardeşine öfkelenmesinin sebebi

kamu yararına düzenlenen bir toplantıdaki fikir ayrılığıydı, bu yüzden tepkisinin şiddeti hoşgörüyü karşılanamaz. Oysa Theseus'u oğluna düşman eden aşk ve kıskançlık duygularını kızıştıran karısının iftiralarıydı. Malum olduğu üzere böyle şeylerden etkilenmeyen pek az kişi vardır. Burada önemli olan şudur: Romulus'un nefreti fiilen işlenmiş bir cinayetle sonuçlandı, oysa Theseus tehditler ve beddualar yağdırmakla yetindi. Görünüşe göre delikanlının ölümü talihin kötü bir oyununa dayanıyor. Bu durumda terazide Theseus'un kefesi ağır basıyor.

^[4.1]Romulus'un çok aşağıdan başlayarak zirveye ulaşmasıysa ona büyük bir üstünlük kazandırıyor. Bilindiği gibi köle ve çoban çocukları olan iki kardeş hürriyetlerine kavuşmadan önce neredeyse tüm Latinleri özgür kılmak için savaştılar. Bu yüzden onlara "düşmanları yok eden", "insanların kurtarıcıları", "halkın kralları" ve "şehir kurucuları" gibi güzel sıfatlar verildi. Theseus ise tersine birçok şehri birleştirip büyük bir şehir kurdu, eski kralların ya da kahramanların isimlerini taşıyan şehirleri yok etti. ^[4.2]Romulus fethettiği şehirlerin halkından şehirlerini yıkmalarını istedi, galip gelen kendi halkıyla beraber yaşamaya mecbur etti. Var olan bir şehrin nüfusunu artırmadı ya da göç etmeye zorlamadı, yeni birini kurup akrabalıklar, evlilikler, arkadaşlıklar sonucunda herkese açık yeni bir vatan yarattı, ayrıca kimseyi öldürmedi, tersine kalacak yeri olmayanlara mekân sağladı, onları birleştirip şehrin halkı, daha doğrusu vatandaşı durumuna getirdi. Hırsızlarla zalimleri öldürmedi; savaş vasıtasıyla da olsa birçok milleti birleştirdi ve birçok kralı yenip şehirlerini fethetti.

^[5.1]Romus'u kimin öldürdüğü belli değil. Çoğunluk, cinayeti Romulus'un işlemediğine inanır. Buna rağmen annesini öldürülmekten kurtardığı herkesçe bilinir. Aynı

zamanda aşığılık ve onur kırıcı bir köleliğe itilen dedesini, Aineias'ı tahtına getirdiği de bir gerçektir. Bilinçli olarak ona büyük yardımı oldu, istemeyerek bile hiçbir kötülüğü olmadı. Theseus'un babasının isteği olan yelken değiştirme konusundaki unutkanlığı ise sanırım herhangi bir mahkeme huzurunda baba cinayetiyle eşdeğer sayılabilir. Muhtemelen bunu düşünen Attikalı yazarlardan biri, Theseus'u temize çıkarmak istercesine, Aegeas'ın gelen gemiyi daha iyi görebilmek için Akropol'e koştüğünü ve –yanında onu tutacak muhafızları yokmuş gibi– ayağının takılıp yuvarlandığını iddia etti.

[6.1] Ayrıca kadın kaçırma olaylarında Theseus bağışlanamaz gibidir; her şeyden önce bunu bir-iki kez değil birçok kez tekrarladı. Ariadne, Antiope, Troizinialı Anakso ve en önemlisi kendisi ilerlemiş yaştayken çocuk sayılacak yaştaki güzel Helene'yi kaçırmayı göz ardı edilemez. Theseus evlenme çağına gelmemiş Helene'yi kaçırdığında evliliği aklına bile getirmemesi gereken bir yaştaydı. Bir de Theseus'un yasal bir evlilik yapmadığı Troizina, Lakedaimonya ya da Amazonların kızları, Erekhtheides ya da Kekropides gibi Atinalı kızlarla çocuk konusunda aynı haklara sahip değillerdi. [6.2] Bütün bunlar onun şehvet düşkünü ve küstah biri olduğunu gösteriyor. Oysa Romulus sekiz yüze yaklaşan Sabin kızını kaçırmaya rağmen, Hersilia dışında hiçbirini kendisi için istemedi. Aksine, kızları evlenmek isteyen erkeklere dağıttı. Daha sonra onlara gösterdiği sevgi ve saygı, bu zalim hareketinin çok yararlı sonuçları olduğunu düşündürür. [6.3] Bu yolla milletleri birbirine yaklaştırdı ve kaynaşmalarını sağladı, aynı zamanda kurduğu şehir de güçlü ve uyumlu oldu. İki yüz otuz yıl boyunca hiçbir erkeğin hiçbir kadını terk etmemesinden, bu evliliklerin çok sağlam temeller üzerinde kurulduğu anlaşılır. Yunanistan'da ana ya da baba katili olmak nasıl inanılmaz bir şeyse, Roma'da da

eşinden boşanmak o kadar inanılmaz sayılırdı. Örneğin, uzmanlar hariç Yunanlıların hiçbiri ilk baba ya da ana katilinin kim olduğunu bilmez, Romalıların tümü de kısırlık nedenini ileri sürerek eşinden ayrılan ilk Romalının Sporius Carvilius adında biri olduğunu bilir, çünkü bu çok ender bir şeydi.

^[6.4]Romulus sayesinde gerçekleşen evlilikler neticesinde hem egemenlik bölüştürüldü, hem değişik uluslar aynı yurttaşlık haklarını elde etti. Oysa Theseus'un evliliklerinden Atinalılar hiçbir ortaklık ya da dostluk kazanmadılar, tersine düşmanlıklar, savaşlar ve ölümlerle karşı karşıya geldiler, sonunda da Aphidnais şehrini yitirdiler. Hatta tanrıların merhameti olmasaydı, Troyalıların Aleksandros¹³³ yüzünden yaşadıkları felaketin aynısını yaşayacaklardı. ^[6.5]Yine de Theseus'un annesi bu korkunç tehlikeyi atlatamadı, Hekabe'nin¹³⁴ başına gelenlerin aynısı onun da başına geldi, çünkü oğlu tarafından terk edildi. Tabii şimdiye kadar aktardığım bilgiler gibi, bunların da masal olmadığını varsayarsak.

Son olarak tanrısal gücün hayatlarına karışmasında bile büyük bir fark göze çarpar. Romulus'un kurtulması tanrıların lütfuydu, oysa Theseus'un doğumu tanrıların buyruklarına karşıydı, çünkü Aegeas'a verilen kehanete göre yabancı ülkedeyken bir kadınla beraber olmaması istenmişti.

Sonnotlar

1. Sossius Senecio, Plutarkhos'un 98-107 yılları arasında dört kere konsüllük yapan tanınmış bir Romalı arkadaşıydı. Yaptığı bu başlangıçla *Theseus ve Romulus* kitabını ona adadığını belirtiyor.
2. Dönemin haritalarında bilinmeyen bölgeler aynen bu belirsiz nitelendirmelerle işaret edilirdi.
3. Aiskhylos'un MÖ 467 yılında yazdığı 'Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας (*Hepta epi Thebas*) *Thebai'ye Karşı Yediler* eserinden (435).
4. Theseus, Pittheus'ın kızı Aithra ile Poseidon'un oğlu, Romulus da Ares ile *hiereia* Rea Sylvia'nın oğlu olarak bilinir.
5. Homeros'un *İlyada* eserinden alınmış mısradaki (VII. 281) Aias ve Hektor'dan bahsediliyor.
6. Erekhtheus, Hephaistos ile Gaia'nın oğluydu. Atina kralı olduktan sonra Akropolis'te karyatitlerin süslediği tapınakta yaşadığına inanılır.
7. *İşler ve Günler*. (370)
8. Apollon'un Delphoi Tapınağı'nda yaşayan rahibelerine verilen ad.
9. *Medea*. (679-681)
10. Pallas'ın oğulları.

11. MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Silanion, bronzdan yaptığı Herakles, Theseus, Sappho ve Platon heykelleriyle ün kazandı.
12. MÖ V. yüzyılın sonlarında yaşayan Parrasios, Zeuksis ile İon ekolünü kuran, daha sonra Atina'ya yerleşip eserlerinin mükemmelliğiyle ün kazanan meşhur Efesli ressam.
13. Homeros, *İlyada*. (II. 533)
14. Aristoteles'e göre muhtemelen Trakyalı olan Avandesler bir ara Euboiya'yı istila etmişlerdi.
15. MÖ 490 yılında Atinalı Miltiades önderliğindeki Yunanlıların Persleri Marathon'da yenmelerine gönderme yapıyor. On yıl sonra, MÖ 480 yılında Themistokles, Salamis Adası açıklarında Persleri tekrar yenecekti.
16. Tanrı Poseidon'u kastediyor.
17. Hephaistos ile Antikleia'nın oğlu olan canı, ayaklarındaki sakatlık yüzünden yürüyenleri kısıkanıyor, önünden geçen yolculara koca bir sopayla saldırıp öldürüyordu.
18. Sopa anlamındaki korina (κορίνα) kelimesinden.
19. Sinis, çamlarla dolu Korinthos'da insanların yolunu keser ve iki çamı alıp bükerti, sonra da yakaladığı yolcunun bir elini bir ağaca, diğerini de diğer ağaca bağlardı. Ağaçları birden bıraktığında da insan parçalanırdı.
20. Korinthos yakınlarında soğanlarıyla (κρόμμυον-kromion) ünlü küçük bir kasaba.
21. Bu mitin cereyan ettiği bölge günümüzde hâlâ Kötü Geçit anlamına gelen Κακιά Σκάλα (Kakia Skala) adıyla anılır. Araştırmacılar, yolun bu son derece tehlikeli ve dar kısmında esen poyrazın yolcuları uçurumdan denize düşürdüğüne, bu yüzden böyle bir mitin yaratıldığına inanırlar.
22. MÖ 556-468 yılları arasında yaşamış Kea adalı ünlü şair.

23. Zeus ile Aigina'nın adaleti ve asaletiyle ünlü oğulları.
24. Mitolojide Poseidon ile Salamis'in oğlu ve Salamis Adası'nın ilk kralı olarak anılan Kykhreus'un yarı insan yarı yılan olduğuna inanılırdı.
25. Aigina Adası'nın kralı Aiakos'un ve Endeis'in oğullarıydı. Peleus, Troya Savaşı'nın başkahramanı Akhilleus'un babası, Telamon da Salamis Adası'nın kralıydı.
26. Attika takviminin 15 Haziran-15 Temmuz aylarına denk gelen ilk ayı.
27. Kolkhida kralının kızı olan Medea, babaları İason'dan öç almak için kendi çocuklarını öldüren anne olarak Euripides'in aynı adlı eserinde anıldı.
28. Çok eski zamanlarda Delphinios Apollon ile Delphinia Artemis'e ithaf edilmiş ve şehir surlarının doğusunda olduğuna inanılan bir tapınak.
29. Hermes sütunları yolların ya da arsaların kenarlarına dikilen ve oranın neresi olduğunu, aynı zamanda kime ait olduğunu belirten, baş kısımlarında tanrı Hermes'in büstünü taşıyan dikdörtgen sütunlardı. Özellikle Atina'da kutsal sayılıyorlardı.
30. Akamandis kavmine ait on Attika yönetim bölgesinden biri. Şimdi Koropi denen bölgeye denk gelir.
31. Aigeida kavmine ait Attika'nın en büyük yönetim bölgelerinden biri.
32. Herakles'in Girit'ten getirdiği bu vahşi boğa serbest bırakılınca Korinthos'tan Attika'ya geçmiş, her yeri talan etmişti.
33. Theseus Marathon boğasını yakalamaya gittiğinde Hekale denen kadınla tanıştı ve kendisine çok iyi davrandığı için adına Hekalesia şenliklerini düzenledi, bölgeye de ismini verdi. Günümüzde Atina'nın kuzeyinde bulunan en güzel ve en pahalı banliyölerden biridir.
34. MÖ 3. yüzyılda yaşamış tarih yazarı.

35. Girit Kralı Minos ile Pasiphae'nin oğlu.
36. Euripides'in yitık bir tragedyasından bir alıntı.
37. Boğa anlamına gelen ταύρος kelimesinden gelen Tauros adını taşıyan komutanın gaddarlığından dolayı yarı insan yarı boğa olan Μινόταυρος (Minotauros) efsanesinin doğmuş olması muhtemeldir.
38. Birçok Yunan şehir-devleti hakkında eserler yazan Aristoteles'in Loudia ve Aksios ırmakları arasındaki Bottiaialıların yönetim şeklini konu eden yitık kitabı.
39. Antik çağlarda Yunanlıların koloni kurduğu, günümüzün Puglia şehri.
40. Zeus ve Europe'nin oğlu, Minos'un kardeşi. Tarihçiler onun gerçekten var olduğunu, hatta Girit kralı olduğu dönemde "Rhadamanthys'in hukuku" olarak bilinen kanunlarıyla ünlü olduğunu iddia ederler.
41. MÖ 480 yılında doğan Lesvoslu meşhur tarih yazarı.
42. Κυβερνήσια, Kaptan Şenlikleri anlamına gelir.
43. Özgün metinde kullanılan ve şehirle ilgili kararların alındığı Kamu Binası anlamına gelen Πρυτανεῖον Akropolis'in kuzey eteklerinde bulunuyordu, ancak Theseus'un yaşadığı dönemde Κυβερνεῖον olarak anılıyordu. Burada Plutarkhos anakronizme düşüyor.
44. 15 Mayıs-15 Nisan arasına denk gelen ay.
45. 'Ἐπί üstünde, τράγος teke anlamına gelen kelimelerden türetilen isimle de tanınan tanrıça, sanat eserlerinde sıkça teke üzerinde oturmuş olarak tasvir edilmiştir.
46. MÖ 5. yüzyılda yaşamış Leroslu ünlü tarih yazarı.
47. MÖ 4. yüzyılda yaşamış, özellikle Attika bölgesinin tarih yazarı. Güvenilir bir kaynak sayılmazdı.
48. MÖ 4. yüzyılın ortalarında yaşamış, özellikle Attika bölgesinin tarih yazarı. Plutarkhos onu çok güvenilir bir bilgi kaynağı olarak gösterir.
49. Yunan tarihinin ilk mucidi sayılan Daidalos'un eserleri arasında Labirent de yer alır.

50. Homeros, *Odysseia*. (xi. 631).
51. Eylül ayı.
52. Bir kuş uçuşunu anımsattığı için ona turna kuşu anlamına gelen γεράνός adı verildi. Giritlilerin halka oyununun bu eski dansın kalıntısı olduğuna inanılır.
53. Κέρας (keras) kelimesinin sözlük anlamı boynuzdur.
54. Sounion'daki Poseidon Tapınağı'ndan düşmesi üzerine denize Αἰγάιον (Ege Denizi) adı verildi.
55. Tanrı Hermes'in sembolü κηρύκειον (kerykeion), zeytin ya da defne ağacından yapılmış bir değnek üzerinde sarılmış iki yılan figüründen ibaretti. Haber-cilerle elçiler düşman saldırılarından korunmak için ellerinde tutarlardı.
56. Attika takviminin 4. ayı, 15 Eylül-15 Ekim zamanına denk gelir.
57. MÖ 345-MÖ 280 arasında yaşamış Atinalı bilge ve siyaset adamı. MÖ 307 yılında Mısır'a gitti ve I. Ptolemeus'un isteği üzerine İskenderiye Kütüphanesi-ni kurdu.
58. Troya'ya karşı birleşen şehirlerin savaşa gönderdikleri gemiler listesi. İlyada II. 547.
59. "Yüz+öküz" ve "on+öküz" kelimelerinden türetilen bu para birimleri o dönemde değerin hayvan miktarıyla ölçüldüğünü gösteriyor.
60. Karadeniz.
61. İznik.
62. Atinalıların siyasi söylevler verip ortak kararlar aldıkları, dolayısıyla Demokrasi kelimesinin doğduğu yer.
63. Pnyks ile beraber Akropol'ün karşısında bulunan Mouseion (Museum) sanatların koruyucusu Musaların tapınağıdır.
64. Kerç Boğazı.
65. Attika takviminin 15 Ağustos-15 Eylül dönemine denk gelen ay.

66. Ὀρχωμόσιον, ant içilen yer anlamına gelir.
67. Πομποειδές, eşkenar dörtgen biçiminde olan anlamına gelir.
68. Plutarkhos, Boiotia bölgesinde bulunan bu küçük şehirde doğdu.
69. Plutarkhos, *Paralel Hayatlar, Demosthenes ve Cicero*.
70. Herakles'in kardeşi.
71. Ἰκέτιδες (*İketides*), *Yakarıcılar* tragedyası 653vd.
72. Plutarkhos'un bu eseri bulunamadı.
73. Aiskhylos'un bu eseri bulunamadı.
74. Lapitheslerin efsanevi kralı.
75. Homeros'a göre vücutlarının üst kısmı insan, alt kısmı at olan ve Pelio ile Ossa arasındaki dağlık bölgede yaşadıklarına inanılan vahşi bir kavim.
76. Bereket ve tahıl tanrıçası olan Demeter ile kızı Persephone onuruna her yıl düzenlenen ve aslında baharın gelişini müjdeleyen Eleusis Gizemleri, eski Yunanistan'daki tüm ritüellerin en kutsalı ve en saygı duyulanıydı. Eleusis Şenlikleri de, Persephone'nin yeryüzüne dönüşünü kutlamak için düzenlenmekteydi. Bu şenlikler, Atina'nın yaklaşık yirmi iki kilometre batısında bulunan Eleusis (günümüzde Eleusina) kentinde kutlanırdı. Yunanistan'ın her yerinden ve sonraları tüm Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanından gelerek bir araya toplanan müritler Atina'dan Eleusis'e kadar yürürler, sonra da on iki tanrılı dinin en yüksek mertebesi kabul edilen Eleusis gizli törenlerine katılırlardı.
77. En eski Attika şehirlerinden.
78. Tyndareos'un ikiz oğulları ve Helene'nin kardeşleri Kastor ve Polydeukes'i kastediyor.
79. Bu şiiri kimin yazdığı bilinmiyor.
80. Zeus, birbirine çok bağlı olan ikiz kardeşi hiçbir zaman ayrılmamaları için göğe çıkarıp *İkizler* burcunu yarattı ve onlara bu şekilde ebediyeti bağışladı.

81. Homeros, *İlyada* (II. 144).
82. Troya Kralı Priamos'un kızı.
83. Theseus'un oğlu.
84. Beddua yeri.
85. Plutarkhos, *Paralel Hayatlar, Kimon ve Lucius Lucullus*.
86. Bu yerin Atina'nın Plaka ile Theseion arasındaki Agora civarında olduğu düşünülür.
87. MÖ 469 yılında.
88. 15 Ekim-15 Kasım arasına denk gelen Attika takviminin bir ayı.
89. Dünyayı güvenceye alan ve dağılmasını önleyecek şekilde çevreleyen.
90. Güç, kuvvet anlamına gelen ῥώμη (romi) kelimesi saldırmak anlamına gelen ῥώομαι (roomai) fiilinden türemiştir.
91. Toscana.
92. Tiber.
93. Deksithea'yı kastediyor.
94. Latinos'un kızı.
95. Ateş, ocak anlamına gelen Hestia, Zeus'un en büyük ablasıydı. Hiçbir mitolojik anlatımda yer almayan tanrıça, evlerin ve ailelerin koruyucusu sayılırdı.
96. Latince geviş getirmenin karşılığı *ruminari*'dir.
97. On iki tanrılı dinde tanrıların adına şarap, süt, zeytin yağı gibi sıvıların serpilmesi.
98. Roma'nın 12 mil uzağında bulunan Albalıların kolonisi.
99. Dokunulmazlık anlamına gelen ἄσυλον (asilon) kelimesinden türetilmiştir.
100. Kare Roma.
101. Aiskhylos, *Yakarıcılar*'dan.
102. Mısırlılara göre aralık ayı.
103. Eylül ayı.

104. Nisan ayı.
105. Seçmek anlamına gelen λέγω-lego (επι-λέγω, δια-λέγω, εκ-λέγω) kelimesinden *legio*, daha sonra da *legeon* kelimeleri türedi.
106. Peder, baba anlamına gelen πατήρ-pater kelimesinden türetilmiştir.
107. Pelasgos'un oğlu olduğuna inanılan Euandros, Troya Savaşı'ndan yaklaşık 60 yıl önce İtalya'da bir Arkadia kolonisini kurmuştu.
108. Latince müşteri anlamına gelen cliens kelimesinden türetilmiştir.
109. "Bir arada toplanan" anlamına gelen ἀολλής (aollis) kelimesinden türetilip Latinceye geçmiştir.
110. Latince çarpmak, vurmak anlamına gelen ferire fiilinden türetilmiştir.
111. VII. yüzyılda Korinthos'tan İtalya'ya geldiğine ve Tyrrhenian hanedanlığını kurduğuna inanılır.
112. Makedonya Kralı II. Antigonos (MÖ 319-MÖ 239).
113. Pompeius'u terk edip Caesar'ın tarafına geçen Trakya kralı.
114. MÖ 150 civarında yaşayan ilk Romalı astrolog.
115. Yukarıda sözü geçen Makedonya kralı değil, İtalya'nın tarihini yazan Karystoslu yazardır.
116. "Duruyorum" anlamına gelen ἵσταμαι-στέκομαι (is-tame-stekome) fiilinden türetilmiştir.
117. Üç anlamına gelen τρεις, τρία (tris-tria) kelimeleri Latinceye *tres*, *tria* olarak geçti.
118. Yoksun olmak.
119. Akıl, us.
120. 15. gün.
121. Şubat ayı, arındırmak anlamına gelen *februare* fiilinden dolayı Februarius olarak adlandırıldı.
122. Arkadia'da bulunan Lykaion Dağı'nda Lykaïos Zeus'a (Λύκαιος Ζεύς) taparlardı.

123. 13'ü.
124. Ağustos.
125. Latinlerin Victory adını verdikleri zafer tanrıçası.
126. 15'i.
127. 7'si.
128. Kral Kroisos ve Kyros'un döneminde yaşamış şair.
129. MÖ 522-443 yılları arasında yaşamış şairin bu eserinden yalnız yukarıdaki bölüm mevcuttur.
130. Güney İtalya'da bir şehir.
131. *Phaidon*, XIII. bölüm.
132. Plutarkhos, Theseus'un oğlu Hippolytos ile ilgili hikâyeyi tam olarak aktarmamıştır. Amazon Hippolyte'den olan oğlu Hippolytos, Artemis'e hayranlık duyuyorken Aphrodit'e saygısızca davranıyordu. Bu yüzden Aphrodit, üvey annesi Phaidra'nın ona âşık olmasını sağladı. Delikanlı karşılık vermeyince, kadın babasını ona karşı kışkırtmış. Böylece Theseus, Poseidon'dan oğlunu cezalandırmasını istemiş. Bir gün Hippolytos, tanrının gönderdiği kudurmuş bir boğanın arabasına saldırması üzerine hayatını kaybetmiş.
133. Helene'yi kaçırp Troya Savaşı'na neden olan Paris'in diğer adı.
134. Troya kraliçesi ve Paris'in annesi.

Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi

1. J. Austen, GURUR VE ÖNYARGI, Çev. H. Koç
2. Novalis, GECEYE ÖVGÜLER, Çev. A. Cemal
3. O. Wilde, MUTLU PRENS -Bütün Masallar, Bütün Öyküler-, Çev. R. Hakmen - F. Özgüven
4. H. C. Andersen, SEÇME MASALILAR, Çev. M. Alpar
5. KEREM İLE ASLI, Haz. Çev. İ. Öztürk
6. H. James, YÜREK BURGUSU, Çev. N. Aytür
7. R. M. Rilke, DUINO AĞITLARI, Çev. Z. Aksu Yılmaz
8. H. de Balzac, MODESTE MIGNON, Çev. O. Rifat - S. Rifat
9. F. G. Lorca, KANLI DÜĞÜN, Çev. R. Hakmen
10. Şeyh Galib, HÜSN Ü AŞK, Çev. A. Gölpınarlı
11. J. W. von Goethe, YARAT EY SANATÇI, Çev. A. Cemal
12. Platon, GORGİAS, Çev. M. Rifat - S. Rifat
13. E. A. Poe, DEDEKTİF (AUGUSTE DUPIN) ÖYKÜLERİ, Çev. M. Fuat - Y. Salman - D. Hakyemez
14. G. Flaubert, ERMİŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN, Çev. S. Eyüboğlu
15. G. Flaubert, YERLEŞİK DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ, Çev. S. Rifat - E. Gökteke
16. C. Baudelaire, PARİS SIKINTISI, Çev. T. Yücel
17. Juvenalis, YERGİLER, Çev. Ç. Dürüşken - Alovera
18. YUNUS EMRE, HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ, Haz. A. Gölpınarlı
19. E. Dickinson, SEÇME ŞİİRLER, Çev. S. Özpalabıyıklar
20. A. Dumas, fils, KAMELYALI KADIN, Çev. T. Yücel
21. Ömer Hayyam, DÖRTLÜKLER, Çev. S. Eyüboğlu
22. A. Schopenhauer, YAŞAM BİLGELİĞİ ÜZERİNE AFORİZMALAR, Çev. Mustafa Tüzel
23. M. de Montaigne, DENEMELER, Çev. S. Eyüboğlu
24. Platon, DEVLET, Çev. S. Eyüboğlu - M. A. Cımcıoğlu
25. F. Rabelais, GARGANTUA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - A. Erhat
26. İ. A. Gonçarov, OBLOMOV, Çev. S. Eyüboğlu - F. Güney
27. T. More, UTOPIA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - M. Urgan
28. Herodotos, TARİH, Çev. M. Ökmen

29. S. Kierkegaard, KAYGI KAVRAMI, Çev. T. Armaner
30. Platon, ŞÖLEN - DOSTLUK, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
31. A. S. Puşkin, YÜZBAŞININ KIZI -Bütün Romanlar, Bütün Öyküler-, Çev. A. Behramoğlu
32. A. S. Puşkin, SEVİYORDUM SİZİ, Çev. A. Behramoğlu
33. G. Flaubert, MADAME BOVARY, Çev. N. Ataç - S. E. Siyavuşgil
34. İ. S. Turgenyev, BABALAR VE OĞULLAR, Çev. E. Altay
35. A. P. Çehov, KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN, Çev. E. Altay
36. A. P. Çehov, BÜYÜK OYUNLAR, Çev. A. Behramoğlu
37. Molière, CİMRİ, Çev. S. Eyüboğlu
38. W. Shakespeare, MACBETH, Çev. S. Eyüboğlu
39. W. Shakespeare, ANTONIUS VE KLEOPATRA, Çev. S. Eyüboğlu
40. N. V. Gogol, AKŞAM TOPLANTILARI, Çev. E. Altay
41. Narayana, HİTOPADEŞA, Çev. K. Kaya
42. Feridüddin Attâr, MANTIK AL-TAYR, Çev. A. Gölpınarlı
43. Yamamoto, HAGAKURE: SAKLI YAPRAKLAR, Çev. H. C. Erkin
44. Aristophanes, EŞEKARILARI, KADINLAR SAVAŞI VE DİĞER OYUNLAR, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
45. F. M. Dostoyevski, SUÇ VE CEZA, Çev. M. Beyhan
46. M. de Unamuno, SİS, Çev. Y. Ersoy Canpolat
47. H. Ibsen, BRAND - PEER GYNT, Çev. S. B. Göknil - Z. İpşiroğlu
48. N. V. Gogol, BİR DELİNİN ANI DEFTERİ, Çev. M. Beyhan
49. J. J. Rousseau, TOPLUM SÖZLEŞMESİ, Çev. V. Günyol
50. A. Smith, MİLLETLERİN ZENGİNLİĞİ, Çev. H. Derin
51. J. de La Fontaine, MASALLAR, Çev. S. Eyüboğlu
52. J. Swift, GULLIVER'İN GEZİLERİ, Çev. İ. Şahinbaş
53. H. de Balzac, URSULE MIROUËT, Çev. S. Rifat - S. Rifat
54. Mevlânâ, RUBAİLER, Çev. H. Â. Yücel
55. Seneca, MEDEA, Çev. Ç. Dürüşken
56. W. Shakespeare, JULIUS CAESAR, Çev. S. Eyüboğlu
57. J. J. Rousseau, BİLİMLER VE SANAT ÜSTÜNE SÖYLEV, Çev. S. Eyüboğlu
58. M. Wollstonecraft, KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ, Çev. D. Hakyemez
59. H. James, KISA ROMANLAR, UZUN ÖYKÜLER, Çev. N. Aytür - Ü. Aytür
60. Mirze Elekber Sabir, HOPHOPNAME (Seçmeler), Çev. İ. Öztürk
61. F. M. Dostoyevski, KARAMAZOV KARDEŞLER, Çev. N. Y. Taluy
62. Şudraka, TOPRAK ARABACIK (Mriççakatika), Çev. K. Kaya
63. J. J. Rousseau, DİLLERİN KÖKENİ ÜSTÜNE DENEME, Çev. Ö. Albayrak
64. D. Diderot, AKTÖRLÜK ÜZERİNE AYKIRI DÜŞÜNCELER, Çev. S. E. Siyavuşgil
65. J. P. Eckermann, YAŞAMININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR, Çev. M. Kahraman
66. Seneca, PHAEDRA, Çev. Ç. Dürüşken

67. M. de Unamuno, ABEL SANCHEZ -Tutkulu Bir Aşk Hikâyesi- TULA TEYZE, Çev. Y. Ersoy Canpolat
68. W. Shakespeare, PERICLES, Çev. H. Koç
69. L. N. Tolstoy, SANAT NEDİR, Çev. M. Beyhan
70. W. Shakespeare, III. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
71. Mevlânâ, DÎVÂN-I KEBİR, Çev. A. Gölpinarlı
72. T. De Quincey, BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN İTİRAFLARI, Çev. B. Boran
73. W. Shakespeare, ATİNALI TIMON, Çev. S. Eyüboğlu
74. J. Austen, AKIL VE TUTKU, Çev. H. Koç
75. A. Rimbaud, ILLUMINATIONS, Çev. C. Alkor
76. M. de Cervantes Saavedra, YÜCE SULTAN, Çev. Y. Ersoy Canpolat
77. D. Ricardo, SİYASAL İKTİSADIN VE VERGİLENDİRMENİN İLKELERİ, Çev. B. Zeren
78. W. Shakespeare, HAMLET, Çev. S. Eyüboğlu
79. F. M. Dostoyevski, EZİLENLER, Çev. N. Y. Taluy
80. A. Dumas, BİNBİR HAYALET, Çev. A. Özgüner
81. H. de Balzac, EVDE KALMIŞ KIZ, Çev. Y. Avunç
82. E.T.A. Hoffman, SEÇME MASALLAR, Çev. İ. Kantemir
83. N. Machiavelli, HÜKÜMDAR, Çev. N. Adabağ
84. M. Twain, SEÇME ÖYKÜLER, Çev. Y. Salman
85. L. N. Tolstoy, HACI MURAT, Çev. M. Beyhan
86. G. Galilei, İKİ BÜYÜK DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE DİYALOG, Çev. R. Aşçıoğlu
87. F. M. Dostoyevski, ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR, Çev. N. Y. Taluy
88. F. Bacon, SEÇME AFORİZMALAR, Çev. C. C. Çevik
89. W. Blake, MASUMİYET VE TECRÜBE ŞARKILARI, Çev. S. Özpalaşınlar
90. F. M. Dostoyevski, YERALTINDAN NOTLAR, Çev. N. Y. Taluy
91. Prokopios, BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ, Çev. O. Duru
92. W. Shakespeare, OTHELLO, Çev. Ö. Nutku
93. G. de Villehardouin - H. de Valenciennes, IV. HAÇLI SEFERİ KRONİKLERİ, Çev. A. Berktaş
94. UPANİSHADLAR, Çev. K. Kaya
95. M. E. Han Galib, GALİB DÎVÂNI, Çev. C. Soydan
96. J. Swift, ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ, Çev. D. Hakyemez
97. Sappho, FRAGMANLAR, Çev. A. A. A. A.
98. W. Shakespeare, KURU GÜRÜLTÜ, Çev. S. Sanlı
99. V. B. Ibañez, MAHŞERİN DÖRT ATLISI, Çev. N. G. Işık
100. H. James, GÜVERCİNİN KANATLARI, Çev. R. Hakmen
101. G. de Maupassant, GEZGİN SATICI, Çev. B. Onaran
102. Seneca, TROLALI KADINLAR, Çev. Ç. Dürüşken
103. H. de Balzac, BİR HAVVA KIZI, Çev. B. Kuzucuoğlu
104. W. Shakespeare, KRAL LEAR, Çev. Ö. Nutku
105. M. Shikibu, MURASAKİ SHİKİBU'NUN GÜNLÜĞÜ, Çev. E. E. E.

106. J. J. Rousseau, EMİLE, Çev. Y. Avunç
107. A. Dumas, ÜÇ SİLAHŞOR, Çev. V. Yalçintoklu
108. İ. S. Turgenyev, RUDİN - İLK AŞK - İLKBAHAR SELLERİ, Çev. E. Altay
109. L. N. Tolstoy, SİVASTOPOL, Çev. M. Beyhan
110. J. W. von Goethe, YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT, Çev. M. Kahraman
111. L. N. Tolstoy, DİRİLİŞ, Çev. A. Hacıhasanoğlu
112. H. de Balzac, SUYU BULANDIRAN KIZ, Çev. Y. Avunç
113. A. Daudet, PAZARTESİ HİKÂYESLERİ, Çev. S. E. Siyavuşgil
114. W. Shakespeare, SONELER, Çev. T. S. Halman
115. K. Mansfield, KATKSIZ MUTLULUK, Çev. Oya Dalgıç
116. Ephesoslu Hipponaks, BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
117. F. Nietzsche, ECCE HOMO, Çev. M. Tüzcel
118. N. V. Gogol, MÜFETTİŞ, Çev. K. Karasulu
119. Nizâmü'l-Mülk, SİYASETNAME, Çev. M. T. Ayar
120. H. de Balzac, TİLSİMLİ DERİ, Çev. V. Yalçintoklu
121. F. M. Dostoyevski, STEPANÇIKOVO KÖYÜ, Çev. N. Y. Taluy
122. G. Sand, THÉRÈSE VE LAURENT, Çev. V. Yalçintoklu
123. W. Shakespeare, ROMEO VE JULIET, Çev. Ö. Nutku
124. F. Nietzsche, TRAGEDYANIN DOĞUŞU, Çev. M. Tüzcel
125. Ovidius, AŞK SANATI, Çev. Ç. Dürüşken
126. P. J. Proudhon, MÜLKİYET NEDİR?, Çev. D. Çetinkasap
127. H. de Balzac, PIERRETTE, Çev. Y. Avunç
128. L. N. Tolstoy, KAFKAS TUTSAĞI, Çev. M. Beyhan
129. N. Copernicus, GÖKSEL KÜRELERİN DEVİNİMLERİ ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
130. N. V. Gogol, TARAS BULBA VE MİRGOROD ÖYKÜLERİ, Çev. Ergin Altay
131. W. Shakespeare, ONİKİNCİ GECE, Çev. S. Sanlı
132. A. Daudet, SAPHO, Çev. T. Yücel
133. F. M. Dostoyevski, ÖTEKİ, Çev. T. Akgün
134. F. Nietzsche, PUTLARIN ALACAKARANLIĞI, Çev. M. Tüzcel
135. É. Zola, GERMINAL, Çev. B. Onaran
136. J. O. y Gasset, KİTLELERİN AYAKLANMASI, Çev. N. G. Işık
137. Euripides, BAKKHALAR, Çev. S. Eyüboğlu
138. W. Shakespeare, YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN, Çev. Ö. Nutku
139. N. V. Gogol, ÖLÜ CANLAR, Çev. M. Beyhan
140. Plutarkhos, LYKURGOS'UN HAYATI, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol
141. W. Shakespeare, YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI, Çev. Ö. Nutku
142. H. von Kleist, DÜELLO -Bütün Öyküler- Çev. İ. Kantemir
143. L. de Vega, OLMEDO ŞÖVALYESİ, Çev. Y. Ersoy Canpolat
144. F. M. Dostoyevski, EV SAHİBESİ, Çev. T. Akgün
145. W. Shakespeare, KRALLAR JOHN'UN YAŞAMI VE ÖLÜMÜ, Çev. H. Çalışkan

146. H. de Balzac, LOUIS LAMBERT, Çev. O. Rifat - S. Rifat
147. Mahmûd-ı Şebüsterî, GÜLŞEN-İ RÂZ, Çev. A. Gölpınarlı
148. Molière, KADINLAR MEKTEBİ, Çev. B. Tuncel
149. Catullus, BÜTÜN ŞİİRLERİ, Çev. Ç. Dürüşken - Alovera
150. Somadeva, MASAL IRMAKLARININ OKYANUSU, Çev. K. Kaya
151. Hafız-ı Şirazî, HAFİZ DÎVÂNİ, Çev. A. Gölpınarlı
152. Euripides, YAKARICILAR, Çev. S. Sandalcı
153. W. Shakespeare-J. Fletcher, CARDENIO, Çev. Ö. Nutku
154. Molière, GEORGE DANDIN, Çev. S. Kuray
155. J. W. von Goethe, GENÇ WERTHER'İN ACILARI, Çev. M. Kahraman
156. F. Nietzsche, BÖYLE SÖYLEDİ ZERDÜŞT, Çev. M. Tüzel
157. W. Shakespeare, KISASA KISAS, Çev. Ö. Nutku
158. J. O. y Gasscet, SİSTEM OLARAK TARİH, Çev. N. G. Işık
159. C. de la Barca, HAYAT BİR RÜYADIR, Çev. B. Sabuncu
160. F. Nietzsche, DİONYSOS DİTHYRAMBOSLARI, Çev. A. Cemal
161. L. N. Tolstoy, ANNA KARENİNA, Çev. A. Hacıhasanoğlu
162. G. de Maupassant, GÜZEL DOST, Çev. A. Özgüner
163. Euripides, RESOS, Çev. S. Sandalcı
164. Sophokles, KRAL OİDİPUS, Çev. B. Tuncel
165. F. M. Dostoyevski, BUDALA, Çev. E. Altay
166. W. Shakespeare, KRAL VIII. HENRY, Çev. H. Çalışkan
167. D. Diderot, KÖRLER ÜZERİNE MEKTUP - SAĞIRLAR ÜZERİNE MEKTUP, Çev. A. Cengil - D. Cengil
168. T. Paine, AKIL ÇAĞI, Çev. A. İ. Dalgıç
169. W. Shakespeare, VENEDİK TACİRİ, Çev. Ö. Nutku
170. G. Eliot, SILAS MARNER, Çev. F. Kâhya
171. H. de Balzac, MUTLAK PEŞİNDE, Çev. S. Rifat - O. Rifat - S. Rifat
172. W. Shakespeare, BİR YAZ GECEŚİ RÜYASI, Çev. Ö. Nutku
173. A. de Musset, MARIANNE'İN KALBI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
174. F. M. Dostoyevski, ECİNNİLER, Çev. M. Beyhan
175. A. S. Puşkin, BORİS GODUNOV, Çev. Ö. Özer
176. W. Shakespeare, HIRÇIN KIZ, Çev. Ö. Nutku
177. İ. S. Turgenyev, DUMAN, Çev. E. Altay
178. Sophokles, ELEKTRA, Çev. A. Erhat
179. J. Austen, NORTHANGER MANASTIRI, Çev. H. Koç
180. D. Defoe, ROBINSON CRUSOE, Çev. F. Kâhya
181. W. Shakespeare - J. Fletcher, İKİ SOYLU AKRABA, Çev. Ö. Nutku
182. Platon, SOKRATES'İN SAVUNMASI, Çev. A. Çokona
183. L. N. Tolstoy, İNSAN NEYLE YAŞAR?, Çev. K. Karasulu
184. N. V. Gogol, EVLENME - KUMARBAZILAR, Çev. K. Karasulu
- 185-1. F. Nietzsche, İNSANCA, PEK İNSANCA, Çev. M. Tüzel
- 185-2. F. Nietzsche, KARIŞIK KANILAR VE ÖZDEYİŞLER, Çev. M. Tüzel
- 185-3. F. Nietzsche, GEZGİN VE GÖLGESİ, Çev. M. Tüzel
186. A. P. Çehov, AYI - Dokuz Kısa Oyun-, Çev. T. Akgün

187. J. M. Keynes, PARA ÜZERİNE BİR İNCELEME, Çev. C. Gerçek
188. H. Fielding, JOSEPH ANDREWS, Çev. F. B. Aydar
189. C. Brontë, PROFESÖR, Çev. G. Varım
190. Kalidasa, MALAVİKA VE AGNİMİTRA, Çev. H. D. Can
191. W. Shakespeare, NASIL HOŞUNUZA GİDERSE, Çev. Ö. Nutku
192. Aiskhylos, ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
193. E. Rostand, CYRANO DE BERGERAC, Çev. S. E. Siyavuşgil
194. É. Zola, YAŞAMA SEVİNCİ, Çev. B. Onaran
195. F. M. Dostoyevski, KUMARBAZ, Çev. K. Karasulu
196. S. Kierkegaard, FELSEFE PARÇALARI YA DA BİR PARÇA FELSEFE, Çev. D. Şahiner
197. Cicero, YÜKÜMLÜLÜKLER ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
198. D. Diderot, RAMEAU'NUN YEĞENİ, Çev. A. Cemgil
199. W. Shakespeare, KRAL V. HENRY, Çev. H. Çalışkan
200. L. N. Tolstoy, KREUTZER SONAT, Çev. A. Hacıhasanoğlu
201. S. Kierkegaard, BAŞTAN ÇIKARI CİNİN GÜNLÜĞÜ, Çev. N. Beier
202. Aisopos, MASALLAR, Çev. İ. Çokona
203. W. Shakespeare, CYMBELINE, Çev. Ö. Nutku
204. Aristoteles, ATINALILARIN DEVLETİ, Çev. A. Çokona
205. V. Hugo, BİR İDAM MAHKÜMÜNÜN SONGÜNÜ, Çev. V. Yalçınoklu
206. D. Diderot, FELSEFE KONUŞMALARI, Çev. A. Cemgil
207. W. Shakespeare, VERONALI İKİ SOYLU DELİKANLI, Çev. Ö. Nutku
208. Molière, İNSANDAN KAÇAN, Çev. B. Tuncel
209. L. N. Tolstoy, ÜÇ ÖLÜM, Çev. G. Ç. Kızılırmak
210. Stendhal, KIRMIZI VE SİYAH, Çev. B. Onaran
211. Feridüddin Attâr, İLÂHİNAME, Çev. A. Gölpınarlı
212. D. Diderot, KADERCİ JACQUES VE EFENDİSİ, Çev. A. Cemgil
213. V. Hugo, NOTRE DAME'İN KAMBURU, Çev. V. Yalçınoklu
214. W. Shakespeare, CORIOLANUS'UN TRAGEDYASI, Çev. Ö. Nutku
215. Euripides, MEDEA, Çev. A. Çokona
216. W. Shakespeare, TROILUS VE CRESSIDA, Çev. S. Eyüboğlu - M. Urgan
217. H. Bergson, GÜLME, Çev. D. Çetinkasap
218. W. Shakespeare, KIŞ MASALI, Çev. Ö. Nutku
219. Homeros, İLYADA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
220. Homeros, ODYSSEİA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
221. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - I, Çev. H. Çalışkan
222. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - II, Çev. H. Çalışkan
223. L. N. Tolstoy, İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ, Çev. M. Beyhan
224. W. Shakespeare, AŞKIN EMEĞİ BOŞUNA, Çev. Ö. Nutku
225. W. Shakespeare, AŞK VE ANLATIŞTIRILARI, Çev. T. S. Halman
226. C. Goldoni, SEVGİLİLER, Çev. N. Adabağ - I. Tecer
227. F. M. Dostoyevski, BEYAZ GECELER, Çev. B. Zeren
228. Sophokles, ANTİGONE, Çev. A. Çokona

229. W. Shakespeare, TITUS ANDRONICUS, Çev. Ö. Nutku
230. L. N. Tolstoy, ÇOCUKLUK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
231. M. Y. Lermontov, HANÇER - Seçme Şiir ve Manzumeler, Çev. A. Behramoğlu
232. Sophokles, TRAKHİSLİ KADINLAR, Çev. A. Çokona
233. W. Shakespeare, II. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
234. Sun Zi (Sun Tzu), SAVAŞ SANATI, Çev. P. Otkan - G. Fidan
235. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - I, Çev. Ö. Nutku
236. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - II, Çev. Ö. Nutku
237. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - III, Çev. Ö. Nutku
238. J. W. von Goethe, ALMAN GÖÇMENLERİN SOHBETLERİ, Çev. T. Tayanç
239. W. Shakespeare, WINDSOR'UN ŞEN KADINLARI, Çev. H. Çalışkan
240. GILGAMIŞ DESTANI, Çev. S. Maden
241. C. Baudelaire, ÖZEL GÜNCELER - APAÇIK YÜREĞİM, Çev. S. Maden
242. W. Shakespeare, FIRTINA, Çev. Ö. Nutku
243. İbn Kalânîsî, ŞAM TARİHİNE ZEYL, Çev. O. Özatağ
244. Yusuf Has Hacıb, KUTADGU BİLİĞ, Çev. A. Çakan
245. L. N. Tolstoy, İLK GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
246. Sophokles, PHİLOKTETES, Çev. A. Çokona
247. K. Kolomb, SEYİR DEFTERLERİ, Çev. S. Maden
248. C. Goldoni, LOKANTACI KADIN, Çev. N. Adabağ
249. Plutarkhos, THESEUS - ROMULUS, Çev. İ. Çokona
250. V. Hugo, SEFİLLER, Çev. V. Yalçın Toklu
251. Plutarkhos, İSKENDER - SEZAR, Çev. İ. Çokona
252. Montesquieu, İRAN MEKTUPLARI, Çev. B. Günen
253. C. Baudelaire, KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ, Çev. S. Maden
254. İ. S. Turgenyev, HAM TOPRAK, Çev. E. Altay
255. L. N. Tolstoy, GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
256. Ksenophon, ANABASİS - On Binler'in Dönüşü-, Çev. A. Çokona
257. A. de Musset, LORENZACCIO, Çev. B. Günen
258. É. Zola, NANA, Çev. B. Onaran
259. Sophokles, AİAS, Çev. A. Çokona
260. Bâkî, DİVÂN, Çev. F. Öztürk
261. F. Nietzsche, DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR, Çev. M. Tüzel
262. F. Nietzsche, TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI, Çev. M. Tüzel
263. F. Nietzsche, EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER, Çev. M. Tüzel
264. F. Nietzsche, RICHARD WAGNER BAYREUTH'TA, Çev. M. Tüzel
265. A. de Musset, ŞAMDANCI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
266. Michelangelo, CENNETİN ANAHTARLARI, Çev. T. S. Halman
267. D. Diderot, RAHİBE, Çev. Adnan Cemgil
268. Edib Ahmed Yüknêkî, ATEBETÜ'L-HAKAYİK, Çev. A. Çakan
269. İ. S. Turgenyev, BAŞKANIN ZİYAFETİ - PARASIZLIK - BEKÂR, Çev. N. Y. Taluy

270. Aristoteles, POETİKA -Şiir Sanatı Üzerine-, Çev. A. Çokona - Ö. Aygün
271. Hippokrates, AFORİZMALAR, Çev. E. Çoraklı
272. G. Leopardi, ŞARKILAR, Çev. N. Adabağ
273. Herodas, MİMOSLAR, Çev. Alovera
274. Molière, HASTALIK HASTASI, Çev. B. Günen
275. Laozi, TAO TE CHİNG -DAO DE JİNG-, Çev. S. Özbey
276. BÂBİL YARATILIŞ DİSTANI -Enuma Eliş-, Çev. S. F. Adalı - A. T. Görgü
277. M. Shelley, FRANKENSTEIN YA DA MODERN PROMETHEUS, Çev. Y. Yavuz
278. Erasmus, DELİLİĞE ÖVGÜ, Çev. Y. Sivri
279. A. Dumas, SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ, Çev. H. Bayrı
280. Sophokles, OİDİPUS KOLONOSTA, Çev. A. Çokona
281. A. Dumas, SİYAH LALE, Çev. V. Yalçınoklu
282. A. Sewell, SİYAH İNCL, Çev. A. Berktaş
283. C. Marlowe, PARİSTE KATLİAM, Çev. Ö. Nutku
284. F. Nietzsche, İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE, Çev. M. Tüzel
285. C. Marlowe, KARTACA KRALİÇESİ DİDO, Çev. Ö. Nutku
286. Hesiodos, THEOGONİA -İŞLER VE GÜNLER, Çev. A. Erhat - S. Eyüboğlu
287. Horatius, ARS POETICA -Şiir Sanatı-, Çev. C. C. Çevik
288. W. Shakespeare, ÇİFTE İHANET, Çev. Ö. Nutku
289. Molière, KIBARLIK BUDALASI, Çev. B. Günen
290. Semonides ve Altı İambos Şairi, ŞİİRLER VE BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
291. D. Defoe, VEBA YILI GÜNLÜĞÜ, Çev. İ. Kanemir
292. O. Wilde, ÖNEMSİZ BİR KADIN, Çev. P. D. Deveci
293. L. N. Tolstoy, EFENDİ İLE UŞAĞI, Çev. A. Hacıhasanoğlu
294. H. de Balzac, VADİDEKİ ZAMBAK, Çev. V. Yalçınoklu
295. C. Marlowe, MALTALI YAHUDİ, Çev. Ö. Nutku
296. H. Melville, KATİP BARTLEBY, Çev. H. Koç
297. Cicero, YASALAR ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
298. E.T.A. Hoffman, MATMAZEL DE SCUDÉRY, Çev. G. Zeyinoğlu
299. SÜMER KRAL DESTANLARI, Çev. S. F. Adalı - A. T. Görgü
300. L. N. Tolstoy, SAVAŞ VE BARİŞ, Çev. T. Akgün
301. Plutarkhos, DEMOSTHENES - CİCERO, Çev. İ. Çokona
302. Farabî, İDEAL DEVLET, Çev. A. Arslan
303. C. Marlowe, II. EDWARD, Çev. Ö. Nutku
304. Montesquieu, KANUNLARIN RUHU ÜZERİNE, Çev. B. Günen
305. Cicero, YAŞLI CATO VEYA YAŞLILIK ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
306. Stendhal, PARMA MANASTIRI, Çev. B. Onaran
307. A. Daudet, DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR, Çev. S. E. Siyavuşgil
308. Euripides, İPHİGENİA AULİSTE, Çev. A. Çokona
309. Euripides, İPHİGENİA TAURİSTE, Çev. A. Çokona
310. Pascal, DÜŞÜNCELER, Çev. D. Çetinkasap
311. M. de Staël, ALMANYA ÜZERİNE, Çev. H. A. Karahasan

312. Seneca, BİLGENİN SARSILMAZI İĞİ ÜZERİNE- İNZİVA ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
313. D. Hume, İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA, Çev. F. B. Aydar
314. F. Bacon, DENEMELER -Güvenilir Öğütler ya da Meselelerin Özü-, Çev. C. C. Çevik - M. Çakan
315. BABİL HEMEROLOJİ SERİSİ -Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi-, Çev. S. F. Adalı - A. T. Görgü
316. H. Walpole, OTRANTO ŞATOSU, Çev. Z. Avcı
317. İ. S. Turgenyev, AVCININ NOTLARI, Çev. E. Altay
318. H. de Balzac, SARRASINE, Çev. A. Berktaş
319. Farabî, MUTLULUĞUN KAZANILMASI, Çev. A. Arslan
320. M. Luther, DOKSAN BEŞ TEZ, Çev. C. Çevik
321. F. Rabelais, PANTAGRUEL, Çev. N. Yıldız
322. Kritovulos, KRİTOVULOS TARİHİ, Çev. A. Çokona
323. C. Marlowe, BÜYÜK TİMURLENK I-II, Çev. Ö. Nutku
324. Ahmedî, İSKENDERNÂME, Çev. F. Öztürk
325. M. Aurelius, KENDİME DÜŞÜNCELER, Çev. Y. E. Ceren
326. Cicero, DOSTLUK ÜZERİNE, Çev. C. C. Çevik
327. DEDE KORKUT HİKÂYESLERİ, Çev. A. Çakan
328. Aristophanes, PLOUTOS, Çev. E. Gören-E. Yavuz
329. É. Zola, HAYVANLAŞAN İNSAN, Çev. A. Özgüner
330. RİGVEDA, Çev. K. Kaya
331. S. T. Coleridge, YAŞLI DENİZCİNİN EZGİSİ, Çev. H. Koçak
332. A. Dumas, MONTE CRISTO KONTU, Çev. V. Yalçınoklu
333. L.N. Tolstoy, KAZAKLAR, Çev. M. Beyhan
334. O. Wilde, DORIAN GRAY'IN PORTRESİ, Çev. D. Z. Batumlu
335. İ.S. Turgenyev, KLARA MİLİÇ, Çev. C. Durukan Akyüz
336. R. Apollonios, ARGONAUTİKA, Çev. A. Çokona
337. S. Le Fanu, CARMILLA, Çev. Y. Yavuz
338. Seneca, MUTLU YAŞAM ÜZERİNE-YAŞAMIN KISALIĞI ÜZERİNE, Çev. C. Cengiz Çevik
339. F. Engels, AİLENİN, DEVLETİN VE ÖZEL MÜLKİYETİN KÖKENİ, Çev. M. Tüzel
340. T. L. Peacock, KARABASAN MANASTIRI, Çev. Y. Yavuz
341. H. von Kleist, AMPHİTRYON, Çev. M. Kahraman
342. H. Balzac, EUGÉNIE GRANDET, Çev. V. Yalçınoklu